

אסיפת אמרי"ם

ליקוט דברי תורה דברי התעוררות
ומאמרים מספה"ק לפרשת השבוע

אמרות טהורות וסיפורי צדיקים
המעוררים לעבודת השי"ת

פרשת בהר בחוקותי - תשפ"ו

קונטרס זה
נערך ונאסף ע"י
אחד מבני החבורה
למען זיכוי הרבים

בכל עניני קונטרס זה
להערות והארות
ניתן לפנות למייל

R5708580@gmail
kolmenachem12@gmail.com

פרשת בהר

מכתב שכתב ה"חזון איש" זצ"ל להלהיב את הלבבות לשמירת שבת – הארץ, החזו"א יצא ופירסם איגרת מיוחדת אותה הכתיב בצורה ציורית ומשכנעת, ואשר שימשה כמענה קולע ושנון לפשרנים למיניהם.

וכה נאמר בה:

"בן משק אנכי, מתפרנס בעמל. והנה הגעתי לשנת השמיטה, וכבן בנו של עם קשה עורף התגנבה בלבי המחשבה לשמור את השביעית כהלכתה בקשיות עורף. הייתי בודד וגלמוד, שחוק לכל שכני, היתכן, הן לא נזרע ולא נאסף. הלא אי אפשר ללחום עם המציאות.

"אבל עקשנותי עמדה לי, ולמרות שכל מי שיש לו מוח בקדקדו יודע שאי אפשר לשמור – ולא ניתנה שביעית אלא למי שיש באסמו תבואה מוכנה לשלש שנים – ולא כדורות הראשונים דורות האחרונים. למרות כל אלה כבר יצאה פלגא דשתא והמציאות מתרפקת באהבתה עמדי.

זרעתי הכל לפני ר"ה בשנה השישית, בשביעית ישבתי, לא חרשתי ולא זרעתי. את יבול השישית הנכנס לשביעית אני נוהג בו קדושת שביעית ואני אוכלו בקדושת שביעית, ואני בתקותי להשלים עם המציאות – או יותר נכון המציאות תשלים אתי – בחצי שנה הבאה. ושכני המלעיגים עלי חרשו וזרעו בשביעית, והמציאות לחמה במ בחמת זעפה ותשחת את כל יבולם ברוב גשמיה ובמטרות עוזה.

"ועתה בקשתי שטוחה לפני המתירים שיסלחו לי על שמרתי את פיהם, ויואלו נא בטובם לעיין עוד הפעם בדבר. אולי המוח בקודקוד ישוב ויבין שהתורה לא תהא מוחלפת, ושמירת השביעית רק ברצון תליא".

וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר: (כה א)

כותב ה"שפת אמת" זי"ע: לכן נאמר דווקא בשמיטה ויובל "בהר סיני" – כי כל ענין השביתה הוא ביטול הטבע, כמו אז שקרבנו לפני ה' סיני, שיצאנו מתחת חוקי הטבע והתעלינו לדרגת המלאכים. וזה אות השבת, ביטול המלאכה. ובשמיטה כל השנה שבייתה, להורות שלא להיות טבועים ונכנעים להרגל ולטבע, אלא לדעת שכל העולם הזה הוא טפל ופרוזדור לטרקליו, והחיות של האדם מישראל – כשנחים ושובתים ממעשי הטבע.

שמיטה ויובל הם איפה יציאה מסדרי הטבע, אבל כיוון שאי אפשר לצאת לגמרי ממסגרת הטבע, באה המצוה: 'וספרת לך שבע שבתות שנים', כי על ידי הספירה נמשך כל הזמן שבמספר אל תכלית המכוון, ושש השנים נמשכות אחרי שנת השמיטה, וארבעים ותשע השנים – אחרי שנת היובל. ובזה נעשית אחיזה בהשורש, להמשיך חיות מהשורש לכל המסתעף ממנו.

וכן ימי הספירה מפסח עד שבועות, שנאמר 'שבע שבתות תמימות', כלומר, שעל ידי הספירה נמשכת הארה מהשבת והשבועות לכל העת במספר. ונקראים כל הימים – שבתות, כי ששת ימי המעשה נעשים טפלים לשבת, ואז נקרא כל השבוע שבת. וזה 'שבתות תמימות'.

ברש"י: מה ענין שמיטה אצל ה' סיני וכו' אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ודקדוקיה מסיני אף כולם נאמרו כללותיה ודקדוקיה מסיני.

שואל ה"חתם סופר" זצ"ל: אבל למה פרט הכתוב את זה דווקא במצות שמיטה? – ויש לומר, כי פרשת שמיטה מוכיחה על תורה מן השמים, כי איך אפשר לבשר ודם להבטיח: "וציויתי את ברכתי לכם ועשת את התבואה לשלוש השנים", דבר שהוא מחוץ לגדר הטבע, ואפשר לבחון את אמיתותו. כי מה יהיה אם לא תקיים הבטחתו, הלא אז יגוע העם ברעב, ועל ידי זה תיהרס כל התורה, כי אז יבוא העם לידי הכרה השקרנית אשר חלילה מלבו אמר משה כל הדברים אשר צוה להם, ובזה שמשרע"ה אמר זאת אז הוא מופת חותך אשר פי ה' דבר בו.

וזו כוונת התו"כ, מה ענין שמיטה וכו' היינו מדוע רק במצות שמיטה נאמר 'בהר סיני', ולא נאמר כן בשאר מצוות, אלא מה שמיטה נאמרה מסיני, ר"ל במצות שמיטה מוכרח אתה להודות כי מסיני נאמרה ולא אמרה משה מדעתו. ומזאת המצוה תוכל אתה להקיש על שאר המצוות שכולם נאמרו מסיני, ואף דבר אחד לא אמר משרע"ה חלילה מדעתו כי אם בשם הבורא יתברך.

בספה"ק "ראשי בשמים" כתב לבאר ענין שמיטה אצל ה' סיני, כי הנה מצות שמיטה מורה על ענוה ושפלות, שתהיה דעתו של אדם שפלה, שכן מטבע האדם כאשר יש לו שדה ופירות ואוסף כל רכושו ורואה הונו

ביום החמישים הוא זמן מתן תורתנו על הר סיני, הרי כי שמיטה והר סיני ענין אחד הם.

בספר "מראה הגדול" [מאחד מרביותיו של הגה"ק רבי חיים פאלאג'י זצ"ל] כתב דבר חידוש: שבשנת השמיטה אם משמט אדם את חובותיו כמצות התורה, יתנהגו אותו מדה כנגד מדה, ויכפר לו הקב"ה במוצאי ר"ה של מוצאי שביעית, על עבירות שבין אדם לחבירו אפילו אם לא ירצה את חבירו, דשביעית משמטת את העבירות. אמנם ב"שדי חמד" חולק ע"ז וכתב: דאין חילוק, ותמיד אין יוהכ"פ מכפר על עבירות שבין אדם לחבירו.

הרבי ה"פני מנחם" זי"ע אמר: למה דווקא בשמיטה דרשו כן, הלא גם בשאר דברים כתיב מסיני, בקרבנות כתיב 'אשר צוה ה' את משה בהר סיני', ובתוכחה כתיב 'אלה החוקים והמשפטים וגו' בהר סיני', גם קשה וכי בשמיטה נתפרשו כל כך הרבה דינים עד שאמרו מה שמיטה כללותיה ופרטותיה מסיני, והלא לא נתפרש כאן רק את 'ענבי נזירך' וגו', והרבה דינים לא נאמרו כאן אלא ברמז, ולמה אמרו מה שמיטה נאמרו פרטותיה וכללותיה מסיני וכו', אלא שבשמיטה מפורש בתורה השכר והעונש, גלות, 'וצויתי את ברכתי', וז"ש מה שמיטה כללותיה ופרטותיה מסיני אף כל המצוות וכו'.

כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם ושבתה הארץ שבת לה: (כה ב)

אומר הרה"ק ה"יסוד העבודה" מסלונים זי"ע: אפילו זה ששקוע בארציות, גם הוא יכול להתעלות ולהרגיש קדושת השבת.

בספה"ק "נועם מגדים" מבאר, כי הנה כל מי שעבר עבירה רח"ל יכולים להוכיח אותו, חוץ מבעל גאווה, כי הוא מחזיק עצמו חשוב מכל אדם, ממילא אין מי שיכול לומר לו תוכחה, ולכן תחילה לכל צריכים להשפיע בו מדת ענוה, ורק אחר כך יכולים להוכיחו על שאר ענינים.

וזהו שאמר הכתוב: 'וידבר ה' אל משה, בהר' – ר"ל אלו האנשים שמתגאים ומתנשאים כהר, 'סיני לאמר' – סיני מלשון שנאה, כלומר שנאויו הוא לומר להם דברי תוכחה, שהרי יבזו בעיניהם לכל מי שיוכיחם, רק זאת

הרב, שעלה בחלקו יותר מלאחרים, יכול להתנשא בלבו, על כן ציותה התורה שבשנת השמיטה יהיו כל השדות הפקר לכל, ויהיה יד כולם שוה בזה, עשירים כעניים, בלי שום הפרש ביניהם, כדי שע"ז יהיה בלתי אפשרי לאדם להתגאות ברכושו, אחרי שהכל הפקר, וכיצד יתגאה בדבר שאינו שלו, נמצאת שנת השמיטה מביאה את האדם לידי הכנעה וענוה.

וזה ענין שמיטה אצל הר סיני, כי שניהם ענין אחד הם, להורות על מדת ההכנעה שצריך האדם לקנות בנפשו.

בספרי חסידות [נוע"א בת עין מגן אברהם צמח צדיק ועוד] איתא לפרש רמז הר סיני מענין הענוה, כי הוא הנמוך שבהרים, ומורה שצריכים להחזיק במדת ענוה ושפלות רוח. ולכן נזכר ההר סיני אצל כניסת הארץ, 'בהר סיני כי תבואו אל הארץ', להורות כי כאשר נכנסים לארץ ישראל, צריכים להיזהר ביותר להיות במדה זו מדת הענוה.

ועל דרך זה כתב ה"בת עין": וידבר ה' וגו' **בה"ר ס"ת: ל ב** נשבר ונדכר, רמז למדת הענוה, שעל ידי זה יכולים להתקרב להשי"ת.

ה"אגרא דכלה" כותב: סמך שמיטה אצל הר סיני, דהנה התורה ניתנה בהר סיני במקום הפקר, כמאחז"ל להורות שאדם יעזוב כל אשר לו ויקנה קנין התורה שהוא קניינו בעצם. והנה מצות השמיטה היא להפקיר קניינו במצות השם, ולבל ירע בעיני האדם, סמך שמיטה אצל הר סיני.

הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע אמר שענוה סגולה לאריכות ימים, אומר מן אד"ש שיש להביא רמז לזה דכתי' בפ' המלך 'לבלתי רום לבבו מאחיו' ואח"כ כתיב 'למען יאריך ימים על ממלכתו', כי ענוה סגולה לאריכות ימים. וגם עפ"י סברא כן הוא שכאשר האדם מחזיק את עצמו בענוה, אין משים לבו למה שאחרים עושים לו, הוא בריא ויש לו אריכות ימים.

ב"פנים יפות" כתב לבאר מה ענין שמיטה אצל הר סיני – כי מצות שמיטה ויובל היא לספור שבע שבתות שנים שבע פעמים שהם מ"ט שנים, ואז בבוא שנת החמישים היא שנת היובל, וכמו כן הוא במעמד הר סיני, אחרי שספרו ישראל את מ"ט ימי ספירה, אח"כ

– 'דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבואו אל הארץ, ר"ל ראשית כל דבר תוכיח אותם שיבואו למדת ארציות, למדת הענוה, ורק אז יהיה אפשר לומר להם מוסר על שאר ענינים.

מפרש הרה"ק מרוז'ין זי"ע: כאשר השי"ת יתן לכם את טוב הארץ, היינו את הדברים הארציים הגשמיים, צריך לזכור ולהאמין, 'אשר אני נותן לכם', כי מיד ה' באו לכם, ולא תאמרו כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, ואז 'ושבתה הארץ' - עליכם - 'שבת לה' - להשיב לה' את מה שנתן לכם, כלומר, שברכוש שנתן השי"ת צריך האדם לעשות מצוות ומעש"ט, ובזה יעבוד את השי"ת, ואז יהיה 'שבת לה' נחת רוח ועונג להשי"ת.

כתב ה"חתם סופר" זצ"ל בדרשות: " ... כי קרקע ארץ ישראל קדושה עצומה יותר משמים של חוץ לארץ".

בגמרא סנהדרין [לט.]: אמר הקב"ה זרעו שש והשמיטו שבע כדי שתדעו שהארץ שלי.

ביאור נפלא על כך אמר הגה"ק המקובל רבי שמשון מאוסטרפולי זי"ע. עפ"י המובא במדרש: שאל טורנוסורפוס הרשע את ר' עקיבא: אלקיכם שומר שבת היאך הוא מוריד גשמים בשבת? והשיב לו: כולי עלמא דיליה כחצר שלו, ויכול לעשות בחצירו כל מה שירצה.

ולכן בפרשת יתרו נאמר: 'ויום השביעי שבת לה' אלקיך', כלומר: שגם הקב"ה שומר שבת. והטעם: כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, ואם כן כל העולם הוא כחצרו. וזאת בכדי שלא תקשה קושייתו של הרשע הנ"ל.

והנה, בשמירת שביעית אנו מעידים כי לה' הארץ, וא"כ ע"י שביתת ישראל בשביעית מתיישב ונודע שהקב"ה שומר שבת והארץ שלו היא.

זו כוונת הפסוק: 'ושבתה הארץ' - ועל ידי זה מובן ש'שבת לה' - שהקב"ה שומר שבת.

מספרים שכשעלה הרה"ק רבי נחמן מברסלב זי"ע לארץ ישראל אמר: "נותן" לשון הווה. ורק כעת - כשהגיע לארץ - נתיישב לי דבר זה כהוגן. כשאדם מישראל זוכה לישוב בארץ הקודש, הוא טועם בה כמה טעמים ערבים ונעימים, כל יום מתוק מחבירו, וכל יום

ארץ ישראל בעיניו כחדשה, כאילו רק עתה ניתנה לו מאת הקב"ה, זה שאמרה תורה "נותן לכם" - בכל יום נתינה חדשה.

"ונקיתי דמם לא נקיתי וה' שוכן בציון" [יואל ד]: שואל הרה"ק ה"אמרי שאול" ממודז'ין זי"ע, מה ענין שבח השוכן בציון אל הנקמה? וגם הלשון תמוה, אם נקיתי, איך חזר ואמר לא נקיתי?

אלא הפירוש הוא: אף אם 'נקיתי', כי ה' ינקום לעינינו דם עבדיו השפוך - וכמו שראינו עכשיו [הדברים נאמרו לאחר מלחמת העולם השניה] - במפלת הרשעה ימ"ש, בכ"ז 'לא נקיתי', כי עיקר הנקמה היא אם יהיה ה' שוכן בציון. שהקב"ה שב עם ישראל מבין הגלויות.

וזוהו המרומוז כאן בכתוב 'כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם', והרגישו בזה, למה הוצרך הכתוב להוסיף 'אשר אני נותן לכם', דבר הנאמר ונשנה כל כך הרבה פעמים בתורה? אלא הובא בילקוט הראובני בשם שערי אורה, כי המדה הנקראת "אני" היא נוקמת נקם ברית, ונקראת "אני" בכל התורה. וזהו אני ולא מלאך וגו' עיי"ש. ויש לרמז **אנ"י** נוטריקון **א ל נ** קמות ה'.

זהו הפירוש 'כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם', היינו עיקר הנקמה אשר "אני" קל נקמות ה' נותן לכם, הוא עי"ז מה שתבואו אל המנוחה ואל הנחלה 'וה' שוכן בציון'.

אומר הרה"ק מזידיטשוב זי"ע: שלוש שבתות יש: שבת, חגים, ושמיטה. והן כנגד עולם, שנה, נפש. שבת היא לשביתת הנפש, כנאמר: 'וביום השביעי שבת וינפש'. לכן נאסרו בה כל המלאכות ואף מלאכת אוכל נפש. החגים הם בבחינת שביתת הזמן, כמו שטבעו הברכה: מקדש ישראל והזמנים. לפיכך הותרה בהם מלאכת אוכל נפש. השמיטה היא שביתת העולם, כנאמר: 'ושבתה הארץ שבת לה', לכן הותרו בה כל המלאכות, ולא נאסרה אלא עבודת האדמה בלבד.

הרה"ק ה"קדושת לוי" זי"ע מבאר את הפסוק 'ושבתה הארץ שבת לה', עפ"י מה שכתב הטור לפרש מה שאנו אומרים בתפילה "ישמח משה במתנת חלקו", כי כאשר היו משועבדים במצרים הלך משרע"ה וביקש

בתורת כהנים: כשם שנאמר בשבת בראשית 'שבת לה' כך נאמר בשביעית 'שבת לה'.

מחדש ה"משך חכמה" זצ"ל: ונראה שזה נוגע לדינא. דהנה קדושת שבת חלוקה מקדושת יו"ט: שבת קביעא וקיימא ואינה צריכה קידוש בית דין, ואילו יו"ט, ישראל מקדשים אותו וביד בית דין להקדים זמנו או לאחר. כן חלוקה קדושת שביעית מקדושת יובל. אמנם, כל מה שנוהג בשביעית נוהג ביובל, אלא שביובל כתיב 'וקדשתם', שישראל מקדשים אותו, 'כי יובל היא קודש תהיה לכם', כמו שנאמר גבי ימים טובים 'מקרא קודש יהיה לכם'. ואם לא תקעו ביובל ולא שלחו עבדיהם לחירות, או שלא החזירו הקרקעות לבעליהם, מותר גם בחרישה וזריעה ואינו יובל כלל, כמפורש במסכת ראש השנה וברמב"ם [פכ"ו מה' שמיטה ויובל]. אולם שמיטה "אפקעתא דמלכא" היא, וקדושה היא, אף שלא קדשוה בי"ד, ואף אם לא ספרו מנין השנים ולא השמיטו, בכל זאת הפירות הם הפקר ופטורים ממעשר. לכן נאמר 'שבת לה' כמו שנאמר בשבת.

ויש לדעת מה שונה מכירת חמץ לנכרי שעליה סומכים כולם, ממכירת קרקעות בשביעית לנכרי שיש הפוסלים אותה בתכלית האיסור?

ואומר הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע: כי התורה רוצה שישמרו שביעית והם ממציאים עצה איך לא לשמור. ומסביר את דבריו הגר"ב מנדלזון זצ"ל רבה של קוממיות: שבחמץ רצון התורה שיהודי לא יכשל בבל יראה ובל ימצא, שלא ישאר ברשותו חמץ, ולכך כדי לקיים רצון התורה, באו והמציאו עצה איך להוציא את החמץ מרשותו ע"י מכירה.

משא"כ בשביעית, שבה רצון התורה היה שהאדמות של ישראל יושבתו על ידם, והנה כדי שלא לקיים את רצון התורה באו והמציאו עצה כיצד להפקיעם מרשות ישראל שלא ישבתו. ודפח"ח.

שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמר כרמך ואספת את תבואתה: (כה ג)

אומר ה"משך חכמה" זצ"ל: ענין שש שנות השמיטה – כששת ימי בראשית. וכן אמרו: כשם שנאמר 'שבת לה' בשבת בראשית כך נאמר בשמיטה. והנה ביום השלישי וביום השישי של מעשה בראשית הוכפל בהם 'כי טוב', לכן גם בשנה השלישית ובשנה השישית של שמיטה צריך לתת מעשר עני להיטיב עם הזולת.

מפרעה שיתן להם יום אחד בשבוע ונתן לו, ובחר להם את יום השבת, וכאשר ציוה אותם אח"כ השי"ת על שמירת השבת, שמח משה במתנת חלקו, שכיוון במחשבתו עוד קודם הציווי להיות היום הזה יום מנוחה.

ובזה אמר האר"י הק' לבאר הכתוב 'ואתה דבר אל בני' לאמר אך את שבתותי תשמורו', כי אף אם אמנם נכון הדבר שיום השבת הוא יום מנוחה, שבו האדם נח מיגיעתו, הנה לא לזה תהיה עיקר כוונתו, לצורך הנאת הגוף, אלא עיקר הכוונה בשביתת ומנוחת השבת צריכה להיות רק בשביל לקיים מצות השי"ת שצונו לשבות ביום השבת: וזהו אומרו 'ואתה' – שאתה בחרת להם את יום השבת להיות להם בו מנוחת הגוף – 'דבר אל בני ישראל' וגו' – היינו שלא ישמרו שבת לתועלתם, רק לקיים מצות השי"ת.

וכמו כן הוא בענין מצות השמיטה בשנה השביעית, הנה באמת דבר טוב הוא לארץ לתת לה לנוח שנה אחת כדי שאח"כ תוסיף לתת כוחה ביתר שאת, וכך דרך העולם לחרוש שנה אחת ולהניחה שנה אחת כדי שיהיה לה כח להוציא פירות טובים, אולם לא לזה תהיה כוונת האדם, רק לקיים ציווי הבורא ית' שצוה לשבות בשנה השביעית.

וזה שאמר הכתוב: 'ושבתה הארץ שבת לה', היינו שלא תהיה כוונת האדם בשביתת הארץ לטובת הקרקע, אלא 'שבת לה', לקיים מצותו שצוה לשבות, ולא זולת זה לשום תועלת.

הרה"ק ה"ישמח משה" זי"ע אומר: בשש שנים ישנן כשלש מאות שבתות, ובהן מצמיחה הארץ פירות ותבואות, ולכן נצרכת שנת השמיטה אשר בה תשבות הארץ שלוש מאות יום, חוץ משבתותיה, לכפר על שבתות שש השנים.

כיוון שבשבע שנות השמיטה גם כן מגדלת הארץ ספיחים, ושוב מצטבר מספר השבתות בערך כמספר הימים של שנה שלימה, לכן באה שנת היובל אחרי שבע שנות השמיטה, לתקן גם הפגם הזה של הארץ.

הרה"ק ה"ערוגות הבושם" זי"ע פירש: כי הכוונה כשיכנסו בני ישראל לתוכה תירגע כביכול הארץ ותהיה לה מנוחה ושבייתה, כאשר לפני כן כבר גברה כל כך סערת התשוקה שלה ורעבונה לאיזה דבר שבקדושה, ועכשיו שבאו וקיימו המצוות ירווח לה.

החיד"א מבאר על דרך שמובא בגמרא: אמר ליה רבא לרבנן במטותא מינייכו, ביומי ניסן וביומי תשרי לא תתחזו קמאי. נמצא ששני חדשים בכל שנה בטלים מתורה. ולזה נצטוו בשמיטה שנה אחת – י"ב חודש – תמורת שני החדשים שבטלו כל שנה במשך ששת השנים. וזה ובשנה השביעית וכו' 'שבת לה', שנה זו מוקדשת לפרוע החוב לה' – החוב של ביטול תורה.

בספרים הקד' מבואר – אומר כ"ק האדמו"ר מראחמסטריווקא נ"י. זי"ע – שכל ששת שנים, בעת העסק בעבודת השדה, צריך האדם להעלות במחשבתו שכל מה שהוא עוסק עתה במלאכה הוא רק מפני שהשנה אינה שמיטה, ובשנת השמיטה ישבות ממלאכתו, ועל ידי מחשבה זו מקיים בכל השנים את מצות השמיטה בקום ועשה.

כמו שמסופר על הרה"ק המוהר"א מבעלזא זי"ע, שהיה לו לפני ביתו בתל אביב גינה שהיו בה כמה עצים שגדלו עליהם פירות. פעם הורה למשמשו שיקנה עבורו כלים הדרושים לעבודת השדה, וכאשר אמר לו אחר כך שכבר יש לו את כל הכלים, הורה לו לעבוד בשדה מדי יום עבודת קרקע, ומפעם לפעם שאל אותו איך עבר היום עבודת השדה, והאם כבר גדלים פירות, והיה כל הענין לפלא ולא הבינו כלל את כוונת קדשו, איזה עסק יש לו עם כל עבודת השדה. כאשר הגיע ערב שמיטה, פנה הרה"ק זי"ע אל המשמש ואמר לו תן לי את כלי העבודה והחביא אותם בארגז בתוך חדרו באומרו כי השנה הבאה הינה שנת השמיטה, ואסור לעבוד בה עבודת השדה. אז הבינו למפרע את העסק שהיה לו עם עבודת השדה, הכל כדי שיוכל לקיים מצות שמיטה בקום ועשה בפועל ממש.

שואל ה"עבודת הגרשוני": לכאורה תמוהה לשון הציווי על הזריעה והזמירה בשש שנים, הלא עיקר הציווי הוא על השביתה בשנה השביעית. ונראה, שהכתוב מתכוין להקיש זה אל זה, דהיינו, כשם שהשביתה בשנה השביעית מורה על מדת האמונה והבטחון, כי האדם מראה בזה ששברו על ה' אלקיו, ואין עושה שום מלאכת הארץ, רק מצפה לישועת ה', כן בשש השנים אשר הוא עובד את האדמה, לא יבטח בכוחו לאמר: כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, אלא ישען ויבטח באלקי ישראל.

שואל מו' רה"י שליט"א: ויש לדקדק כי במצוות שמיטה נקט לשון יחיד, וביובל כתיב 'ויובל הוא' וגו' לא תזרעו ולא תקצרו את ספיחיה' וגו' בלשון רבים ומאי שנא. ובדרך הפשט י"ל, כי היות שאין היובל נוהג אלא בזמן שכל יושביה עליה [ערכין לב:]: ע"כ נכתב המצוה בלשון רבים, משא"כ שמיטה שנוהג גם בעת שאין יושביה עליה וגם באדם אחד לבדו, נכתב בלשון יחיד. ובשם הגאון מרוגטשוב זצ"ל בספרו "צפנת פענח": שהרי ציווי שמיטת קרקע הוא לבעל השדה, וממילא בשמיטה נאמר האיסור בלשון יחיד, משא"כ יובל שיש לשדה ב' בעלים, כי הרי מראש השנה יש איסור עבודה בקרקע, ומיום כיפור של יובל שדות חוזרות לבעליהן, וע"כ נאמר בלשון רבים כי יש בשנת היובל ב' בעלים, הלוקח עד יום כיפור ומוכר מיום כיפור ולשניהם נאמר האיסור.

אחד מהתלמיד חכמים ישב ודן לפני ה"חזון איש" זצ"ל בדבר הקשיים לקיים את מצות השמיטה בימינו. בתוך דבריו הפליט: "יש עצה, להפקיר את האדמה..." השיבו החזו"א: "אבל התורה אינה הפקרה!..."

והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך ולאמתך לשכירך ולתושבך וגו': (כה ו)
ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל: (כה ז)

בספה"ק "אגרא דכלה" מפרש: שהשבית בעצמה תהיה לכם לאכלה, שע"י השבת תאכלו את תבואתכם כל השנה, כי יתברך מעשה ידיכם. ועל פי זה נמי פירש כוונת הכתוב [שמות טז כה] 'ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום לה' – דהיינו שהיום תהיה לכל למאכל, שהרי באותו היום תלוי ועומד כל ההשפעות הבאים להאדם מעילא לתתא.

מדייק הרה"ק ה"באר יעקב" זי"ע: אשר מסדר הפסוקים משמע שאכילת האדם קודמת לאכילת הבהמה, דקודם כתיב 'לכם לאכלה', ואח"כ 'ולבהמתך'. וקשה מהא דאיתא בגמרא: אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו, שנאמר 'ונתתי עשב בשדך לבהמתך', והדר 'ואכלת ושבעת', וא"כ אכילת הבהמה צריכה להיות קודמת לאכילת האדם? אלא דהנה ה"יד אפרים" [בשו"ע או"ח סי' קס"ז, על מג"א סקי"ח] כתב, אשר הטעם שאכילת הבהמה

קודמת לאכילת האדם הוא, משום שאין ראוי לאדם להחזיק את עצמו זכאי, כי לפעמים אין לו זכות ואינו אוכל רק בזכות הבהמות, כדמצינו במדרש שאמר מלך אחד לאלכסנדר מוקדון, לא בזכותכם יורד מטר ולא בזכותכם השמש זורחת אלא בזכות הבהמות, דכתיב 'אדם ובהמה תושיע ה'', אדם בזכות בהמה תושיע ה'. ולכן יש להקדים אכילת הבהמה לפני אכילת האדם. אמנם כתב שם עוד, אשר זה שייך רק באכילה שהיא בדרך הטבע, אבל באכילה שהיא בדרך נס אין סברא לתלות את הנס בזכות הבהמות אלא בזכות האדם, לפיכך אז יש להקדים אכילת האדם לפני אכילת הבהמה עיי"ש.

והשתא לפי המבואר שהאכילה בשמיטה מברכת השנה השישית היא בדרך נס מחוץ לדרך הטבע, יתיישב שפיר, דמאחר דמיירי בנס, א"כ בוודאי אין זה בזכות הבהמות אלא דווקא בזכות האדם אשר השליך יהבו על השי"ת והשבית את שדהו בשנה השביעית לשם שמים במצות הבורא ית"ש, לפיכך שפיר יש להקדים את אכילת האדם לפני אכילת הבהמה, לכן כתיב 'והיתה שבת הארץ לכם לאכלה', והדר – 'ולבהמתך'.

הרה"ק ה"יטב לב" זי"ע מתרץ, שאם יש לבהמה עשב מיוחד למאכלה, ולאדם מאכל מיוחד לו, אז הבהמה קודמת, משא"כ אם נותן לבהמה ממאכל אדם, הוא קודם עיי"ש.

א"כ אומר ה"ילקוט הגרשוני": הרי כתב הרמב"ם [פ"ה מה' שמיטה ויובל ה"ה] פירות המיוחדין למאכל אדם אין מאכילין אותן לבהמה לחיה ולעופות, הלכה הבהמה מאליה לתחת התאנה ואכלה אין מחייבין אותו להחזירה שנאמר 'ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול, אם כן מיירי הפסוק בבהמה האוכלת ממאכל אדם, ובזה האדם קודם לבהמה, אם כן שפיר נקט הכתוב תחילה לכם לאכלה ואחר כך לבהמתך וא"ש.

וספרת לך שבע שבתות שנים שבע שנים שבע פעמים וגו': (כה ח)

ברש"י ז"ל: יכול יעשה שבע שנים רצופות שמיטה ויעשה יובל אחריהם ת"ל 'שבע שנים' - שבע פעמים וכו' עיי"ש.

הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע דקדק, האיך ס"ד לומר דלכתחילה יעשה שבע שנים רצופות שמיטה, והא כתיב 'וצויתי את ברכתי לכם וגו' לשלש השנים', גם כתיב 'שש שנים תזרע שדך' וגו', ופירש, דהיה הוה אמינא כמו דאי' אצל יובל שאף על פי שלא עשית שמטות עשה יובל לסוף מ"ט שנה, הכי נמי שאם לא עשה עד עכשיו שמטות, שיעשה עכשיו שבע שנים רצופות שמיטה, ת"ל שבע שנים שבע פעמים, כל שמטה ושמטה בזמנה.

בחודש השביעי בעשור לחודש ביום הכפורים תעבירו שופר בכל ארצכם: (כה ט)

שואל ה"גור אריה": מדוע נצטוו ישראל על העברת שופר תרועה דוקא ביום הכפורים. ומתריך: שאכן, היובל ויוהכ"פ שורשם אחד. כשם שענין היובל הוא החזרת הכל לחזקתו הראשונה להיות כבראשונה, כך גם ביוהכ"פ הכל חוזר לחזקתו הראשונה, שהשי"ת מכפר להם לישראל וכל אחד מתחיל מן הראשית.

וקדשתם את שנת החמשים שנה וקראתם דרור בארץ לכל יושביה יובל הוא תהיה לכם ושבבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשבו: (כה י)

בספר "פני יהושע עה"ת": לכל "עבדיה" לא נאמר אלא לכל "יושביה", כי מדינה שאין בה חירות, ואפילו רק למקצת תושבים, כל התושבים הם משועבדים. מרגישים את החירות רק כשאין כלל עבדות במדינה. העבדות נגע היא, שנגועים בה העבד והאדון יחד. ומעין זה אמרו חז"ל: כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו. ולכן "וקראתם דרור לכל יושביה", שעל ידי שחרור העבדים כל תושבי המדינה יהיו בני חורין.

ועוד נראה לומר בדרך רמז, עפי"מ דתנן במסכת אבות: אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה, והכונה דמי שלומד תורה הוא בן חורין מיצה"ר שאין היצה"ר יכול לשלוט עליו, נמצא דבשנת היובל דאסור בעבודת הארץ, והתכלית היא כמו בשמיטה כדי שיתעסקו בתורה, ממילא הוו להו כל ישראל בני חורין מן היצה"ר, דאין לך בן חורין וכו', וזהו 'וקראתם דרור לכל יושביה'.

בשם ה"חידושי הרי"ם" זי"ע: מפני מה נקרא ביתו של

האדם "אחוזתו" – משום שטבעו של אדם, שליבו נאחז ונקשר לבית ולקרקע יותר מאשר לכל רכוש וקנין אחר שברשותו.

ה"אזנים" לתורה" שואל: 'לכל יושביה' – הכיצד? הרי רוב רובם של תושבי הארץ אינם עבדים, ומה שייך בהם דרור על ידי יובל? – הענין יובן לפי הפסוק: 'לכן כה אמר ה' אתם לא שמעתם אלי לקרא דרור איש לאחיו ואיש לרעהו הנני קורא לכם דרור נאום ה', אל החרב, אל הדבר ואל הרעב וגו' ונתתי אותם ביד אויביהם וביד מבקשי נפשם' וגו', הרי שקיום קריאת דרור לעבדים בישראל, גורמת לדרור וחופש ליושבי הארץ, שלא יפלו בידי אויביהם, ויחיו חיי חופש על אדמת ישראל. וזה שנאמר ביובל: 'וקראתם דרור בארץ לכל יושביה'.

דרש הרה"ק מוישווא זי"ע: מדרך העולם, כשאדם מתרושש, יורד מנכסיו, מתרחקים ממנו ומתנכרים לו קרוביו וידידיו, בני משפחתו אינם מתייחסים עליו. וכשמתעשר שוב ועולה לגדולה, חוג מכריו גדל וקרוביו מתרבים. וזה שאמה"כ: 'וישגב אביון מעוני' – שנהיה עשיר, אז 'וישם כצאן משפחות' – שכל אחד רוצה להתייחס עצמו שהוא ממשפחתו, אבל כשהיה עוד עני לא התייחס אף אחד אליו.

וזהו גם הכוונה, דכשיהיה 'ושבתם איש אל אחוזתו' – שיהא עשיר ובעל נכסים, 'ואיש אל משפחתו תשובו' – דגם משפחתו תשוב וייתייחסו עצמם אליו.

ה"משך חכמה" זצ"ל מבאר: הנה, פירוש ופיזור בין בני המשפחה, לרוב סיבתם היא אחת, הפרנסה. זה פונה לבקש מזונו בדרום וזה מפליג לצפון. וכך פזורים הם ופרודים איש מאחיו.

לפיכך ציוותה התורה 'ושבתם איש אל אחוזתו' – כאשר ישובו בתי האבות להתגורר במקום שהורישו להם אבותם, יתלקטו ויתאספו כולם ממקומות פזוריהם, 'ואיש אל משפחתו תשובו' – ותשוב השכינה לשרור ביניהם.

כי יובל הוא קדש תהיה לכם וגו': (כה יב)

בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו: (כה יג)

מבאר ה"משך חכמה" זצ"ל: מפני מה קידשה התורה את היובל ואסרה את הזריעה ואת הקצירה. אלא,

דיברה תורה כנגד יצר הרע, לאחר שיש דין 'ושבתם איש אל אחוזתו' – שהשדות חוזרות לבעליהן, יש חשש שיהא הדבר קשה על המחזיק בשדה, כי מלאכתו בשדה תחדיר בו את התחושה כי השדה שלו היא.

לפיכך קידשה התורה את היובל, 'כי יובל הוא קודש תהיה לכם' – ולא תזרעו ולא תקצרו וע"י שהאדם מפקיר את שדהו ופירותיה מופקרים לכל, ייקל עליו להחזיר את השדה כדין.

וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו: (כה יד)

האלשיך הק' מסביר את כפל הלשון, שבא לומר שאם אדם קנה חפץ מחבירו וחבירו רימהו במחיר והונה אותו, שלא יאמר הקונה מעתה כשאני אמכור לו חפץ גם אני אונה אותו ואקח עי"כ בחזרה את כספי, לזה בא הפסוק ומדגיש, שאפילו אם אתה מוכר חפץ לחבירך שבבר קנית ממנו מקודם לכן והוא כבר אינה אותך, בכל זאת 'אל תונו איש את אחיו' – שלא תונו בחזרה.

אומר ה"אגרא דכלה": קרוב לפשוטו יש לרמז גם כן בדברי תורה, אם מוכר לחבירו ד"ת, היינו שלומד עמו, הוא באזהרה שלא יאנה אותו, היינו כשאנו מסבירו כל הענין הנרצה אשר חלק לו הש"י וישנו בכח התלמיד לקבל, וכן האזהרה על הקונה, היינו התלמיד, שלא יאנה את הרב, שיאמר שמבין ואינו מבין.

כותב רבי משה רבקה ה"באר הגולה" [חו"מ סי' שמח]: "אסור להטעות את העב"ם בחשבון אלא ידקדק עמו, שנאמר 'וחשב עם קונוהו', אע"פ שהוא כבוש תחת ידך ק"ו לעב"ם שאינו כבוש תחת ידך, והריהו בכלל 'תועבת ה' כל עושה עול'... ושאם החזיר את האבידה לעב"ם לקדש את השם כדי שיפארו את ישראל וידעו שהם בעלי אמונה, הרי זה משובח..."

ואני כותב זאת לדורות: שראיתי רבים גדלו והעשירו מן הטעות שהטעו העב"ם ולא הצליחו וירדו נכסיהם לטמיון, ולא הניחו לאחרים ברכה... ורבים אשר קידשו את ה' והחזירו טעויות העב"ם בדבר חשוב, גדלו והעשירו והצליחו והניחו יתרם לעולליהם..."

כותב המהרש"א [כתובות סז]: "רבים בדור הזה שמקבצין עושר שלהם שלא באמונה וחילול ה', כגזילת עב"ם, ואחר כך מתנדבים מאותו ממון להיות להם

בבוד בכל שנה ולתת להם ברכת "מי שבירך" להיות להם שם ותפארת. ואין זה אלא מצוה הבאה בעבירה ואין לעושר הזה מלח וקיום".

בשם מו' רה"י שליט"א: כבר כתב להלן 'ולא תונו איש את עמיתו', ולמה כפל כאן, אלא לומר לך שאפילו אם 'אחייך הוא ברמאות', וגם הוא מרמה אותך, בכל זאת אתה אל תונו אותו, והולך בתם הולך בטח.

ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאלקיך כי אני ה' אלקיכם: (כה יז)

הרבינו בחיי מבאר למה לא תונו – "לפי שהמתאנה מצטער ביותר ומחליש דעתו וליבו נכנע על צרתו ומתפלל מתוך דאגת לב בכוונה, ונשמע".

הרה"ק ה"דברי ישראל" מפרש: הכוונה הוא שלא תונו את הבריות בכך שאתה ירא אלקים...

ברש"י: כאן הזהיר על אונאת דברים.

ה"חינוך" במצוה שלח כותב: "ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים ובנקבות, ואפילו הקטנים, ראוי להיזהר שלא להכאיב בדברים יותר מדאי, זולתי במה שצריכי הרבה כדי שיקחו מוסר, ואפילו בבניו ובבנותיו של אדם. "והמיקל בהם שלא לעצור בעניינים אלה, ימצא חיים ברכה וכבוד".

במדרש: ה"ד מות וחיים ביד הלשון.

ומקשים, הרי כאן באונאת ממון מדובר, ומה ענין לשון לכאן? ומתוך בספר "וידבר משה" בשם רבו ה"חתם סופר" זי"ע: דהנה התורה אמרה 'במספר שנים אחר היובל תקנה מאת עמיתך. במספר שני תבואות ימכר לך', והנה הגם ששביעית ביניהן – שהוא לכאורה לא שנת תבואה – מכל מקום ברור שנכנסת בחשבון השנים, כי הבטיח הקב"ה 'וצויתי את ברכתי וגו' ועשת את התבואה לשלש השנים'. אבל כאן מדובר באיש שאינו משמר שביעית, כפי חז"ל, שלכן הוצרך למכור את שדהו. אם כן יאמר הלוקח, אצלך הרי לא היה השדה עושה לשלוש שנים, ואיני צריך לשלם לך בעד שנת השמיטה, לזה אמר 'אל תונו', ולכך אונאת דברים וממון עולים כאן בקנה אחד. ודפח"ח.

הרבי ה"בית ישראל" זי"ע הביא את דברי האלשיך הק'

[המובאים לעיל], מדוע נאמרה אונאה פעמיים, אלא משום דהלכה מרווחת היא, שאם ראובן הונה את שמעון אסור לו לשמעון להונות בחזרה את ראובן כדי לחזור ולגבות את חובו. אולם זה שייך רק בישראל ולא בגוי.

ואמר את דברי ה"חתם סופר" זצ"ל שהביא את דברי הגמרא במסכת בבא קמא [קיג]: שמואל זבן מכותי לקנא דדהבא במר דפרזלא בד' זוזי ואבלע ליה זוזא. [ששמואל קנה כד מזהב במחיר של נחושת], ומקשה ה"חתם סופר" בשם רבו הגדול שבכהונה רבי נתן אדלר זצ"ל שתי שאלות: א. מדוע רימהו שמואל וקנה ממנו כלי של זהב בחזקת נחושת, והרי זהב שווה הרבה יותר? ב. מדוע הבליע לו זוז אחד?

ומתוך, דכוונתו של שמואל כך היתה: שמואל רצה לנסות את הגוי אם הוא הגון ובאמת לא יודע שהקנקן של זהב, או שהגוי גנב את הקנקן ולכן הוא מוכרו כל כך בזול. ולכן הבליע לו שמואל עוד זוז אחד – שנתן לו חמשה במקום ארבעה, ועל ידי כן יוכל לדעת אם הוא אדם הגון או לא, דהיינו, אם הוא יחזיר לו זוז אחד, אז ידע שהוא אדם ישר שפשוט אינו יודע שהכלי הוא מזהב, ויעמידו על טעותו, ואם לא, ידע שבוודאי הוא גנב את החפץ, וראיה לדבר שהרי הוא הוסיף לו עוד זוז אחד והוא לא אמר דבר, וכך באמת היה. ושמואל בעצמו התכוון להכריז כעת ולהיוודע ממי גנב את החפץ ולהחזירו לו.

ברש"י: זו אונאת ממון. ולהלן בפסוק י"ז 'ולא תונו איש את עמיתו' – אומר רש"י: כאן הזהיר על אונאת דברים. מנין הדיוק שבפסוק כאן הכוונה לאונאת ממון, ובפסוק דלהלן הכוונה לאונאת דברים?

אפשר לומר בדרך צחות: כי כאן נאמר 'אל תונו איש את אחיו', ולאח קשה להונות בדברים, כי זה יודע ומכיר היטב את שיחו ושיגו, ולכן הכוונה לאונאת ממון. אבל בפסוק השני נאמר: 'ולא תונו איש את עמיתו', ולזר, לחבר, עלולים להונות גם בדברים.

בספר "אבני חפץ" סי' כ"א מהרה"ג מריישא זצ"ל מביא את דברי האלשיך הק' שכתב: דלכן נאמר 'תמכרו' - בלשון רבים ו'קנה' - בלשון יחיד, ואחר כך אמר 'איש את אחיו' כאילו אין שם רק שנים קונה ומוכר בלבד, דבא הכתוב להשמיענו כי בהיות ששיעור אונאה הוא שתות ופחות משתות הוא מחילה, והיה

לכן אמר: 'אל תונו איש את עמיתו', שהוא מאנה ורמאי כמוך, בכל זאת אל תונוהו, ואף שכאן אין לך להתיירא כאילו הונת איש נקי, בכל זאת עליך לירא מאלקיך, ואם הוא הונה אותך ולקח משלך, הלא 'אני ה' אלקיכם', אלוקי שניכם, נאמן ליפרע ממנו כשם שאפרע ממך.

שואל ה"אמרי שפר": יש לדקדק מפני מה דוקא הכא מוסיף 'ויראת מאלקיך', ועיין רש"י. ונראה, דהנה כתב רש"י דזה קאי על אונאת דברים דמצער את עמיתו כשמדבר עליו. והנה כך הוא דרכו של לשון הרע דמתחילה מתחילין לדבר על אדם פשוט, ואחר כך על אדם גדול, וכה מוסיף חטא ופשע עד שמדבר ומטיח דברים ח"ו גם כלפי מעלה, כמבואר באורך ברמב"ם סוף הל' טומאת צרעת.

וזה שאמר הכתוב: 'ולא תונו איש את עמיתו', באונאת דברים על חבירו, ולא תאמר כי הלא אתה מדבר רק על אדם פשוט כמותך, אלא 'ויראת מאלקיך', שתתיירא כי למחר סופך לדבר גם על השי"ת כביכול, כי הדיבור בין אדם לחבירו עלול להביא לידי כך, לכן תשמר מלדבר רע על רעך.

פעם אחת היה הרה"ק הסבא קדישא משפאלע זי"ע אצל הרבי ר' ברוך ממעזבז זי"ע וראה שם את הרה"ק מסאווראן זי"ע שהיה אז אברך והתפלל בהתלהבות גדולה. נגש אליו ה"שפאלע זיידע" ואמר לו: כתוב 'לא תונו איש את עמיתו ויראת מאלקיך' – כלומר אף בשעה שהנכם יראים את האלקים, היינו אוחזים באמצע עבודת השי"ת, גם אז צריכים אתם להזהר שתהיה העבודה באמת, ולא לרמות את הבריות על ידי עבודתכם!

הרה"ק הרבי ר' הערש מרימנוב זי"ע אמר: 'עמיתו' יכולים לקרוא 'אמיתו', כי העי"ן מתחלפת באל"ף, וזה שאמר הכתוב לא תונו איש את 'אמיתו', ר"ל שהאדם יזהר שלא להונות ולרמות את מדת האמת שלו.

ועשיתם את חוקותי ואת משפטי תשמרו ועשיתם אותם וישבתם על הארץ לבטח: (כה יח)

שואל הגה"ק רבי חיים אבולעפיא זצ"ל: מדוע בחוקים נאמרה לשון עשייה, ואילו במשפטים נאמרה לשון שמירה? ותירץ, שידועים דברי חז"ל שבחוקי התורה

אפשר לומר כשהיו המוכרים שנים והקונה אחד, שאם נתאנה הלוקח יהיה השיעור שתות, אבל אם נתאנו המוכרים יצטרך שתות לכל אחד, ואם הוא פחות שאינו מגיע שתות לכל אחד הוה מחילה, וההיקש בזה, אם יהיו הקונים בפחות משתות לכל אחד ימחול כל אחד, לזה אמר שלא כן הוא, רק 'וכי תמכרו' רבים 'ממכר לעמיתך' - יחיד, 'או קנה' - סתם בין יחיד בין רבים, 'מיד עמיתך' - יחיד, אני מצוה 'אל תונו' כאילו אין כאן רק שנים, איש ואחיו, קונה ומוכר, כי שיעור האונאה שוה לרבים וליחידים עכ"ל האלשיך.

והקשה הגאון הצדיק קדוש ישראל מרן ר' אברהם מרדכי [שליט"א] צ"ל מגור באחד ממכתביו אלי – הרה"ג מריישא – דמאי בכך שהמוכרים או הקונים המה שנים, אבל אם האונאה היא שתות, ממילא מגיע לכל אחד על חלקו שתות מחלקו והוה בשיעור אונאה, וזו קושיא גדולה ועיי"ש שהאריך.

בשם ה"חידושי הרי"ם" זי"ע: 'לא תונו איש את עמיתו' ברש"י ז"ל באונאת דברים הכתוב מדבר. 'ויראת מאלקיך' – דכשהיצר מסית את האדם להונות את חבירו והוא מתגבר על פיתוי היצר, על ידי זה עצמו מגיע ליראת שמים, כי כשהאדם מתגבר על היצר שכרו – יראת שמים.

אמר הגה"ח רבי שלמה קאליש זצ"ל, ששמע מהרה"ק רבי מנחם מאמשינוב זי"ע שאמר על הפסוק 'לא תונו איש את עמיתו' בלשון זו: אמת, הכתוב מזהיר רק לא לרמות את חבירו, אבל הסברא נותנת כי גם את עצמו אין לרמות, וסברא פשוטה היא – במה אתה גרוע מחבירך?!

ה"בינה לעיתים" שואל: הנה כבר אמר למעלה: 'אל תונו איש את אחיו' ולמה חזר על זה, ומדוע שינה מלשון אחיו ללשון 'עמיתו'?

ואפשר לומר, כי תחילה הזהיר על סתם אונאה לקונה או למוכר, שאחד מאנה את חבירו אשר לא הונה אותו מעולם ולא לקח ממנו מאומה, זה וודאי עוון חמור, כי למה יפסיד ממונו ויחסרו על לא עוול בכפו. ועתה הזהיר שלא רק שאין לו להונות לאחיו שהוא נקי כפים ובר לבב, אלא אפילו למי שהוא שותפו ועמיתו, שדומה לו באונאה ואף הונהו לפנים, לא יאמר: כאשר עשה לי כן אעשה לו, ויורה היתר לעצמו שתצא אונאה באונאה.

אל יאמר אדם אי אפשי ללבוש שעטנז, אי אפשי לאכול בשר חזיר, אלא יאמר אפשי אבל מה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי. ואילו במצוות שכליות בוודאי צריך האדם לומר אי אפשי בהן. לכן ביחס לחוקים נקטה התורה לשון עשייה, כיון שצריך לעשותם מכח גזירת השי"ת, ואילו במשפטים, במצוות שכליות, נקטה התורה לשון שמירה, כי צריך האדם להישמר מדעתו ומהבנתו לעבור עליהן.

אומר הרה"ק ה"ב בת עין" זי"ע: אימתי 'וישבתם על הארץ' – כשיהא לכם בחינת 'בטח', מידת בטחון, שע"י הבטחון והאמונה שאנחנו מאמינים בה, שהכל בא רק ברצונו ית', ואין אנחנו עושים כלום, בזאת הבחינה, יהיה לנו קיום בארץ ישראל הקדושה.

איתא בגמרא סנהדרין [יז:]: כל עיר שאין בה עשרה דברים אין ת"ח רשאי לגור בה, ואלו הן: א. בית המרחץ. ב. מלמד תינוקות. ג. בי"ד. ד. אומן [מקיז דם]. ה. רופא [למול תינוקות]. ו. גבאי צדקה. ז. לבלר. ח. בית הכנסת. ט. טבח. י. חכם.

אומר החיד"א ב"ברכי יוסף": נראה שדין זה רמוז במקרא שלפנינו, שתיבות 'על הארץ לבטח' – הינם ר"ת של י' דברים אלו: ע' – עין המים [בית מרחץ]. ל' – לימוד תינוקות. ה' – היכל הקודש [בית דין]. א' – אומן. ר' – רופא. צ' – צדקה. ל' – לבלר. ב' – בית הכנסת. ט' – טבח. ח' – חכם.

וכן הוא ביאור המקרא: אימתי 'וישבתם' – כאשר 'על הארץ לבטח' – ר"ל כאשר יש י' דברים אלו הרמוזים ב'על הארץ לבטח' – אז 'וישבתם'.

ונתנה הארץ פריה ואכלתם לשבע וישבתם לבטח עליה: (כה יט)

ברש"י: 'ואכלתם לשובע' – אף בתוך המעים תהא בו ברכה. 'וישבתם לבטח עליה' – שלא תדאגו משנת בצורת.

ובפרשת בחקתי: 'ואכלתם לחמכם לשובע' – מוסיף רש"י: אוכל קמעא והוא מתברך במעיו.

שואל ה"כתב סופר" צ"ל: אם הארץ תתן את פריה בשפע, למה הברכה שיאכלו קמעא, ומה ההבטחה שלא ידאגו משנת בצורת, הרי זה תלוי באופיו של אדם, באמונתו ובבטחונו, היה לו לומר, שלא תהיה בצורת?

ההסבר לפי שמפרשים את הפסוק בקהלת: 'מתוקה שנת העובד, אם מעט ואם הרבה יאכל והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון'. מי שיש לו הרבה ואוכל הרבה ומענג נפשו, הוא תמיד בדאגה, מה יעשה אם השפע יפסק, וקשה יהיה לו להיגמל מכל טוב ולהתרגל לחיי צמצום ודוחק. וזו כוונת הכתוב: 'מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל' – אם הוא רגיל לכל מיני מצבים, לשפע ולצמצום, לטוב ולרע. אבל 'השובע לעשיר' – שרגיל תמיד לשובע ולתפנוקים – 'אינו מניח לו לישון', דאגת המחר גוזלת ממנו את שנתו, כי לא התרגל למדת הצמצום.

וזה הפירוש כאן: 'ונתנה הארץ את פריה' – אבל – 'ואכלתם לשובע', תתרגלו לאכול קמעא, בצנע ובצמצום – 'וישבתם לבטח' – ממילא לא תדאגו משנות בצורת, והדאגה למחר לא תדריך את מנוחתכם.

בזה אפשר גם לפרש הפסוק במשלי: 'ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה'. כי לעשיר יש הרבה דאגות ועצב, הדאגה למחר, אבל לברכת ה' אין אותו חסרון.

וכי תאמרו מה נאכל: (כה כ)

הרה"ק ה"נועם אלימלך" זי"ע מביא בשם אחיו הרבי ר' זושא זי"ע ששאל: הלא בכל מקום דרך התורה לקצר, כאשר מצינו הרבה פעמים שמייטור אות אחת למדים הרבה ענינים, ולמה כאן יצאה התורה מדרכה לפרש באריכות גדולה הקושיא ואחר כך להשיב התירוץ, היה לה לומר תיכף 'וצויתני את ברכתני' וממילא לא יהיה שום קושיא מה נאכל?

גם יש להבין, כי מלשון הכתוב משמע שמחמת שיאמרו מה נאכל, לכך 'וצויתני את ברכתני', הא אם לא יאמרו מה נאכל לא יצוה את ברכתו, וזה תמוה, כי אדרבה אם לא ישאלו כלל מה נאכל ראויים הם יותר להשיג הברכה?

ואמר לבאר: כי האמת היא שכשברא הקב"ה את העולם הכין והתקין צינורות של ירידת השפע השמים לכל צרכי האדם, ומהם נמשכת ויורדת תמיד השפעת הפרנסה וכל ההצטרכויות לכל אחד מישראל בלי הפסק, אולם כל זה רק אם יש להם לישראל אמונה ובטחון בהשי"ת כראוי, בלי שום ספק, אז נמשך להם השפע מלמעלה בלי הפסק, אבל אם נופלים מבטחונם ומתחילין להקשות על הנהגת הבורא, הנה בזה

מקלקלים את צינורות ההשפעה וההשפעה נפסקת חלילה, ואז צריך הקב"ה להתקין צינורות השפעה מחדש, על מנת שתדד ההשפעה לאדם ולא יחסר לו מאומה.

וזה אומר: 'וכי תאמרו מה נאכל וגו' וצויתי את ברכתי, ר"ל אילו לא היו ישראל שואלים מה נאכל בשנה השביעית, לא היתה ההשפעה נפסקת כלל, אבל 'כי תאמרו מה נאכל' – היינו כאשר חלילה יהיה בישראל חוסר אמונה ובטחון בהקב"ה עד שיאמרו 'מה נאכל', הנה אז יקלקלו בכך את צינורות השפעה ותיפסק ההשפעה, 'וצויתי את ברכתי' – ר"ל אז אצטרך לצוות הברכה מחדש. מאמר זה מובא בכל ספרי החסידות עה"ת.

ה"דעת משה" מביא את הדברים וכתב על זה: 'כי ראוי הדברים למי שאמרם'. וכתב עוד לבאר באופן אחר, שבאמת אין כאן שאלה ותשובה אלא הבטחה מהש"ת שכאשר יתפללו לפניו יענה בקשתם וימלא משאלותם, כי באמת חפץ הקב"ה להשפיע תמיד לישראל, אלא שלפעמים אינו נותן בלי שאלה ובקשה, כדי שיהיו מוכרחים להתפלל, כי הקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים, אבל תיכף כאשר עומדים בתפילה נענה להם, כאמרו 'עוד הם מדברים ואני אשמע', שעוד באמצע תפילתם עונה להם ונותן להם כל צרכם.

וז"ש הכתוב: 'וכי תאמרו מה נאכל וגו' וצויתי את ברכתי, - היינו כאשר לפעמים יהיה אצלכם איזה חסרון בענין הפרנסה, הנה עיקר הסיבה לכך היא מפני שהקב"ה חפץ לשמוע תפילתכם, ולזאת הבטיחנו התורה 'וכי תאמרו מה נאכל' – כלומר מיד כאשר תעמדו בתפילה לפני הש"ת שיהיה לכם מה לאכול, הנה תיכף ומיד עוד באמצע התפילה, 'וצויתי את ברכתי לכם', שתזכו לכל מיני השפעות טובות ושמירה בכל העינים.

חסיד אחד התאונן על מר גורלו בפני הרבי מקאצק זי"ע: שדאגת הפרנסה מטרידה אותו מאד. תתפלל לה' – אמר לו הרבי – וישלח לך פרנסתך. אינני יודע איך להתפלל – המשיך החסיד להתאונן. אם ככה - אמר לו הרבי – הדאגה הזאת היא יותר חמורה מדאגת הפרנסה ...

מתאמרא משמיה דהרה"ק ה"ב ת"ע ע"ע, לכאורה צריך להבין מה היא השאלה 'מה נאכל בשנה השביעית', הלא רק בארץ ישראל אסרה התורה לעבוד את האדמה, א"כ הרי יכולים לקנות תבואה מהמדינות בחו"ל שמסביב לארץ ישראל?

ואמר לתרץ, כי אף שאכן יכולים לקנות תבואה מחוץ לארץ, הנה זרע ישראל אינם חפצים לאכול פירות חו"ל רק פירות הגדלים בקדושת הארץ – לכן ישאלו ויאמרו 'מה נאכל בשנה השביעית, הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתנו', ר"ל הפירות שלנו, פירות ארץ ישראל, על כן הננו שואלים מה נאכל, ועל זה הבטיח הקב"ה 'וצויתי את ברכתי ועשת את התבואה לשלש שנים', הכל כדי שיוכלו ישראל לאכול פירות ארץ ישראל. וכותב שם כי פירות ארץ ישראל מסוגלים לקדושה ויראת שמים.

הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע אמר שראה בספר אחד [בדרך דרוש] שהק' הלא כסף יענה את הכל, ואפשר לקנות? ותירץ שם, כי השכנים של ארץ ישראל היו כבעס על בני ישראל ולא רצו למכור להם שום מאכל. והרבי זי"ע תירץ, כי האדם רוצה בקב שלו...

בספר "זכרון שמואל" כותב: לכאורה קשה איך יעלה על הדעת לומר על ישראל קדושים שיאמרו מה נאכל, כי מן הסתם שהקב"ה אמר להם לעשות כך, בטח שיהיה להם בטחון גדול שיהיה להם מה לאכול, ונ"ל דה"פ, דבאמת יהיה להם בטחון גדול שהקב"ה יתן להם פרנסה, רק שיהיו סוברים שהקב"ה יעשה להם נס שלא בדרך הטבע, היינו שיתן להם מן, כמו כשיצאו ממצרים, וזה וכי תאמרו מה נאכל דר"ת מה נאכל הוא "מן", וה"פ 'וכי תאמרו מן נאכל', שאתן לכם מן ואעשה לכם נס מחוץ לדרך הטבע, ע"כ אמר להם הקב"ה לא כן כמו שאתם סוברים, רק 'וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת' וכו', ואעשה לכם נס בדרך הטבע.

בדרך זו אומר הרבי ה"בית ישראל" זי"ע, שבני ישראל ידעו שיש מושג של "מן", רק הם לא רצו, וכפי שאיתא בשם ה"שפת אמת" זי"ע וה"חידושי הרי"ם" זי"ע על הפסוק: 'ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו, ועתה נפשנו יבשה' – היינו להעלות את המאכל

– כדברי הבעש"ט הק' על הפסוק 'רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף', שישנם ניצוצות קדושים בהאוכל שאפשר וצריך להעלותם, ועבור זה צריך אוכל גשמי, ועל כן טענו שבמצרים היה להם אוכל גשמי והיה להם עם מה לעבוד על תאוות באכילה, ואילו כאן במדבר יש להם רק מן שהוא כולו רוחניות. וכן גם כאן דכתיב 'מה נאכל בשנה השביעית', הם ידעו שקיים מושג של "מן" אבל הם לא רצו, וכפי שטענו שם דור המדבר.

בגמרא סנהדרין [צא]: מעשה שבאו אנשי אפרקיא לדון עם בני ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון, אמרו לו ארץ כנען שלנו היא דכתיב ארץ כנען לגבולותיה וגו'. א"ל גביה בן פסיסא וכו', כתיב ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו, עבד שקנה נכסים עבד למי נכסים למי, ולא עוד הרי כמה שנים שלא עבדתנו וכו', מיד ברחו והניחו שדותיהן כשהן זרועות, ואותה שנה שביעית היתה.

והקשה הגאון מ' יונתן [אייבשיץ] נר"ו הדרשן דק"ק פראג לאיזה צורך סיימה הגמ' דאותה שנה שביעית היתה?

ותירץ הגאון נר"ו, דהיה קשה לגמ', דאחרי שנצחו את כנען היה להם לומר לאלכסנדר שהכנענים חייבים להשתעבד להם, וכמו שאמר להם גביה בן פסיסא הלא כמה שנים שלא עבדתם אותנו, אלא ע"כ מוכח לומר דהיו עבדי דנהים כריסיה לא שווה [פי' שלא שווים אפילו לחם כריסם]. אך קשה הלא קי"ל דיכול הרב לומר לעבדו עשה עמי ואיני זנך, וי"ל דקי"ל דבשנת בצורת יכול העבד לומר או פרנסני או תשחרר אותי כדי שירחמו עלי אינשי. וכתב הרמב"ם דשנת השביעית שאסור לחרוש ולזרוע הוי כשנת בצורת. והשתא א"ש דזהו מה שמסיימת הגמ' אותה שנה שביעית היתה, ולכן לא ביקשו להשתעבד בהם, כדי שלא יצטרכו לפרנסם ודו"ק. [מספר קול יהודה על הש"ס אמסטורם תפ"ט לרבי יהודה הדיין דגלינא רבתי].

וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים: (כה כא)

כותב ה"צרור המור": בנוהג שבעולם, עשיר שיש לו שדות, כרמים, נחלות ואחוזות, ואינו יודע מחסור, בטוח בעצמו, לבו קשוח ואינו מרגיש במצוקת העני, לכן ציוה

הקב"ה על שנה של שמיטה, שאסור בה לחרוש ולזרוע, כדי שגם העשיר ידע מחסור, ירגיש בטעמו של העני וישא עיניו לשמים בחרדה: 'מה נאכל' ? וזה יעורר בלבו רגשי רחמנות על העני כל הימים, ישתתף בצערו וביגונו ויבין לרוחו הנכבא. ובזכות זה – 'וצויתי את ברכתי'.

בגמרא: אל תקרי לשלש אלא לשליש. שואל הגר"א: לכאורה, היאך מוכח מכאן לדרוש על שליש – הלא כתוב 'שלוש'?

אלא, כיצד תהיה התבואה עושה לשלש שנים, ע"י שתהיה עושה לשליש, כלומר, שכאשר תגיע לשליש גידולה, כבר תהיה גדולה כתבואה שלימה של כל שנה. נמצא בהגיע התבואה לשלימותה תהיה גדולה מכל שנה כפול שלוש פעמים, וממילא תהיה מספקת לשלוש שנים. זה גופא מה שאמר הכתוב: 'ועשת את התבואה לשלש השנים' – ואיך – על ידי שליש.

הרה"ק ה"שם משמואל" זי"ע מביא את הקושיא הידועה של הרבי ר' זושא זי"ע ששאל את הרבי ר' אלימלך זי"ע [כמובא בספה"ק "נעם אלימלך" בפרשה זו], הרי אפילו אם לא יאמרו מה נאכל גם כן יש צורך שיצוה ה' את ברכתו?

על זה אמר הרבי ר' זושא, שאם לא יאמרו – תבוא הברכה מאליה, אבל כשהיו חסרי בטחון וישאלו מה נאכל? יהיה צורך לצוות את הברכה.

ואמר על זה אאמו"ר צ"ל [האבני נזר] – שכל דבר מן העולם העליון, עולם היחוד, שבא לעולם הזה, עולם הרבוי – מתרבה מעצמו, כמו שאומר המהר"ל בפירושו על ההגדה על "במצרים לקו עשר מכות ועל הים לקו חמישים מכות". והנה כשישראל עובדים את ה' בתמימות, נאמר 'תמים תהיה עם ה' אלוקיך', ופרש"י שלא תחקור אחר העתידות ואז תהיה עמו ונחלתו, ולכן הברכה תבוא מאת השי"ת בכבודו ובעצמו, ממקור העליון, וממילא תתרבה. אבל כשתאמרו מה נאכל, ותחקרו לעתידות ולא תהיו בתמימות, יהא צורך לצוות את הריבוי.

הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע אמר: לכאורה הפירוש הפשוט כי התבואה בשנה הששית תהיה לשלש שנים, היינו שתגדל התבואה כל כך בזאת השנה, וקשה דא"כ החוטא שלא ישמור אחר כך שמיטה, ג"כ

יהנה כבר מקודם מזו הברכה של השנה הששית, א"כ יהיה חוטא נשכר, ואמר, נראה לפרש כי התבואה בשנה הששית תגדל כרגיל, אך אחר כך בשביעית אחרי ששמרו כבר שמיטה תתברך ותתגדל התבואה עד לשנה השלישית.

וזה פי' 'ועשת התבואה', ולפי זה א"ש המדרש עה"פ "גבורי כח עושה דברו" וגו' במה הכתוב מדבר וכו' בשומרי שביעית הכתוב מדבר וכו' חמי חקלי' בירא וכו' ושתיק יש לך גבור גדול מזה עיי"ש. ולכאורה קשה מה הרבותא, הלא יש לו כבר הברכה משנה השישית, אך לפי הנ"ל אתי שפיר.

הרבי ה"בית ישראל" זי"ע אמר לתרץ על השאלה נמצא חוטא נשכר, דהנה פעם כשהיו יוצאים למסחר היו אט אט נופלים ברוחניות, והיו יורדים לאט לאט מדרך התורה, וכפי שמסופר, שפעם בא חסיד אחד שהתעשר, אל זקינו ה"שפת אמת" זי"ע, ואמר לו שמרגיש בעצמו שמתחיל לרדת קצת מהדרך הנכונה, ואמר לו השפ"א, להיעשות עני זה לא דבר קשה, והשפ"א התכוין בזה לומר לו, שאפילו שעוסק במסחר וכד', בכל זאת אפשר להזהר שלא לסטות מדרך התורה, ושגם עכשיו עדיין לא מאוחר ועוד יכול לחזור בתשובה, וכן היה וחזר למוטב.

ועל פי זה אפשר לפרש גם כאן, דהנה איתא ברש"י בסוף הפרשה: בא וראה כמה קשה אבקה של שביעית, שבתחילה הזהיר על השביעית, ואם חמד ממון ונחשד על השביעית, סופו למכור מטלטלין, לכך סמיק ליה: 'וכי תמכרו ממכר לעמיתך', מה כתיב ביה 'או קנה מיד עמיתך' – דבר הנקנה מיד ליד, לא חזר בו סוף מוכר אחוזתו, לא חזר בו סוף מוכר את ביתו, לא חזר בו סופו מוכר את עצמו, לא חזר בו – לא דיו לישראל אלא לעובד כוכבים עד שמוכר עצמו לעבודת כוכבים עצמה. היינו שאחד שאינו שומר שמיטה, יורד לאט לאט מטה מטה מנכסיו, וא"כ א"ש לפי"ז, כי באמת אין חוטא נשכר, כי אפילו שהוא מקבל בשנה השישית גם עבור השנה השביעית, אבל בכל זאת אם אינו שומר שביעית, בין כך לא ישאר לו מזה כלום, וכדלעיל שהתבואה נרקבת וכדומה.

והארץ לא תמכר לצמיתות כי לי הארץ כי גרים ותושבים אתם עמדי: (כה כג)

ה"פנים יפות" כותב: יש לפרש ע"ד שאמחז"ל [מגילה כט.]. מעולם לא זזה שכינה מישראל, גלו לבבל שכינה עמהם וכו', וא"כ אף שהחזיקו ישראל בשיבתם בארץ ישראל אין זה חזקה, כי אין חזקה לקרקעות אלא כשנסתלקו בעלים הראשונים, וכיוון שהשכינה שורה תמיד עם ישראל איננה חזקה, והיינו דאמר הכתוב: 'כי לי הארץ' – ואין לכם חזקה בה, וזאת מפני 'כי גרים ותושבים אתם עמדי' – כלומר בין שאתם בגלות בבחינת גרים ובין כשאתם תושבים בארץ – אתם עמדי, ואני שוכן עמכם, לכן אין בה דין חזקה כנ"ל.

בשם הרה"ק מהר"א מבעלזא זי"ע: מה הטעם שהתורה אמרה למכור רק עד היובל, דהנה איתא בילקוט שמעוני [ישעיה רמז תקג] "עתידה ארץ ישראל שתתפשט בכל הארצות", ואפשר לומר בדרך רמז, דמהאי טעמא אין למכור רק עד היובל, כי עתידה להיות פי הרבה עד אין שיעור יותר מכפי שהיתה בשעת המכירה וזאת הוא לא מכר, ובזה שאינו מוכר רק עד היובל מראה שמאמין בזה שעתידיה ארץ ישראל שתתפשט בכל הארצות. ודו"ק.

ה"חפץ חיים" צ"ל מביא: שאלו את רבי נחשון גאון, הרי הגוים כבשו ארץ ישראל במלחמת כיבוש, אם כן מה נשתנה דין כיבוש זה מכיבוש של שאר מקומות, שהוא על פי דין קניין גמור, אף שקרקע אינה נגזלת? – השיב הגאון הנ"ל: במקום שיכולים לקנות בדמים, שם גם הכיבוש הוא קניין, היינו, דמים תרתי משמע, אפשר לקנות בכסף וגם בדמים ממש. ובמקום ששייך קניין אחד נוהג גם הקניין השני. אבל בארץ ישראל מקרא מלא הוא "והארץ לא תמכר לצמיתות", ואינה בת מכירה, ואף כשנמכרה חוזרת ביובל לבעליה, ובמקום שקניין דמים - כסף אין, גם הקניין של דמים ממש אינו קניין, 'ויתן להם ארצות גוים' לאחוזת עולם.

בשם הרבי ר' ברוך ממז'בוז' זי"ע: 'כי גרים' – לפי שבני ישראל מחזיקים את עצמם כגרים בעולם הזה, לפיכך – 'ותושבים אתם עמדי' – נחשבים הם בעיני הקב"ה כתושבים. במידה שאדם מרגיש עצמו מרוחק, זר וגר בעולם השקר הזה, באותה מידה הוא מרגיש עצמו מקורב לשמים, והיפוכו בהיפוך.

שישראל משתוקקים על ארץ ישראל, על ידי זה 'גאולה' תתנו לארץ'.

כי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו וגו': (כה כה)

אומר הרה"ק ה"חלקת יהושע" מביאלא זי"ע: פסוק זה מרמז על עני בדעת, באם פוגם ח"ו – אז 'ומכר מאחוזתו', תו"מ נמסר לסט"א, 'ובא גואלו הקרוב אליו' – לסמוך גאולה לתפילה, וגאל את התפילות מיד הסט"א, 'וגאל את ממכר אחיו'.

במדרש: 'ובא גואלו הקרוב אליו' – זה הקב"ה, שנאמר [ירמיה נ לד] 'גואלם חזק ה' צבאות שמו'. וצ"ב מה הפשט בזה. והרה"ק רא"ז מקרעטשניף זי"ע פירש: ע"ד דאיתא ברד"ק דכשיתגלה הגאולה יראו בחוש בכל מקום בתורה, שנאמר שם בפירוש זמן הגאולה, אלא שנעלם מעינינו לראות דבר זה להדיא, וזהו הרמז 'ובא גואלו הקרוב אליו', היינו דבעת ביאת הגאולה יווכחו לראות שהגאולה היתה קרוב אלינו, אלא שטחו עינינו מראות זאת.

ואיש כי לא יהיה לו גואל והשיגה ידו ומצא כדי גאולתו: (כה כו)

כותב ה"אור החיים" הק' זי"ע: על דרך אמרם ז"ל [תנחומא מצורע ד] אין איש אלא הקב"ה דכתיב 'ה' איש מלחמה', כשלא יהיה לו גואל, כי אין איש שם על לב, אין מנהל, ואין מחזיק, ביד אומה ישראלית להשיבה אל אביה, אל תאמר כי ח"ו אבדה תקוה, אלא והשיגה ידו ומצא כדי גאולתו, אמרו ז"ל [דב"ר ב כג] כי היסורין והגלות הם תקון האומה להכשירה, והוא מה שרמז 'והשיגה ידו' – על דרך אומרו 'יד ה' היתה בס', שהיא מדת הגבורה, החובטת באומה בגלות המר, ובאמצעות זה ישיג למצוא כדי גאולת הבית. עכ"ד.

אומר ה"חתם סופר" זצ"ל: כשאין כל גואל, נסתמו כל צינורות הרשע ואפסה כל תקוה מבן אדם, מימינו אין עוזר ומשמאלו אין תומך, כאשר כלו כל הקיצין, אז 'והשיגה ידו', הכתוב מבטיח כי הישועה תבוא מבעל הישועות, 'ומצא כדי גאולתו'.

הרבי ה"בית ישראל" זי"ע אמר: פירוש, אחד שלא יהיה לו גואל, יסייעו בידו מן השמים שיוכל לבד להיגאל, שיהיה והשיגה ידו.

הרה"ק ה"דגל מחנה אפרים" זי"ע כותב לפרש הפסוק על פי מה ששמע מחכם אחד על הכתוב בתהלים: 'גר אנכי בארץ אל תסתור ממני מצוותיך', כי מדרך העולם שאיש זר הנמצא על אדמת נכר בלי שום מכיר, יושב בדד ואין לו אל מי להתקרב ועם מי לדבר, רק כאשר ימצא איש אשר זר כמותו שג"כ אינו מוכר לאנשי המקום, אז יתחבר אליו ויהיה אוהבו, וכמו כן הוא אצל השי"ת והעובד אותו, הנה ההולך בדרכי ה' לזר יחשב בעוה"ז, והוא כגר שאין לו מכירים, וכמו כן הקב"ה בעולם הזה ג"כ לגר יחשב, שאין לו על מי להשרות שכינתו ית', והמה כשני גרים הנמצאים יחד בארץ נכריה, שמתקרבים באהבה זה אל זה, לזאת התפלל דוד המלך ע"ה "גר אנכי בארץ", ר"ל בעולם הזה הרי אני כגר שאין לו מכירים, לכן "אל תסתור ממני מצוותיך", כגר זה שמגלה ומשיח בפני חבירו הגר את כל לבו.

וזהו גם כן מאמר הכתוב כאן: 'כי גרים ותושבים', היינו כאשר תהיו חשופים בעולם הזה כמו גרים, ורק בעולם הבא תהיו תושבים, 'אתם עמדי', על ידי זה מתחברים אתם עם הקב"ה להיות עמו, כי גם השי"ת הוא גר בעוה"ז.

ובכל ארץ אחזתכם גאלה תתנו לארץ: (כה כד)

הרבי ה"חוזה מלובלין" זי"ע כתב ב"זכרון זאת": כי ישראל העובדים את השי"ת, בכל מקום אשר נמצאים שם ממשיכים בעבודתם גאולה לארץ ישראל, לנער את הרשעים ממנה. וזהו רמז הכתוב 'ובכל ארץ', ר"ל בכל ארץ שבה תהיו נמצאים, 'אחזתכם', היינו כאשר תהיו אחוזים בעבודת השי"ת הנה בכח זה 'גאולה תתנו לארץ'.

עו"א: כתיב בתהלים: 'אתה תקום תרחם ציון' וגו', כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו. ולכאורה, מה טעם הוא זה, הלא ודאי אם התפללו על כך מסתמא רצו בזה.

אלא כתיב: 'וימאסו בארץ חמדה' וגו'. 'וישא ידו להם וגו'. ולהפיל זרעם בגוים ולזרותם בארצות', דהיינו, בשביל שמאסו בארץ חמדה לכן הלכו ונתפזרו בגלות. ועל כן אנו נאמר: 'אתה תקום תרחם ציון' וגו', וזאת, יען 'כי רצו עבדיך את אבניו' וגו'.

הוא אשר נרמז בפסוק: 'ובכל' – לשון תשוקה, מלשון 'כלתה לתשועתך נפשי' 'ארץ אחזתכם', כלומר, במה

ואפשר לומר יותר בעמקות, שהכוונה היא על היד של תשובה, על היד של: אתה נותן יד לפושעים וימינך פשוטה לקבל שבים, שבאשר קורה שאדם נופל לפעמים, ישנה יד מיוחדת שעוזרת לו, וכדכתיב: 'וירא ישראל את היד הגדולה וגו', בני ישראל כשיצאו ממצרים גם ראו את היד הזאת, את היד המסייעת לעשות תשובה, וכדכתיב ביחזקאל: 'וידי אדם מתחת כנפיהם', ואיתא במסכת פסחים: ידו כתיב, זה ידו של הקב"ה שפרוסה תחת כנפי החיות כדי לקבל בעלי תשובה מיד מדת הדין.

וזה הכוונה בפסוק, 'ואיש כי לא יהיה לו גואל', אחד כזה שאין לו מי שיעזור לו לצאת מהסבך, עוזרים ומסייעים לו מן השמים שיוכל לבד לעזור לעצמו ולעשות תשובה.

כ"ק האדמו"ר ממונקאטש שליט"א אומר: 'איש כי לא יהיה לו גואל' – שרואה שמתעכבת הגאולה ונמשכת הגלות, 'והשיגה ידו' – שיקיים מצוות 'פתוח תפתח את ידך', כדאמרינן "גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה" – ואז ומצא כדי גאולתו.

ב"ניצוץ אחד": מבאר החכם רבי משה חפץ בספרו "מלאכת מחשבת", כי מדרך העולם האדם אשר יודע כי יש לו גואל, קרוב משפחה עשיר שיכול לסייע בעדו, לא יפעל כלום להושיע את עצמו, אלא יסמוך שבודאי יבוא הגואל ויתמוך בו. רק כאשר לא יהיה לו גואל, אז יתן אל לבו לדאוג לעצמו, יתאמץ וישיג כדי גאולתו.

ואם לא מצאה ידו די השיב לו: (כה כח)

אומר ה"נחל אליהו": "ידו די" – נקרא ישר והפוך. רמז בזה למה שאמרו חז"ל על עניות ועשירות "גלגל חוזר בעולם" [שבת קנא].

ובתי החצרים אשר אין להם חומה סביב על שדה הארץ יחשב: (כה לא)

כותב ה"ילקוט הגרשוני": שמעתי בזה רמז מוסר, דאותן שאינם יכולים לעסוק בתורה ואין להם חומה זו תורה שיגן בעדם מפני היצה"ר, הם צריכים תמיד לחשוב על שדה הארץ כלומר על יום המיתה וקבורה בשדה הארץ, ועי"כ יוכלו להינצל מן היצה"ר, והנה בית הוא רמז על גופו של אדם כמו שכתוב בקהלת [יב ג] 'ביום שיזעו שומרי הבית' – וחצר הוא רמז על עוה"ז

הדומה כחצר בפני עוה"ב שהוא הטרקלין כמ"ש חז"ל בפרקי אבות [ד טז], וזש"כ 'ובתי החצרים אשר אין להם חומה' זו תורה סביב, 'על שדה הארץ יחשב' כנ"ל ודו"ק היטב.

וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו גר ותושב וחי עמך וגו': (כה לה)

האלשיך הקדוש מדייק, שהפסוקים הקודמים נאמרו בלשון רבים, אבל כשהגיעה התורה לפרשת עזרה ותמיכה לעני – מדברת בלשון יחיד "אחיך" "והחזקת" "עמך", כי כרגיל בשעה שיש צורך לעזור למי שהוא, כל אחד דוחה ושולח לחבירו בכל מיני תירוצים, שהשני קרוב יותר, שהשני עשיר יותר וכדומה, לכן מדברת התורה בלשון יחיד, כלומר, עליך מוטל החוב לחזק ידי העני, ואל תפטור את עצמך ע"י מישהו אחר.

החיד"א בספרו "חומת אנך" מביא שהגה"ק רבי נפתלי הכהן כ"ץ מפרנקפורט זי"ע כתב בספרו "סמיכת חכמים" בפתיחת מגילה משם המקובלים, כי כאשר מקבל אדם על עצמו לעשות צדקה, תיכף מן השמים יריקו לו ברכה על ידי השכינה ע"ש באורך. וזה רמז הכתוב 'והחזקת', דקודם שתחזק ידו, רק משעה שקבלת על עצמך להחזיקו, כבר נשפע עליך שפע רב, ואפילו שרק אחר כך עם השפע והחזקת, עם כל זה מעלה עליך הכתוב 'וחי עמך' כאילו אתה החיית אותו, הגם שבו בפרק כבר פתחו השמים להריק לך ברכה.

הרה"ק רבי יחזקאל מקוזמיר זי"ע אמר: הבא לטהר מסייעין אותו, כשאיש ישראל רוצה באמת ליפטר ממוקשי הרע, והוא כאדם שאומר לחבירו "ברידער העלף", אז הקב"ה מקיים 'וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו'.

נכדו הרה"ק ה"אמרי שאול" ממודז'ץ זי"ע כותב: איתא מאי 'כרום זלות לבני אדם', א"ל אלו דברים שעומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזלין בהם, ופרש"י כגון תפילה שעולה למעלה. ועוד שם, רבי יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרווייהו כיון שנצטרך אדם לבריות פניו משתנות ככרום שנאמר כרום זלות לבני אדם וכו' עי"ש. ויש להבין שייכות הדרשות זו לזו.

אלא שני דברים הם שיתכן עליהם לומר נצרך לבריות, והיינו בפרנסה כשנצרך האדם לבריות חלילה,

ובתפילה בציבור נצרך לבריות עד התאסף עשרה. אמנם אם נצרך אדם לבריות בתפילה בציבור ונשמע לדרש כרום זלות על התפילה העומדת ברומו של עולם שלא לזלזל בה, על ידי זה אינו נצרך לבריות בפרנסה ואין עוד לדרוש כרום זלות על השתנות פניו ככרום. הרי כי תפילה בציבור סגולה לפרנסה.

שואל הרבי מסקולען זי"ע: מהו 'והחזקת בו', היל"ל 'והחזקת אותו'.

והנה, גם בפסוק 'עץ חיים היא למחזיקים בה' [משלי ג ח], דקדק ה"חפץ חיים" זצ"ל מפני מה נאמר 'למחזיקים בה' ולא נאמר 'למחזיקים אותה'.

וביאר הח"ח: כי אף אם במבט שטחי וחיצוני נראה כאילו תומכי התורה מחזיקים את התורה, אך לאמיתו של דבר אין הדבר כן. אדרבה, התורה היא המחזיקה את תומכיה.

למה הדבר דומה, לאדם המחזיק באילן כדי להינצל מן הפחת. וכי יעלה על דעתך לומר, שהאדם הוא זה שמחזיק את האילן. אכן, האילן הוא זה המחזיק ומציל את האדם.

כן הדבר גם לגבי מצות 'והחזקת בו' – שנאמרה בעני. אדם המחזיק ותומך בעני, הרי בעצם מחזיק הוא את עצמו. וכן אמרו חז"ל: יותר ממה שבעה"ב עושה עם העני - העני עושה עם בעה"ב [ויק"ר לד], וזה 'והחזקת בו'.

בגמרא: שנים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד מהם קיתון של מים אם שותים שניהם מתים ואם שותה אחד מהן מגיע לישוב וכו' עד שבא רבי עקיבא ולימד 'וחי אחיך עמך' חיך קודמין.

אומר ה"חידושי הרי"ם" זי"ע: ר' עקיבא יכול לומר זה, כמ"ש בברכות: כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך וכו' מתי יבוא לידי ואקיימנו. דכל ימיו חיכה לתת חייו על קידוש השם. ורק הוא יכול לומר חיך קודמין. שלא היה צריך חיותו עבור עצמו ולטובת עצמו, אבל מי שחי לשם הנאה ותענוג אין לו רשות לומר שחייו קודמין לחיי חבירו.

הרבי ה"בית ישראל" זי"ע אמר להסביר את הפסוק ע"פ חסידות: 'וכי ימוך אחיך' – אם רואים שהשני נופל קצת ביהדות ונחלש קצת, צריך לראות לעזור לו –

'והחזקת בו', אל תניחהו שירד ויפול ויהיה קשה להקימו.

אולם אפשר לפרש, וכדאיתא בשם הבעש"ט הק' זי"ע: 'וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך' – שבזמן שהתלמיד נופל, נופל גם רבו עמו – שרבו גם מרגיש בנפילתו של התלמיד, וכפי שכבר מלאים מזה הספרי חסידות, שבזמן שהתלמיד נופל, גם הרבי נופל עמו, היינו שזה פוגע גם ברבי.

וזה הפירוש: 'וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך', שכשהשני נופל, הרבי – החבר גם נופל עמו, וממילא – 'והחזקת בו', תראה לעזור לו, כדי שאתה לא תיפול יחד עמו.

עו"א לפרש בשם אז"ל: 'וכי ימוך אחיך וגו' והחזקת בו' – שזה שאתה תעזור לו – לאחריך, בזה אתה בעצמך גם כן תתחזק מזה. וכדכתיב גבי נעמי: 'ותרא כי מתאמצת היא', ומובא בספרים [בשם הרבי ר' העניך מאלכסנדר זי"ע], שנעמי ראתה שהיא עצמה גם מקבלת חיזוק מהדיבורים הללו – 'כי מתאמצת היא', שהיא בעצמה גם מתחזקת מזה, ועל כן לא סירבה לה יותר. וכן יש לפרש כאן, 'והחזקת בו' – שבזה שעוזרים לשני, נהיים לבד גם יותר טוב.

אומרים בעלי המוסר: במידת הבטחון צריך האדם להשתמש רק כנגד עצמו, אך 'וכי ימוך אחיך ומטה ידו והחזקת בו' – תעזור לו במעשה בידים, כי נגד אחרים אין להשתמש במידת הבטחון.

בשם הרה"ק רבי שלמה מקרלין זי"ע הי"ד: כדי לעזור ליהודי צריך להיות מוכן ללכת בבוא עד צואר. רצונך להרים אדם המוטל בבוא. עליך לירד לתוך הבוא למטה ולמשכו משם. אין מושכים מלמעלה.

הרה"ק ה"חלקת יהושע" זי"ע מביאלא אומר: ע"י פגם בנטילת ידים גורמים עניות ח"ו.

שואל הגריד"א שליט"א: שלכאורה תיבת 'עמך' מיותר, דהא מיירי קרא באחריך, וי"ל דאי' בגמ' ב"ב [י.] וזו שאלה שאל טורונסרופוס הרשע את רבי עקיבא אם אלקיכם אוהב עניים הוא, מפני מה אינו מפרנסם א"ל כדי שניצול בהן מדינה של גיהנם. וזהו 'וכי ימוך אחיך' – ואם תשאל למה אין הקב"ה מפרנסו – התשובה היא

'ומטה ידו עמך' – כדי שאנו ניצל מגיהנם. וסימן לדבר: 'ימוך אחיך ומטה ידו' [עם התיבות] בגימטרי' צדקה, שכל עניותו הוא בגלל שתתן ותזכה בצדקה.

במדרש: הה"ד אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו ה'.

הנה עד כה – אומר הקהלת יצחק – דיבר הכתוב במצות שמיתה, והתורה דורשת מן האדם מישראל בטחון ואמונה שלימה, כי הכל בידי ה'. אם כן, אפשר שתעלה על דעתו של אדם, להסתפק גם במצוקת העני בבטחון ובאמונה בה', שבדאי יעזור לו השי"ת מהמיצר. לכך מצוה התורה 'והחזקת בו', וחז"ל מוסיפים: זהו שכתוב "אשרי משכיל אל דל", כאן דווקא תהיה 'משכיל', אל תפטרנה באמונה ובבטחון בה', אל תאמין בשום עזרה, מלבד בעזרתך, ועליך למלא את חובתך.

ה"כתב סופר" זצ"ל מסביר עם דברי המדרש הנ"ל באופן נפלא, לפי מה שמפרשים את הפסוק: 'בחנוני נא בזאת וגו' אם לא אפתח לכם ארובות השמים והרקותי לכם ברכה עד בלי די'. הבחינה של צדקה היא כזאת, אם תתנו צדקה אף 'אם לא אפתח לכם ארובות השמים' – שלא אשפיע עליכם משפעת השמים, שאתם בעצמכם תהיו במצב דחוק, אז תהיו ראויים לברכה – 'והירקותי לכם ברכה עד בלי די'. וזהו 'וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך', שגם אתה במצב של "מטה" – ואף על פי כן – 'והחזקת בו'. ועל זה מביא המדרש הפסוק: 'אשרי משכיל אל דל ביום רעה' – בזמן שרע גם לו, אז – ימלטהו ה'. זוהי בחינת הצדקה האמיתית.

הרבי ר' מאיר'ל מפרמישלאן זי"ע אומר: מדוע כתוב 'משכיל' אל דל, היה צריך להיות כתוב 'נותן' אל דל? – אלא דוהמע"ה רצה לסתור המימרא הידועה "טיפש נותן ופיקח לוקח". אדרבא, אמר דוד, מי שנותן לעני נקרא משכיל, חכם ופיקח.

המלבי"ם אומר שיש לפרש, כי ידוע שעם ישראל מכללות הם איש אחד, ויש בהם מדרגות, ראש ולב ושאר איברים.

וכמו שכואב לכל האחרים בצער אבר פרטי, אפילו באצבע קטנה, כן ראוי שירגיש אדם בצער חבירו, כי

הוא אבר מאיבריו, וכשחבירו נעשה עני, הרי כאילו הוא נעשה עני, ועל זה אמר – ומטה ידו "עמך".

שאלו את הרה"ק ה"אבני נזר" זי"ע: כשבני ישראל היו במדבר ולא היה להם צורך בשום דבר, כיצד קיימו מצות צדקה?

השיב: בעלי אמונה חזקה חזקו ועודדו את הכושלים. ומי שדעתו מרובה עשה צדקה עם אלה שדעתם קצרה.

אל תקח מאתו נשך ותרבית ויראת מאלקיך וחי אחיך עמך: (כה לו)

ה"חתם סופר" זצ"ל בדרשות כותב מהלך נפלא בענין הריבית ומקדים לומר וזלשה"ק: "ואולי בכל מה שאנו אומרים פה, הוא רק דרך הלצה בעלמא. מ"מ ראוי לאומרו מפני חומר האיסור הזה הפרוץ מאד... ואין דורש ומבקש שישים בטחוננו בה'.

והנה צריך להבין כיצד הקב"ה הבטיח ריבית ליראי ה', כפי שאנו רואים במשנה אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקין קיימת לו לעוה"ב, והרי זה ריבית קצוצה?

ונ"ל עפ"י משל: מלך הוצרך לגייס ממון עבור הוצאות הצבא, והוא רוצה ללוות כסף מבני המדינה, ולשלם להם אחוזים. [בלע"ז אגרות חוב ממשלתיות]. אולם העם נמנע מלהביא, כיון שהשקיעו את הכסף בין אזרחי המדינה. יעצו לו פקידי האוצר, שיאסרו הלוואות בריבית בין האזרחים, ורק באוצר המלך יוכלו להשקיע ולהרויח וכן עשה. ואכן קופת המלוכה התמלאה בדינרים.

כמו כן הקב"ה רצה שעם ישראל, ישקיע את כספו בקופת "אוצרו" – לתת צדקה לעניים והכנסת כלה והחזקת תלמוד תורה. משרע"ה היה יועץ חכם והבין שאם לא יאסור את עסקאות הריבית, לא ירצו לתת לאוצר ה' להיות בחינת 'מלוה ה' – חונן דל', לכן אסר להלוות בריבית בין אדם לחברו שכן המלך ב"ה גם הוא נותן ריבית, פירותיהם בעולם הזה וקרן קיימת לעוה"ב, נמצא משה חכם ותורתו אמת ונכון עשה. עכ"ל הזהב.

בגמרא [ב"מ עא.]: א"ר יוסי בא וראה כמה סמיות עיניהם של מלוי בריבית אדם קורא לחבירו רשע ויורד עמו לחייו, והם מביאים עדים ולבלר וקולמוס והיו כותבים וחותרים פלוני זה כפר באלוקי ישראל.

נשאל פעם ה"חזון איש" זצ"ל: מפני מה שונה הוא עבריין זה מכל חוטא אחר, שכינהו חז"ל 'כופר באלוקי ישראל'?

והשיב: חכמינו אמרו בתלמוד [ביצה טז.] כי מזונותיו של אדם קצובין לו מר"ה ועד ר"ה. אולם המלוה בריבית מעשיו מעידים בו כי לדעתו אי אפשר שקצבת מזונו תגיע אליו כפי שנגזר עליו בשמים, אלא רק בדרכים עקלקלות של לקיחת ריבית, ולא עוד אלא שהוא קם ואישר זאת ב"כתיבת וחתמה", ולכן זו כפירה באלוקי ישראל.

בגמרא [ב"מ סב.]: שנים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד מהם קיתון של מים אם שותים שניהם מתים וכו' עד שבא רבי עקיבא ולימד 'וחי אחיך עמך' – חיך קודמין לחיי חברך.

בשש"ק מביא שה"חידושי הרי"ם" זי"ע הסתפק, האין יהיה הדין באם יהיו שלושה אנשים, וביד אחד קיתון של מים, אך הוא אינו צריך לשתות שאינו צמא, אך השנים האחרים צריכים להמים, ואם שותין שניהם מתים, ואם א' שותה יחיה, מה יעשה השלישי בהמים, דכאן לא שייך דברי ב"פ מוטב שישתו שניהם ואל יראה א' במיתתו של חברו, הא כאן אף שישתו שניהם יראה השלישי במיתתם של שניהם, ולכך מוטב שיראה רק במיתת א' מהם, וכן לר"ע יש ג"כ ספק, דכאן לא שייך לומר חיך קודמין לחיי חברו, דהא הוא אין צריך להמים, ומה יעשה בזה.

אך לכאורה יוכל להניח המים ביניהם ומסתלק, רק הספק הוא באופן שיושבין בתפיסה [במעצר] זה בבית א' וזה בבית אחר, והוא מוכרח להושיט להם המים, מה יהיה בזה, והוא ספק חריף, ואמר בזה פלפול עצום ואכמ"ל.

הרה"ק ה"שפתי צדיק" זי"ע מביא את ספיקו של ה"חידושי הרי"ם", ומוסיף שגם הוא נסתפק מה הדין אם יהיה א' אוהב וא' שונא, אי שייך כי היכי דניכף ליצירה כמאמר חז"ל [בב"מ לב.]: אוהב לפרוק ושונא לטעון מצוה בשונא כי היכי דליכופ ליצירה, אף שבפריקה מצוה יותר משום צער בע"ח דאורייתא, מ"מ משום כפיית היצר יקדים טעינה, כן י"ל כאן שענין כפיית היצר צריך הוא בעצמו, וממילא שייך חיך קודמין לחיי חברך.

והרבי ה"אמרי אמת" זי"ע העיר ע"ז וכתב: כפי המדומה רק בפריקה וטעינה אמרה תורה זאת להקדים, ולא מצינו בשאר מילי שיהיה הקדמה לשונא מטעם זה.

שואל ה"נחל איתן": למה נאמר באיסור ריבית "וחי אחיך עמך". – כי חז"ל אמרו שהמלוה בריבית אינו קם בתחיית המתים, לכן אמר הכתוב: 'אל תקח מאתו נשך ותרבית וגו' וחי אחיך עמך', תקום יחד עם אחיך בתחיית המתים.

הרה"ק ה"אמרי חיים" זי"ע מוידניץ פירש בשם האלשיך הק': כדי שיהיה 'וחי אחיך עמך', שתחיו חיים שוים, אל תקחו ריבית. כי בריבית רוצה המלוה שהימים יחלפו מהר, שיוכל לקבל עוד ריבית, ואילו הלואה רוצה שהימים יתנהלו לאיטם, כדי שהריבית לא תגדל כל כך מהר ... יוצא שאין הם חיים בשוה, לכן 'אל תקח מאתו נשך ותרבית' ואז 'וחי אחיך עמך'.

במדרש פר' משפטים: ויחזקאל אמר [יח ג] 'בנשך נתן ותרבית לקח וחי, לא יחיה'. אמר הקב"ה מי שחי בריבית בעולם הזה לא יחיה בעולם הבא.

בעיר פוזן מת עשיר אחד, מלוה בריבית, אנשי החברה קדישא רצו סכום גדול בעד הקרקע, היורשים לא רצו לתת והלשינו על הח"ק לפני ראש המשטרה. והוא הזמין אליו את רבי עקיבא איגר זצוק"ל רבה של העיר, שיסביר לו את סירובה של החברה קדישא לתת קרקע להנ"ל אלא בסכום גדול.

אמר לו רבי עקיבא איגר: אנו מאמינים בתחיית המתים, ממילא יחזירו לנו המתים את קבריהם אחרי שיקומו לתחייה. אולם חכמינו אמרו, שהמלוה בריבית אינם קמים בתחיית המתים, יוצא שהנפטר שהיה לוה בריבית – לוקח את הקרקע לצמיתות, לעולם ועד. לכן דורשים מיורשיו סכום יותר גדול מכפי הרגיל. התשובה המחוכמה מצאה חן בעיני ראש המשטרה ולא התערב בדבר ...

הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע כותב במכתב: ...בתורת כהנים הביא מצות ריבית, וכן בילקוט פרשת בהר המקבל עליו עול מצות ריבית, [מקבל עליו עול מלכות שמים], לכאורה הוה ליה למימר עבירת ריבית,

גם את הרבית של העבירה בעולם הזה, ואת הקר בעולם הבא.

ה"כלי יקר" מסביר שעיקר הטעם שריבית אסורה אפילו כשהלוה מרויח מזה, לפי שהוא מסיר מדת הבטחון מן האדם, כי כל בעל משא ומתן עיניו נשואות אל ה' לפי שהוא מסופק אם ירויח אם לא. אבל הנותן בריבית ריוח שלו ידוע וקצוב וסומך על ערבובו שבידו ומן ה' יסיר לבו, ומה גם שהלוה עובר בלאו לפי שהוא מחטיא את המלוה ומסירו מן מדת הבטחון כנודע מדבר המלוים בריבית שרובם מקטני אמונה ואבירי לב הרחוקים מצדקה, מצד כי אין בטחונם בה', ומבאר שם שעפ"ז לכן מותר להלוות לגוי בריבית, שכיון שהלוה גוי אין המלוה בטוח לא בקרן ולא בריבית ע"ש, וזה טעם איסור ריבית בכל מקום!

בספרא: על תנאי זה אני מוציא אתכם, שלא תהיו מלוים בריבית.
שואל ה"נודע ביהודה" זצ"ל: במה נתייחד איסור זה משאר מצות ואיסורים, שדוקא בו הותנתה יציאת מצרים.

ברם, עיקר תכלית יציאת מצרים היתה כדי להביאם לארץ ישראל, ועיקר תכלית בואם לארץ ישראל היתה כדי שזכותה של א"י תגן עליהם ותביאם לחיי העולם הבא. ואכן, שנינו: שמתים בחו"ל אינם חיים אלא על ידי גלגול מחילות, שיתגלגלו עד אדמת ארץ ישראל. והנה אמרו חז"ל כי המלוים בריבית אינם קמים לתחיית המתים, נמצא אם כן, שלמלוה בריבית אין שום מעלה ויתרון בכך שהוציאנו הקב"ה ממצרים והביאנו אל ארץ ישראל. נכון הוא איפוא התנאי שהיתנה הקב"ה עם ישראל ביציאתם ממצרים, שישמרו מפני איסור ריבית, לבל תהא ביאתם אל ארץ ישראל חסרת תכלית וטעם.

ה"כתב סופר" זצ"ל מסביר את השייכות של יציאת מצרים לאיסור הלואה בריבית, דהנה יכול האדם להצטער על כך שהוא מצווה להלוות לאחרים את ממונו אשר הוא עמל בו להשיגו. אולם עליו להתבונן, כי אם היה אדם ניגש אליו ואומר לו, ברצוני לתת לך סכום גדול של כסף, אך בתנאי שבאם יבוא אליך אחד מהבנים שלי ויבקש ממך ללוות מעט כסף תתן לו בלי

אולם הרמז על דור השפל שא"א לקיים בשלימות למנוע מריבית, יש עצה, מצוה לשמוע לדברי חכמים ולעשות היתר עיסקא בכל הלואה, וזה נקרא עול מצות ריבית.

את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך: (כה לז)

בשם הרב מבריסק זצ"ל אומרים: לכאורה היה מתאים יותר לכתוב בפסוק 'את כספך לא תלוה לו בנשך' – ותירץ עפ"י הגמרא: הא למדת שכל המלוה בריבית נכסין מתמוטטין. ועל כן אם המלוה לא יראה את כספו בחזרה ממילא אין נחשב להלואה, אלא 'נתינה', ושפיר שייך לשון 'לא תתן'.

הרה"ק רבי משה מקוברין זי"ע אמר: פסוק זה הוא המשך הפסוק הקודם "והחזקת בו", בצדקה הכתוב מדבר. כשאתה נותן צדקה לעני, כשאתה תומך לנצרך, אל תוסיף לו עקיצות ונשיכות, דברי מוסר ותוכחה, אלא תן לו בסבר פנים יפות, וכמאמרם ז"ל "והמפייסו – לעני – מתברך ב"א ברכות".

בגמרא [ב"מ עא.]: כל המלוה בריבית נכסיו מתמוטטין. והא קא חזינן דלא מוזפי בריבית וקא מתמוטטין. א"ר אלעזר הללו מתמוטטין ועולין והללו מתמוטטין ואינן עולין.

ה"שב שמעתתא" מסביר מהו "ואינם עולין". הנה, אחז"ל מפני מה נקרא שמם זוזין, מפני שזיין מזה וניתנים לזה [במ"ר כב], ואכן, כך דרכו של עולם, שכאשר נגרם הפסד לאחד, יש מכך רווח לאחר. ברם, כספי ריבית אינם בכלל זה, וכשנכסיו של מלוה בריבית מתמוטטים, שוב "אינם עולים", והם יופסדו בדרך שלא תהא הנאה ותועלת לאיש – גם לא לאחר.

כל המלוה בריבית נכסיו מתמוטטין. מסביר ההפלא"ה: במצוה יש קרן ויש פירות [ריבית], הפירות אוכלים בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא. מה שאין כן בעבירה, שאין לה פירות, כפי שאמרו חז"ל: הזכות יש לה קרן ויש לה פירות, עבירה יש לה קרן ואין לה פירות. וברש"י: 'אין נפרעין ממנו יותר מכדי רשעו'. ורק על הקרן עונשים ובעולם הבא. אולם זה רק בסתם עבירה, לא כן במלוים בריבית, מהם גובים – מדה כנגד מדה –

נשך, וכי היה מסרב לקחת את הכסף הזה משום התנאי הלז, פשיטא דכל מי שיש לו מוח בקודקדו יסכים לתנאי הנ"ל ויקבל את הכסף בתשואת חן. וכמו כן אנחנו, עבדים היינו במצרים וימררו את חיינו, והוציאנו השי"ת משם ונתן לנו את ביזת מצרים וביזת הים רכוש גדול ועצום בתנאי שנקבל עלינו מצוותיו ונלוה לבניו בלי ריבית, ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו משועבדים היינו לפרעה עד היום. ובכן אין לנו להצטער על שאנחנו מחוייבים להלוות לאחרים בלי ריבית, דהלא על מנת כן ניתן לנו אוצר רב. ולכן כשאמרה התורה להלוות בלי נשך ותרבית, מסיים הכתוב: 'אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים', ועי"ז בניקל נקיים מצוה זו ובשמחה.

הרבי ר' יהונתן איבשיץ זצ"ל בכל ספריו הרבים, מופיע רק חידוד אחד, אותו אמר על איסור ריבית המופיע בפרשה:

"יודעים אתם מדוע אמרו חז"ל שאין מלוי בריבית עתידים לקום בתחיית המתים? ובכן, פתגם שגור הוא בפי המון העם, כי המלוה בריבית הוא המאושר באדם, שכן גם בשעה שהוא ישן ואינו טורח, הולך ממונו ותופח מיום ליום. ואם כן, כאשר יקומו כל המתים לעתיד לבוא, יאמרו למלוה בריבית מה לך קסם? המשך לשכב וממונך ילך ויגדל עוד" ...

לא תעבד בו עבודת עבד: (כה לט)

בספר "אפריון" [לרבי שלמה גאנצפריד זצ"ל] מסביר מהי "עבודת עבד": הנה, רוב עבודתו של עבד היא בעבור אדונו, לבצע מעשים ופעולות הנצרכים לאדונו, זוהי "עבודת אדון". ברם, לעתים האדון אינו זקוק לעבדו, אך כדי שלא ילך בטל מטיל עליו עבודות ומלאכות שונות. האדון עצמו אינו זקוק להן, אלא הן נועדו לעבד עצמו, למען לא יהא בטל ממלאכה [בלע"ז עבודות יזומות...]. זוהי "עבודת עבד" – עבודה שנועדה בשביל העבד, על כן מצוה התורה 'לא תעבד בו עבודת עבד', כי כל ההיתר להשתמש בעבד הוא רק בשביל "עבודת אדון" – מלאכות הנצרכות לאדון.

עד שנת היובל יעבד עמך: (כה מ)

הרה"ק ה"שפתי צדיק" מפילץ זי"ע מביא: שמעתי

מזקני הק' [החידושי הרי"ם] ז"ל על מאמר חז"ל [ערכין כט.] אין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג, אמר, וזהו לימוד גדול שאין מאפילים לאדם מישראל רק מה שבכחו לעבור לטוב לעבודתו בקודש, ולכך אף שהי' דין תורה שימכר איש מישראל לעבד, והיה באמת גרוע באותו הזמן, והראיה שהותר בשפחה מה שהיה אסור לשאר ישראל, ומ"מ היה מוכן לו גאולת יובל, ועי"ז לא נשתקע בעבודתו אף בעת האופל, וכשחדל דין יובל חדל כל דין מכירת העבד, וכן כל מה שנתמעט כחנו בעבודת הק' בל יפול לבנו עי"ז איך נוכל לגשת במעט מזעיר כוחות, כי יהיה לב איש ישראל ברור שכל מאפיל שלו יכול לעבור ולתקן.

באחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך: (כה מו)

אומר הגאב"ד קוטנא זצ"ל: על הפסוק "ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך", דרשו חז"ל: 'בפרך' – בפה רך. וגם כאן בא הכתוב להזהיר, לא לשעבד את הפועל במתק שפתיים, לרדתו בעבודה קשה במלים רכות ובאמרי חן. ועל זה נאמר: 'ויראת מאלקיך', כי זה דבר המסור ללב, שרק היודע תעלומות רואה מה כוונתו.

הרבי מלובלין זי"ע ב"דברי אמת" כותב: כי הצדיק כאשר אומר מוסר לישראל צריך להזהר שלא לעורר דינים בדבריו ח"ו, וזהו שאמר 'לא תרדה בו בפרך', תרדה לשון ממשלה, שלא יאמר מוסר וירדה לישראל בפרך, להמשיך עליהם דינים ח"ו, אלא יוכיחם באופן נאה ומתוקן, על ידי שימשיך להם השפעות טובות, ועל ידי כך יאמר להם מוסר.

וכי תשיג יד גר ותושב עמך ומך אחיך עמו ונמכר לגר תושב עמך וגו': (כה מז)

דבר בקדשו הרה"ק ה"שם משמואל" זי"ע: יש להתבונן עד היכן מגיעה אהבת השי"ת לבני ישראל. אף שזה נמכר לנכרי ויצא מכלל ישראל, ונעשה שמש לעבודה זרה, אף על פי כן עדיין חביבותו יתברך עליו, והקב"ה מייחד שמו עליו. ודוק, בכל הפרשה נאמר שם "ישראל", מקור מחצבתם של זרע קודש נשמות בני ישראל, הנקודה הפנימית שאינה יכולה להיפגם. ומן הנקודה הזאת את הנמכר לנכרי, שהוריד עצמו עד לשאול תחתיה, עוד לא נותק ולא אבדה תקותו.

אחרי נמכר גאולה תהיה לו אחד מאחיו יגאלנו: (כה מח)

ה"חתם סופר" זצ"ל ב"תורת משה" מבאר הפסוק עפ"י דברי ה"חובת הלבבות" שכתב: שלפעמים מועילה לצדיק עבירה אחת שנכשל בה, יותר מכל מצותיו שעשה במשך ימי חייו. שכן ע"י אותה העבירה קנה את מדת הכניעה והשפלות בנפשו. עכ"ד.

בזה י"ל הפסוק 'וכי תשיג יד גר ותושב' – היינו היצה"ר המכשילו בעבירה, 'ומך אחיך' – שע"ז הכניע עצמו, וממילא 'אחרי נמכר גאולה תהיה לו' – ממידת הגאווה.

אומר הרה"ק ה"אור לשמים" זי"ע: התורה"ק מראה לאדם אפילו בשהוא בשפל המדריגה ונדמה לו שאבדה תקוותו ח"ו, אל יתיאש עצמו כי באמת ודאי יוושע, ויש תקוה לו. וזה הפירוש: 'אחרי נמכר' ואחרי הוא מופלג, דהיינו, שיעבודו אצל היצה"ר הוא מופלג מאד, אעפ"כ 'גאולה תהיה לו אחד מאחיו יגאלנו' – כי איתא בגמרא לא זז מחיבתו עד שקראן אחים, ולזה קרא להם אחים.

פירש הרה"ק ה"דברי יואל" מסאטמאר זי"ע: 'אחרי' מופלג הוא, וזה כוונת הכתוב, אחרי – מאחר שסבלו ישראל מאורך הגלות, כבר הגיע הזמן להיגאל בגאולה קרובה בב"א.

או דדו או בן דדו יגאלנו או משאר בשרו וגו' או השיגה ידו ונגאל: (כה מט)

כתב ב"דגל מחנה אפרים": כי בגמרא סנהדרין [צח]: ישנה מחלוקת מי יהיה משיח צדקנו, לחד מ"ד יהיה דוד בעצמו מלך המשיח, ולחד מ"ד יהיה בן דוד גואלינו. וזה הוא רמז הכתוב: 'או דדו או בן דדו יגאלנו', דודו אותיות דוד, היינו או דוד המלך בעצמו או בן דוד יהיה משיח ויגאלנו.

הרבי מלובלין זי"ע ב"זכרון זאת" כותב: כי כל זמן שאדם סבור שהולך בדרך הישר, קשה לו לשוב בתשובה על מעשיו הבלתי טובים, כי הוא הרי חושב שכל מה שעשה היה טוב, רק כאשר נכשל באיזה מכשול ח"ו, ורואה שקלקל מעשיו ונעשה שפל בעיניו, הנה על ידי זה מסוגל לפקוח עיניו ולראות כל מה שעשה שלא כראוי, ולהתעורר על זה בתשובה שלימה. וזהו שאמר הכתוב: 'אחרי נמכר' – כלומר אחרי שהגיע למצב שמרגיש בעצמו שכבר נמכר אל הסט"א, דוקא

אז – 'גאולה תהיה לו', כי אז נודע לו בהכרח שאינו בתכלית השלימות, ועל ידי זה מסוגל להכיר את כל שאר חסרונותיו, ויכול להתקרב להקב"ה בתשובה שלימה, ואף שהוא עצמו אין לו יכולת לשוב בתשובה ולהקרב אל הקב"ה, יזכה לסייעתא דשמיא, אשר – 'או דודו', היינו הקב"ה בעצמו, – 'או בן דודו', היינו הצדיקים שהם כבנים להקב"ה, – 'יגאלנו', מדרכו הרעה ומכל המעשים הרעים, ויזכה להתקרב להשי"ת.

שאל הרבי ה"בית ישראל" זי"ע בשם ספר אחד, הרי קודם האדם צריך לנסות לבדו, ורק אם אינו יכול לבד אז הולך לדודו או לבן דודו, ולמה כתוב מקודם 'דודו או בן דודו' ורק אח"כ 'או השיגה ידו'?

ותירץ, שכן הוא מדרך העולם, שבתחילה מנסה שיגאל אותו איזה קרוב, ואם רואה שאין לו איש ומתיאש מבטוח באדם, אז הוא עמל בעצמו כדי שיוכל להיגאל.

עוד תירץ בשם זקינו ה"חידושי הרי"ם" זי"ע: שהדרך הוא, שכשיש לאדם איזה נסיון, בתחילה אינו מרגיש שזה מהשמים, ומנסה להשיג עזרה מן הצד – 'או דודו או בן דודו', אבל כשרואה אחר כך שאין תקוה בהם, אז רואה שהכל רק נסיון משמים, ואז – 'והשיגה ידו ונגאל' – ויוכל להיגאל.

והוסיף: ש'ידו' – הכוונה לידו של הקב"ה, 'אתה נותן יד לפושעים', ולא תמיד אפשר להגיע לזה, וכשיש לאדם הזדמנות, צריך מיד לנצל זאת ולהגיע לזה.

כי לי בני עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים אני ה' אלקיהם: (כה נה)

אומר הרה"ק ה"אוהב ישראל" זי"ע: בא הכתוב להורות לנו, שכל איש מישראל אינו יכול להקרא בשם 'עבד', אפילו לא להצדיקים הקדושים, לומר עליו שהוא עבדו של צדיק הזה, כי שם עבד אינו שייך רק במי שעובד ועושה ופועל עבודות ופעולות, אשר היה מוטל על רבו לעשותם, והוא טורח ועושה הכל עבור רבו, ופוטר את רבו מהטירחא, ועד"ז הצדיקים נקראים עבדי ה', ע"ד הדבק במדותיו, מה הוא רחום אף אתה היה רחום ותרחם על הבריות, וע"י פעולות הצדיקים מתברכין כל עלמין, המה עושים מה שהיה צריך השי"ת לעשות, ולזה אי אפשר לתאר שום איש מישראל בשם 'עבד', כי אינו פוטר את רבו במעשיו, ועל שניהם חל השעבוד לעבודת הבורא ית', ולזה אמר 'עבדי הם'.

לעשות כל אשר יצום הקב"ה אף שלא היה ידוע להם בעת קבלתם. ודפח"ח.

כתוב בספר "יסוד ושורש העבודה": שמעתי על אדם גדול ומפורסם בדורנו, רבי משה אייזער, כששמע שנולד בן זכר בעירו, היה שמח שמחה גדולה ואומר: נולד עבד להבורא יתברך שמו...

ברש"י: מתורת כהנים שטרי קודם.
שואל מו' רה"י שליט"א [ס"ג בהר תשפ"ד מ"א],
דלכאורה הול"ל 'קניני' קודם, ומהו אומרם 'שטרי'
קודם, והרי לא איירי על בעל חוב שבא לגבות דשייך
לומר על זה 'שטרי' קודם.

וי"ל, דהמכוון הוא עפ"י מש"כ הגהות מיימוניות [פט"ו
מהל" טוען אות ח] בשם הריצב"א דאף שכנגד גזלן
הבא לגזול את שדהו צריך לחזור ולמחות בסוף כל
שלוש שנים, מ"מ אם מכר את הקרקע והשטר בידו
חשיב מחאה בכל שעה ואין צריך לחזור ולמחות.
וביאור דבריו הוא משום שכל זמן שהשטר קיים בידו,
הרי זה כאילו המחאה הראשונה קיימת, כי השטר
נעשה למען יעמדו ימים רבים כמ"ש חז"ל וכתבו יש לו
קיום עולמית.

וזה כוונת אמרם ז"ל 'שטרי' קודם, כי הרבובש"ע אמר
לנו במתן תורה 'אנכי ה"א אשר הוצאתיך מארץ
מצרים' – אנא נפשי כתיבת יהבית [שבת קה.], זה
כתוב וקיים לעולם, וכנגד הגזלן האמיתי שהוא
היצה"ר, יש מחאה כתובה – 'עבדי הם', בכל מצב
שהוא שהאדם עלול לטעות ולחשוב שהוא משועבד
לעוה"ז וליצה"ר, יש מחאה וצקה נגדית 'שטרי קודם'.

ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחות עליה: (כו)
(א)

את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו אני ה': (כו ב)
בספרא: בארצכם אין אתם משתחוים על האבנים אבל
משתחוים אתם על האבנים במקדש.

צריך להבין, אם השי"ת שונא השתחויה על אבן
משכית בהיותה חוק לאמורי, היה עליו לאסור אבן
משכית גם במקדש, כמו שאסר מצבה מטעם זה?
מתרץ ה"חתם סופר" זצ"ל: ויש לומר, דאין אפשרות
שיהיה ביהמ"ק ללא רצפת אבנים, כיוון שהעזרה היתה
מלאה דמים והיו מדיחים אותה, ואם לא ידיחו אותה

הרה"ק המהר"ש מבעלזא זי"ע אומר: בא וראה שאם
כי כל עבד, הרי עבדותו היא לו למורת רוחו, שונה
עבודתם של ישראל לו ית', העושים רצון קונם מתוך
שמחה, ונכונים להיות לו עבדים לעד, והוא שנאמר 'כי
לי בני ישראל עבדים' – שמא תאמר כדרך העבדים
שאינם חפצים בעבודתם, לפיכך הדגיש הכתוב: 'עבדי
הם' – מעצמם ומרצונם קבלו עליהם עול מלכותו ית'.
והנה מאחר שעבד מלך מלך - הרי שישראל נחשבים
למלכים, ולכן נאמר לפני כן: 'כי עבדי הם אשר הוצאתי
אותם מארץ מצרים' – מאחר שהם עבדים לי מתוך
רצון, לפיכך: 'לא ימכרו ממכרת עבד' וחייבים בכבודם,
שהרי הם בעצמם מלכים, כתוצאה מעבדות זו לו ית'.

מסביר ה"שפת אמת" זי"ע את הלשון הכפול, ואמר:
"לי בני ישראל עבדים" הוא מצד בחירת ה' בבני
ישראל. "עבדי הם" – מצד בחירת בני"ל לקבל עליהם
עול מלכותו ית'. כמ"ש 'את ה' האמרת' וגו'. וכפי
שמקבלין להיות עבדי ה', כן מתקיים סוף הפסוק: "לא
ימכרו ממכרת עבד". וז"ש במשנה: המקבל עליו עול
תורה מעבירין ממנו עול מלכות.

בעל "בית הלוי" זצ"ל ביאר את הפסוק הזה עפ"י
ההסבר דלקמן:

דלכאורה, האין יכלו ישראל לקבל על עצמם את
התורה באומרם 'נעשה ונשמע', עוד קודם שניתנה,
הרי זה כמי שחייב עצמו בדבר שאינו קצוב וידוע
שפסק הרמב"ם כי אין החיוב חל עליו כלל?

ברם, הבדל יש בין אם אדם מתחייב לעשות מעשה
כלשהו, ובין אם מוכר עצמו לעבד, שאז יתחייב לעשות
כל מה שאדונו אומר לו. הראשון הרי אינו מקנה את
גופו, רק מתחייב על עשיית דבר, וכיון שהדבר אינו
קצוב מראש, לא חלה שום התחייבות. אבל המוכר
עצמו לעבד – אינו מקבל על עצמו שום התחייבות
מראש, רק שאת גופו הוא מקנה לרבו, וממילא אחר כך
מחוייב לעשות כל מה שיאמר לו אדונו.

כך בני ישראל, אמירתם 'נעשה ונשמע' לא היתה
התחייבות על מצוות שאינם יודעים מה המה, רק
בחינה של הקנאת גופם לעבדים לה', כמו שאמר אז
הקב"ה: 'והייתם לי סגולה מכל העמים', ואמרו
במכילתא: דהיינו שתהיו קנויים לי ועוסקים בתורה.
ומעתה, אחר כי לי בני ישראל עבדים, שוב חייבים הם

פרשת בחוקותי

סמיכות פרשת בהר – לפרשת בחוקותי, כתב בספר "דרוש שמואל": על פי מש"כ במדרש: ששמירת שבת שקולה כנגד כל המצוות כולן, ולזה סיים בפר' 'בהר': את שבתותי תשמורו', ואמר הטעם – למה, שהיא שקולה כנגד 'אם בחוקותי תלכו', כל המצוות כולן.

הבעל הטורים כתב: סמך אם בחוקותי לשבת וע"א לומר ששקולים הם ככל המצוות והחוקים. ועוד סמך שבת ל'ונתתי גשמיכם בעתם' דהיינו בלילי שבתות.

ה"צרור המור" כותב: לפי שכל הפרשה שלמעלה [פ' בהר] סובבת בענין השמיטה, והוא ענין נסתר ועמוק ובלי טעם, כי מה טעם יש בשמיטת הארץ שיזרעוה או שלא יזרעוה, או מה כבוד יש לארץ. וכל זה נראה שהוא כמו גזירת מלך בלי טעם, לזה סמך מיד 'אם בחוקותי תלכו' – כלומר, אע"פ שהם רחוקים יש לכם להלך בדרכם. 'ואת מצותי תשמרו' – בערך היות אני המצוה, יהיה לו טעם או לא יהיה. וזהו 'ועשיתם אותם' – שתעשו החק שאין לו טעם כמצוה שיש לה טעם, בלב שלם ובנפש חפצה.

הרבי ה"לב שמחה" זי"ע כתב לבאר הסמיכות לפ' בהר, דכתיב בסוף הפרשה 'כי לי בני ישראל עבדים' ובתרגום יונתן ארום דילי הינון בני ישראל משתעבדון לאורייתו וכו', לזה נסמכה פ' 'אם בחוקותי תלכו' שדרשו רז"ל שתהיו עמלים בתורה, כנ"ל משתעבדון לאורייתא.

אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אתם: (כו ג)

בספר ה"אור החיים" הק' זי"ע כתוב: עוד ירצה באומר 'תלכו', ע"ד אומר 'בכל דרכיך דעהו' וגו', וכתב הרמב"ם בפ"ג מהל' יסודה"ת וז"ל: ישים אל לבו כדי שיהיה גופו שלם וחזק כדי שתהיה וכו' לדעת את ה', שאי אפשר שיבין ויסתכל בחכמות וכו', נמצא המהלך בדרך זה כל ימיו עובד ה', עד כאן. והוא מאה"כ כאן, 'אם בחקתי תלכו' – בשביל עסק

הרי זה בזיון למקדש. וכמו כן אם לא תהיה רצפת אבנים במקדש, יהיה איסור דאורייתא להדיחה בשבת, דבר זה רמז הכתוב באומר: 'ואבן משכית לא תתנו בארצכם', אבל במקדש תתנו, וטעם הדבר: 'את שבתותי תשמרו' – כדי שלא תתחלל השבת כאשר ידיחו את רצפת העזרה בלא שתהיה לה רצפה. ואם יעלה בדעתך לומר שלא ידיחו כלל את רצפת המקדש, על כך ממשיך הכתוב ואומר: 'את מקדשי תיראו', ואם תישאר הרצפה מלוכלכת בדם הרי יש בזה בזיון למקדש.

כותב הרבי ה"לב שמחה" זי"ע: ודקדקו למה נסמכה שמירת שבת למקדשי תיראו, ובבעל הטורים פי' הסמיכות לומר שאין בנין ביהמ"ק דוחה שבת, כמו שדרשו בגמ' מזה הפ', והוא כעין סמיכות הכתוב 'אך את שבתותי תשמרו' שנאמר אחר ציווי מלאכת המשכן שהוא ג"כ כנ"ל למעט שבת ממלאכת המשכן כפירש"י ז"ל אך למעט וכו', ואולי הרמז בסמיכות עפ"י דא"י בספורנו 'ומקדשי תיראו' - המקומות המקודשים אחר חורבן הבית והם בתי כנסיות ובתי מדרשות וכו' כאמרו 'ואהי להם למקדש מעט' וכו', ואי' בתרגום יונתן בן עוזיאל: ית יומי שביא דילי תטרון ולבית מוקדשי תהון אזלין בדחלתי, זה הרמז 'את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו', שביום השבת תהון אזלין בדחלתי לבית הכנסת ולבית המדרש, שגם אלו שבכל ימות השבוע אינם יכולים לילך, לכל הפחות בשבת יהיו זהירים לילך. ועיי"ש ההמשך דבריו הקדושים.

פירש הרה"ק רבי אליעזר צבי מקאמארא זי"ע: 'שבתותי' - לשון רבים. ומיעוט רבים שנים, ואמחז"ל אלמלא משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלין. וזהו ואת "שבתותי" תשמרו, פירוש שתשמרו ב' שבתות – אז תזכו לבנין ביהמ"ק, וזה "מקדשי תיראו" לשון ראייה, השי"ת יזכנו במהרה בימינו אמן.

הרה"ק ה"אמרי חיים" מויד'ניץ זי"ע פירש: אם תשמרו את השבת כראוי, אז 'ומקדשי תיראו', תראו ותבינו קדושה מה היא.

התורה תלכו, בכל דרככם באכילה וכו' במשתה בדבור וכו' בכל מעשה המסובב מהטבעיות.

עוד ירצה להודיע מעלת עסק התורה שיש בו מה שאין בעסק המצוות, כי עסק המצוות יכול להיות שיהיה אדם פועל ועושה ויגרום החטא וימיר כבודו לבסוף ולא תזכרנה צדקתו ביום פשעו, אבל מצות עסק התורה מבטיחו כי כל העוסק בתורה צדקתו עומדת לעד, וילך עמו צדקו, ע"ד אומרם כי עברה מכבה מצוה ואין עברה מכבה תורה לבטל זכותה של תורה, ויזכה ללכת בה בלכתו לעולם העליון.

עוד ירצה ע"ד אומרם ז"ל שאסור לאדם לשום פעמיו עד שיקדים ד"ת, דכתיב 'צדק לפניו יהלך וישם לדרך' וגו', וצא ולמד מה שאמרו בזהר על ההולכים בדרך ואין ביניהם ד"ת שמתחייבים בנפשם.

והוא מאמר ה' 'אם בחקתי תלכו' – פירוש כשיש לימוד תורה, 'תלכו' – אז תלך לבטח, כי כשיש עסק התורה כוחותיה מלוין את האדם.

בספר "בעל שם טוב": נראה לפרש עפ"י פשוט, דאיתא בגמרא תענית [כד:]: ר' חנינא בן דוסא הוא אזיל באורחא, אתא מיטרא, אמר כל העולם כולו בנחת וחנינא בצער פסק מיטרא, נמצא בשביל הצדיק פסק המטר, אבל אם בחקותי תלכו תהיו כולכם צדיקים, אז לא יועיל תפילת הצדיק היחיד נגד המרובים, ויהיה הגשם בעתו.

בספה"ק "תפארת עוזיאל" כותב: שמעתי מפי מורי ורבי הגאון החסיד מו"ה דב בער [ממעזריטש] ז"ל, שהכוונה, דהנה מתחבולות היצר, כשהאדם עומד בתפילה או בלימוד, אז הוא מבלבל במחשבת פיגול וחוך, ומערב דברי גשמיות בתוך דברי רוחניות, משא"כ 'אם בחקותי תלכו' – שתהיו צדיקים, אז 'ונתתי גשמיכם בעתם' – ר"ל הגשמיות שלכם, דהיינו המחשבה על משא ומתן ועבודת הארץ, לא יהיה כי אם בעתו, בשעה שעוסק בגשמיות, ולא בשעה שעוסק ברוחניות.

כתב ב"מנחה בלולה": במלת "אם" מרומזות כל הגאולות והגואלים שהיו לישראל והעתידיים להיות. בגלות מצרים "א"ם" – אהרן ומשה. בגלות פרס ומדי, "א"ם" – אסתר מרדכי, לעתיד לבא "א"ם" – אליהו משיח. וזה שנאמר "אם" הבנים שמחה. ובא הכתוב

כאן ללמדנו, שאין הגאולה באה לישראל אלא ע"י שמירת התורה והמצוות, א"ם – בחוקותי תלכו.

ה"חידושי הרי"ם" זי"ע אמר: פירוש, להיות נשאר רשימה וחקיקה בלב מדברי תורה.

הרה"ק רבי ישעיה' לי מטשחויב זי"ע הי"ד אמר: חז"ל [ע"ז ה.] דרשו על הכתוב הזה – אין 'ואם' אלא לשון תחנונים. והיינו שמכיון שהקב"ה חפץ להריק עלינו השפעות טובות וחסדים, לכן הוא מבקש ומתחנן שנלך בחוקותיו. ואמרו חז"ל דכיון שיצאו רוב שנותיו של אדם ולא חטא שוב אינו חוטא. וכתיב 'ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה', נמצא שרוב שנותיו של אדם הזוכה לגבורות הם מ"א שנה. וזה פירוש הכתוב 'א"ם בחקותי תלכו', היינו שהקב"ה מבקש שנלך בדרכיו א"ם שנים, אלו רוב שנותיו של אדם, עי"ז יהיה מובטח שלא יחטא עוד, ולזה 'ונתתי גשמיכם בעתם'.

הרבי ה"לב שמחה" זי"ע כותב: אי' בגמ' אין אם אלא לשון תחנונים וכו', יש לפרש לשון תחנונים שבבדי להיות עמל בתורה צריך הרבה לבקש ולהתחנן, והרמז 'אם בחקותי' [עם ב' התיבות והכולל] בגימ' תחנונים.

הרבי ה"בית ישראל" זי"ע שאל: דאי' ברש"י בכמה מקומות, כל אם שבתורה רשות חוץ מג' מקומות, ואם כן צריך להבין למה גם כאן כתוב: "אם" לשון רשות, הרי בוודאי היה צריך להיות כתוב בלשון חובה? ותיירץ, דהנה הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע אמר בשם הרה"ק ה"ישמח משה" זי"ע, על הא דאיתא בגמרא: בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים, דורות הראשונים היו מכניסין פירותיהן דרך טרקסמון כדי לחייב במעשר, דורות האחרונים מכניסין פירותיהן דרך גגות חצירות וקרפיפות כדי לפטרן מן המעשר. ולכאורה צריך להבין, מדוע רצו דורות האחרונים לפטור עצמן מן המעשר? וכן קשה קושית התוס' שם, דהרי ממילא נשאר חיוב דרבנן, ואם כן בין כך לא הועילו כלום?

רק הפשט הוא, שדורות הראשונים היו אנשים מאד גדולים ויכלו להתגבר על היצה"ר, ולכן לא פחדו להתחייב בחיוב דאורייתא כי ידעו שיוכלו להתגבר על היצר הרע, אבל דורות האחרונים שהיו אנשים יותר

שהאדם נהנה ושמח בו אינו בגדר עמילות, רק כאשר הלימוד עולה לו בקושי ומתוך הדחק, ביגיעה ועבודה רבה, בלי להבין ובלי להרגיש טעם, זה נקרא עמל התורה.

וזוהו פי' 'אם בחקותי תלכו' – שתהיו עמלים בתורה, היינו שתלמדו התורה גם כאשר אינכם מבינים ומרגישים בה שום טעם, בבחינת חוקה, שזה נחשב לעמל ויגיעה.

עו"א הרה"ק ה"ישמח ישראל" מאלכסנדר זי"ע: הכוונה לפי חז"ל: השונה ואינו עמל כאיש שזורע ואינו קוצר. היינו, העמל והיגיעה בתורה מצמיחים פירות התורה אשר אותם יקצור. והפירות האלה הם המידות הטובות אשר יזכה בהם האדם על ידי עמלו ויגיעתו בתורה. ובזה גורם גם לאיתערותא דלעילא, היינו, לשפע של ברכה, של גשמים בעתם והבשלת הפירות והתבואות בזמנם. נמצא, זה לעומת זה: פרי עמל התורה ופרי – עמל הארץ ופריה.

כותב הרה"ק ה"אמרי נועם" זי"ע: יש לרמז מלשון הנאמר בגמרא: "עמילן של טבחים" ופירש"י ז"ל "שהיא נעשית לשאוב הזוהמא מהקדירה". כמו כן הוא בענין קיום המצוות, שאי אפשר לעשות המצוה בשלימות בבהירות והתלהבות, אם לא על ידי שלומד התורה מקודם, והוא מתשת כחו של אדם, הינו שמעביר הזוהמא מן האדם, וכמ"ש חז"ל במעמד הר סיני 'פסקה זוהמתן'. ועל ידי זה יוכל אחר כך לקיים המצוות באהבה בכלות הנפש.

וזוהו 'אם בחקותי תלכו' שתהיו עמלים בתורה – "עמלים" דייקא, היינו לשאוב ולהעביר הזוהמא על ידי לימוד התורה, אז 'ואת מצותי תשמרו' – תוכלו לקיים המצוה בשלימות.

הרה"ק ה"צמח צדיק" מויז'ניץ זי"ע אמר: יש לומר הכוונה, שכל מה שאתם עמלים, הן במו"מ, הן באכילה ושתייה, יהיה הכל על פי התוה"ק. ושלא יעשה לתאות גופו, רק לצורך העבודה.

וזוהו 'אם בחקותי תלכו' – שההלוך שלכם יהיה תמיד בחקותי, אפילו אתם הולכים לדבר הרשות כנ"ל, יחשבו תמיד שיהיה ממנו צורך עבודה, על דרך 'בכל דרכיך דעה'.

חלשים, פחדו להכניס את עצמם בכזה דבר גדול, ולהתחייב בחיוב דאורייתא, משום שאז ישנה התנגדות יותר חזקה מהיצה"ר, ופחדו שמא לא יוכלו להתגבר על היצה"ר, ולכן הכניסו פירותיהן דרך גגות וחצירות וקרפיפות שהחיוב בהם הוא רק מדרבנן, משום שאז היצה"ר הוא יותר חלש, ואז יוכלו להתגבר עליו, אבל אין הכוונה שבאמת רצו לפטור עצמם לגמרי מהפרשת מעשר.

ולפי זה מובן גם בפרשה כאן, שמן השמים מחפשים עצות לעזור לכל יהודי שיוכל להתגבר על היצה"ר ויוכל לשמור תורה ומצוות, ולכן בכוונה כתבה התורה "אם בחקותי תלכו" בלשון רשות, כדי שאז יהיה היצה"ר יותר חלש ויוכל גם יהודי יותר פחות להתגבר עליו, אבל זה ברור שהדבר הוא חוב גמור.

ברש"י: יכול זה קיום המצוות, כשהוא אומר 'ואת מצותי תשמרו' - הרי קיום המצוות אמור, הא מה אני מקיים – 'אם בחקותי תלכו', שתהיו עמלים בתורה. ב"אמרות טהורות" מביא את דברי הרה"ק ה"תולדות יעקב יוסף" זי"ע וזל"ק: שתהיו עמלים בתורה גם כשתלכו לעסוק בדרך ארץ, שהוא תואר הליכה, שנתרחק ממנו יתברך, היפך ביאה שהוא כשנתקרב אליו יתברך בעסקו בתורה ובתפילה. עכ"ל.

ומביא שראה בספר "ראשון לציון" על משלי לבעל האוה"ח הק' זי"ע שכתב שם אודות האלשיך הק', "סיפרו לי על חד בדרא הלא הוא הרב משה אלשיך ז"ל כי באותו זמן שהיה מתעסק בצרכי הגוף למצוא טרף, באותן שעות חיבר פירוש על התורה כולה, כי ידיו היו עוסקות במשא ומתן ומחשבותיו שקועים בתורה!"

בשם הרה"ק מסוכצ'וב זי"ע: הרבה דרכים בעבודת הבורא, הטובה שבכולן – לימוד התורה.

הרה"ק ה"ישמח ישראל" זי"ע מביא בשם אביו הרבי ר' יחיאל מאלכסנדר זי"ע שאמר שהכוונה בזה כי צריכים לעסוק בתורה אפילו כאשר לא מבינים היטב מה שלומדים, ולא מרגישים את הטעם הערב שיש בתורה, ולא מקבלים תענוג מהלימוד, גם אז צריכים לקבל עול תורה, להתייגע בה בלי להרגיש שום טעם, וזה נקרא 'עמילות בתורה', כי מי שיודע להתעמק בפלפול וסברת התורה, אין לימודו בגדר עמל, כי מאחר שהוא מבין פלפול וסברת התורה הוא שמח ונהנה מזה, ומה

הרה"ק ה"בית אברהם" מסלונים זי"ע מביא שבעל ה"יסוד העבודה" זי"ע אמר: שבהיותו אברך לא ידע מה זה יגיעה על עניני תאוות, כי היה משקיע כל כך את מוחו ולבו ביגיעת התורה כל היום, עד שבילילה היה נופל לישון אין אונים.

וזוהו 'אם בחוקותי תלכו' ותגברו על כל התאוות הגופניות – האין תתגברו? על ידי 'שתהיו עמלים בתורה'.

הגה"צ רבי ירוחם לייבוויץ זצ"ל היה אומר: ה'בחוקותי תלכו' צריך להיות באופן של 'עמלים בתורה', כשם שהאיש החוזר לביתו מעבודתו ניכר עליו שהוא מותש ויגע בעמלו לפרנסתו, כך צריך שיהא ניכר על פני הלומד בצאתו ובהליכתו כי שב הוא מעמל התורה.

שואל ה"עברא דדשא": דלכאורה יש לתמוה אמאי לא כתיב בפירוש 'אם תהיו עמלים בתורה', ולמה נאמר 'אם בחוקותי תלכו' שמשמעותה הפשוטה על שמירת החוקים ומצוות התורה.

אלא כוונת התורה היתה לשלול מדעת הטועים האומרים שאפשר להסתפק בלימוד התורה בלבד, כי אין שום תועלת וחשיבות בלימוד התורה לא להבין רצון ה' וקיום מצוות התורה, אמנם אי אפשר להגיע לידי קיום מצוות רק על ידי עמל ויגיעה בתורה, אבל לא המדרש עיקר אלא המעשה, כדאיתא במשנה: 'כל מי שמעשיו מרובין מחכמתו חכמתו מתקיימת', המעשים צריכים להיות לפי החכמה.

ואדרבה, כשאין הולכים בדרך ה', מאבדים את מעלת לימוד התורה, וכפי שהיה מרגלא בפומיה דכ"ק אאז"ל בשם התולדות יעקב יוסף זי"ע ששמע מהבעש"ט הק' זי"ע – על דברי הגמרא 'אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה', ומקשין העולם ממה נפשך אם למד הרי אין לו ביטול תורה, ואם לא למד מהו 'לא מצא', הרי תחילת דינו של אדם הוא על דברי תורה, ואם לא מצא אין זה אלא משום שלא פשפש כלל, אלא הכוונה על אדם שאמנם למד תורה, אבל יש לו עבירות הפוגמות ומבטלות את התורה שלמד, ואע"ג שאין עבירה מכבה תורה, מ"מ יש עבירות קשות וחמורות שמבטלים את התורה, וזהו 'יתלה בביטול תורה' היינו בעבירות המבטלות את התורה.

וע"כ דייקא לא כתבה תורה 'אם תהיו עמלים בתורה' כי היה במשמע שעמל ויגיעת התורה הוא ענין נפרד מקיום חוקות ומצוות התורה, אלא 'אם בחוקותי תלכו' להורות שההליכה בחוקות ה' אינם דבר נפרד מלימוד ועמל התורה, ואם האדם אינו הולך בחוקי התורה ומקיים מצוות ה', כל עמלו ויגיעתו בתורה לריק, כי האות והסימן לעמל תורה העולה יפה הוא 'אם בחוקותי תלכו', אם לימוד התורה מביאו להליכה בחוקות ה', כי ע"י לימוד התורה בקדושה וטהרה מגיעים לביטול היצר ולקיום רצון ה', וסגולת התורה וקדושתה הוא אך ורק כשהיא נלמדת בקדושה וטהרה, ועל מנת לשמור לעשות ולקיים, וכמ"ש רש"י שם 'הוו עמלים בתורה על מנת לשמור ולקיים'.

חידוש גדול כתב רבינו היעב"ץ בסידורו "בית יעקב": שצריכים להבדיל בין שבת לחול בכל דבר, אף בלימוד התורה, שבימי חול עוסקים בתורה בעיון ובעומק, אבל בשבת לומדים תורה בתענוג, והלומד בשבת בעיון ובעומק נחשב כמחלל שבת, ועיי"ש באורך בדבריו.

דברים דומים כתב גם ה"חתם סופר" זצ"ל בפר' ויקהל וז"ל: עוד רמז **תבער ו א ש בכ ל מושבותי** ם, אשר כתבנו שסופי תיבות "שלו", עוד ראשי תיבות שלו "**באמת**", לרמז שאפילו בתורה הנקראת 'אמת' יהיה שלום בשבת, שלא יעמיקו בפלפול כאויבים בשער בשבת וכו' עיי"ש, וכעין זה במהר"ל ובאור זרוע.

אמנם השל"ה הק' זי"ע כתב: ויקום מתוך שמחת אכילתו לקבוע לימודו או יישן מעט לנוח ראשו ואבריו, ואחר כך ישב ללמוד נושא ונותן "בעומקה של הלכה" כפי השגתו ושכלו עד שיגיע זמן מנחה.

וכן כתב להדיא החיד"א בספרו "מחזיק ברכה": שבדאי יש לעסוק בשבת בפלפול ועיון התורה, וכן נהגו גדולי קושטנדינה שהיו עוסקין בפלפול בשבת וכן בישיבת פרי חדש בירושלים ת"ו היו עוסקין בפלפול בשבת.

עוד אפשר לתת טעם לאלו הסוברים שיש להימנע מלימוד בעיון בשבת, על פי מה שכתב ה"בני יששכר" זי"ע בספרו 'אגרא דפרקא' שמנהג הוא אצל בני

ישראל לסלסל ולהפך הזקן כשמתקשים באיזה דבר לימוד בתורה, ואפשר שמטעם זה כתבו הספרים הנ"ל שלא ילמוד בעיון משום החשש שמא יתלוש בשער ויחלל את השבת.

בספר "שארית מנחם" מרבה של פאריז זצ"ל מביא ששמע מהרה"ק מסוקולוב זי"ע הסבר על מאמר חז"ל: עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה – כי דבר הבא בלי יגיעה יכול לבטל דבר שבא בלי יגיעה, ולכן עבירה מכבה מצוה לפי ששתיהן אפשר שיבואו בלי יגיעה, אבל אין עבירה מכבה תורה – דבר הבא בלי יגיעה אינו יכול לבטל דבר שבא ברוב עמל וביגיעה.

הרבי ר' יהונתן בספרו "תפארת יהונתן" אומר: הטעם שנקרא אדם הולך, ומלאכי השרת נקראים עומדים כי המלאכים יודעים ומבינים טעמי המצוות ואין להם צורך בעמל ויגיעה. לכן אין גם שכרם גדול כל כך. לא כן בני אדם, שעמלים ויגיעים בתורה, ואף על פי שאין משיגים הטעם, בכל זאת מקיימים המצוות משום גזירת המלך, ולכן שכרם גדול יותר, נמצא שעל ידי קיום החוקים – מצוות בלי טעם – נקרא האדם הולך, וזה 'אם בחקתי תלכו'.

הרה"ק ה"דברי חיים" מצאנו זי"ע כתב לבאר, דהנה יש להבין מדוע פירש 'בחקותי תלכו' על עמילות בתורה דייקא, וכי היכן משמע עמל התורה בלשון הכתוב?

אמנם הענין הוא, כי כאשר האדם מעיין בתורה ויודע ומבין את לימודו כראוי, אינו אצלו בגדר עמל כלל, כי אדרבה, יגיעתו היא לו לתענוג גדול, ולא יתכן לקרוא לה עמילות בתורה, רק עמילות התורה היא כאשר לפעמים אינו מסוגל לקלוט ולהבין עיון התורה, וזה יכול להיות מכמה סיבות שונות, או מחמת שמוחו אינו צלול לקלוט הדברים, או מחמת טרדות הפרנסה וכיו"ב המעיקים עליו וטורדים מנוחתו עד שאינו יכול לפנות דעתו ומחשבתו ללימוד כראוי, הנה אז כאשר לימודו קשה עליו ואף על פי כן מתגבר על טבעו ללימוד אף שאינו מסוגל להבין הדברים היטב, זה הוא עמל התורה, כי אין לו אז שום תענוג מלימודו.

וזהו שאמר הכתוב: 'אם בחקותי תלכו', היינו כאשר העסק בתורה תהיה אצלכם כחוק בלי טעם, שלא תהיו

מסוגלים להבין הלימוד כראוי, ואעפ"כ 'תלכו' לעסוק בהם, הנה אז 'ונתתי גשמיכם בעתם' וגו'. ועל זה פירש רש"י 'שתהיו עמלים בתורה', כי זה הוא עמל התורה, כאשר אין ביכלתו להבין התורה כראוי, עד שכל לימודו היא אצלו בבחינת חוק שאין לו טעם, כי אין לו שום תענוג בלימודו, ואעפ"כ עוסק בתורה, בלי שום טעם ותענוג.

הרה"ק ה"בית אהרן" מקרלין זי"ע כתב בארוכה, כי לימוד התורה צריך להיות בבחינת חוק ולא יעבור, שיעסוק האדם בהם תמיד בכל העתים והמצבים, בלי שום הפרש, היינו אף כאשר לפעמים נעשה עיף ויגע בעבודת השי"ת, שאינו יכול ללימוד כראוי ואינו מרגיש שום טעם ותענוג בעבודתו, עד שכל מה שעושה עולה לו בכבדות ובהתאמצות גדולה, צריך להתגבר על טבעו לעבוד את השי"ת כראוי, ולדחוק עצמו ללימוד גם בלי חשק מחמת שהשי"ת צוה ללמוד, וכאשר יעשה כן יזכה אח"כ ללימוד ולעבוד את ה' בחשק ובהשתוקקות. וזהו שאמר הכתוב 'אם בחקותי תלכו', שתהיה עבודתכם בבחי' חוק ולא יעבור, בכל עת ובכל מצב, גם בלי חשק, אזי 'את מצותי תשמרו', מלשון 'ואביו שמר את הדבר', כלומר תזכו אח"כ לחשק עד שתהיו משתוקקים לקיום המצוות.

ב"ראשי בשמים" איתא לבאר [וכן כתב ה"כנסת יחזקאל" מרדומסק זי"ע] כי באמת יש להבין ענין השכר שנזכר בתורה, 'אם בחקותי תלכו' וגו' ונתתי גשמיכם בעתם', הלא אמרו חז"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ואיך מבטיח הכתוב שכר בעולם הזה. אכן הענין הוא כפי מה דאיתא בספר חסידים שעל קיום המצוות הכתובים בתורה, אין מקבלים שכר בהאי עלמא אבל על הגדרים וסייגים שהאדם מוסיף להזהר בהם, על זה מקבל שכר בעולם הזה. וזהו שכתב רש"י ז"ל שתהיו עמלים בתורה, כלומר על ידי שבכח התורה תוסיפו גדרים וסייגים מדקדוקי סברא, מכח זה תזכו לברכות האמורות, 'ונתתי גשמיכם בעתם' וגו', כי על זה נותנים שכר גם בעולם הזה.

ב"אורח לחיים" איתא לפרש, וכן הוא ב"קדושת לוי", כי האמת היא שישראל חפצים ומשתוקקים באמת

לקיים כל המצוות, רק שהרבה פעמים נבצר מהם לקיים המצוות בפועל מפאת חוסר השפעה גשמית, שחסר להם השפעה שעל ידה יוכלו לקיימם, כגון מצות צדקה וכיוצא, אם חסר ההשפעה הגשמית אי אפשר לקיימה כלל, לכן הבטיחה תורה כי 'אם בחקותי תלכו ואת מצוותי תשמרו', אזי 'ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה' וגו', היינו שתשיגו את כל ההשפעה הגשמית הנצרכת לכם לצורך קיום המצוות, כדי שתהיה לכם את האפשרות והיכולת לקיים כל המצוות.

הרה"ק מהר"י מרחמסטריווקא זי"ע אמר לבאר: 'אם בחקותי תלכו' – כי אם האדם עושה המצוות באמונה, כדוגמת חוק בלי טעם שנעשה באמונה, אזי יכול להיות בחי' הולך, שהולך ומתעלה ממדריגה למדריגה, ואינו עומד על מקומו, וזהו רמז הכתוב 'אם בחקותי' – כלומר אם תקיימו המצוות באמונה, בבחינת חוק, אזי 'תלכו' – תהיו בחינת הולכים, שתתעלו במצוות ה'.

הרה"ק ה"שועות משה" מויז'ניץ זי"ע אמר: סופי תיבות עם הכולל בגימטריא "זן": לרמז מש"כ רש"י שתהיו עמלים בתורה, כלומר, ילך ויעמול בתורה לכל הפחות כמו שעמל ומתייגע בעיני פרנסה.

עו"א: ו"ל דרומז שהעמל של הפרנסה והמסחר ומו"מ, יהיה עפ"י דרך התורה, לילך בחוקי ה' ולא בשקר ואונאה.

בספר "ארי במסתרים" [מהגה"צ רבי אריה אלתר זצ"ל – בנו של הרבי ה"פני מנחם" זי"ע] הביא את דברי בעל הטורים: **אם בחקותי תלכו** – ר"ת **אב"ת**, ופירש את דבריו הקצרים, שהאבות סללו את הדרך ואנו צריכים רק לילך בה, וזהו 'אם בחקותי תלכו', שאין צריך לסלול הדרך רק לילך בה.

במדרש: הה"ד 'חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך'. אמר דוד רבש"ע בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר למקום פלוני ולבית דירה פלונית אני הולך. אומר הרה"ק המוהר"י מווארקא זי"ע: גם כשאדם הולך לעשות מצוה, צריך הוא לחשוב מקודם, אם המצוה מוטלת עליו, אם היא בזמנה ובמקומה הנכון. וזה שאמר דוד: "חשבתי דרכי" ואז – "ואשיבה רגלי אל

עדותיך". ולכן מדגישה התורה "אם בחקותי תלכו", "אם" לשון ספק, צריך מקודם לחשוב "אם" לעשות המצוה, ולא לעשותה בלי חשבון ודעת, בלי מחשבה וכוונה.

ה"חידושי הרי"ם" זי"ע הסביר את דברי המדרש: כל איש ישראל נברא לתקן דבר מיוחד, שאין אחר יכול לתקנו. זה פירוש המאמר: אם אין אני לי מי לי. כן יש לכל שעה דבר מיוחד, שאי אפשר לתקנו אלא באותה שעה, זהו: אם לא עכשיו אימתי. אף על פי כן, לאחר שתתקן האדם את כל פרטי הדבר שבשבילו נוצר, צריך הוא להכניסו לתוך כלל ישראל. וזהו: כשאני לעצמי – מה אני, כי העיקר הוא שיבטל האדם את עצמו ואת עבודתו בתוך כלל ישראל.

וזו כוונת המדרש: הייתי מחשב ואומר למקום פלוני אני הולך – קודם תיקנתי את הדבר הפרטי המוטל עלי, ובסוף – היו רגלי מביאות אותי לבתי כנסיות, לכל ישראל.

עו"א: הפירוש בזה, שבכל יום עלה במחשבתו לעשות מצוה ביחידות או ללמוד בפני עצמו, והיו רגליו מוליכות אותו לבתי כנסיות היינו לעשותם ברבים.

המהרי"ץ מדושינסקיא זי"ע אמר בדרך מוסר: כי מקום פלוני הכוונה על מקומו של אדם וד' אמותיו, וזהו בית דירתו המעותד לו לאדם בסופו, וע"ד שאמר התנא ולאן אתה הולך למקום וכו', אם מחשב אדם תמיד שעליו לתת דין וחשבון, אז רגליו מוליכות אותו לבית המדרש, כי היום קצר ומלאכת שמים מרובה ויקדיש עיתותיו לתורה ועבודת שמו ית'.

והחיד"א בספרו "חומת אנך" אומר על הפסוק באיוב: 'ותפקדנו לבקרים', שאם האדם רוצה לקום לדבר מצוה – אז היצר יסיתנו כי אין בו כח לקום בבוקר השכם, לא כן אם נדמן לו להרויח איזה סכום אז יעמוד על רגליו בראש אשמורות כגבור לרוץ אורח, וז"ש באיוב: שהקב"ה פוקד את העם "לבקרים" – שמשווה בוקר מול בוקר, לדעת אם באמת היה אין אונים או רק כשבא לידו דבר תורה היה חלוש או חולה. וז"ש דוהמע"ה: בכל יום ויום הייתי מחשב לו הייתי הולך למקום פלוני – רשות, היה בי חשק וכח, והיו רגלי נושאות אותי כדי להרויח ממון, אמרתי אם כן יש בי כח ללמוד תורה

ולעסוק במצוות, והיו רגלי מביאות אותי לבית המדרש.

שמעתי מהרבי ה"פני מנחם" זי"ע בס"ג ש"ק פר' בה"ב [תשנ"ג]: אומרים בשם אחד מחכמי המוסר שכשראה אחד רץ וממהר שאלו להיכן רץ והשיבו שממהר לעסקיו ורץ אחר פרנסתו, אמר לו מנין שפרנסתך שם והנך רץ אחריה אפשר פרנסתך כאן ואתה מתרחק ממנה, ויתכן שזה הפירוש 'חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך', בכל יום הייתי מחשב למקום פלוני וכו' והיו רגלי מוליכות אותי לביהמ"ד, הוא חושב שילך בלילה לחטוף עוד איזה עסק במקום פלוני, ובאמת הוא להיפך, כשהולך לביהמ"ד ללמוד הוא חוטף ומעלה משהו בידו, דף גמרא, כמ"ש רב נחמן {ב"מ נ:} אי שקיל מריה דהאי תורא קבא דקמחא ואזל תנא בי מדרשא וכו' לא אפסדיה לתורה דשוה כמה קבי.

הרה"ק ה"באר יעקב" זי"ע מנדבורנה מפרש את דברי המדרש: דהנה דוד היה מלך ישראל, ובוודאי באו אליו עם כל מיני בקשות והצטרפויות בענינים שונים שבין אדם לחבירו, והיה בזה כדי לגרום להפריעו מעסק התורה כחפץ לבו וכאוות נפשו. ועל זאת המדוכה היה יושב ומתבונן בדעתו הרחבה, כדת מה לעשות, האם ילך ויעסוק במצוות אלו שבין אדם לחבירו, או שילך לבית המדרש לעסוק בתורה הקדושה, והי מינייהו עדיף. ולבסוף הכריע שיהיו רגליו מוליכות אותו לבתי כנסיות ובתי מדרשות ולעסוק בתורה, לפי ש"תלמוד תורה כנגד כולם". וע"י שעסק בתורה הקדושה, נתקיים בו אומרים ז"ל: בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, מלאכתו נעשית על ידי אחרים, וכל אותן המצוות שבין אדם לחבירו נעשו במקומו על ידי אחרים. וזהו כאומרים ז"ל: כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ.

ובענין זה אפשר לפרש הא דתנן: כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה, היינו שזוכה שדברים הרבה נעשים על ידי אחרים במקומו.

וזוהו שאומר הכתוב 'אם בחקותי תלכו ואת מצוותי תשמרו ועשיתם אותם', ופירש"י 'אם בחקותי תלכו שתהיו עמלים בתורה', שע"י שתהיו עמלים בתורה – תזכו 'ואת מצותי' תשמרו', שאתם תשמרו את המצוות שלי דייקא, דהיינו המצוות שבין אדם למקום,

ואילו המצוות שבין אדם לחבירו יהיו נעשים במקומכם ע"י אחרים.

בספר "פרדס יוסף" מובא, שהרה"ק רבי הירש מרימנוב זי"ע, בא אליו פעם כפרי לבקש שיתפלל על הגשם, שהתבואה לא תשרף מהחום הגדול, ואמר לו הרבי, הרי כתוב: 'אם בחקותי תלכו – ונתתי גשמיכם בעתם', ותמה הכפרי: למה לי 'פשטלאך' בחוקותי לא בחוקתי, אנו צריכים לגשם. כשמוע הדברים האלה הסתגר הרבי בחדרו ולא אבה לקבל קהל כמה ימים.

בתוך כך שמע המשב"ק מפי חסידים שאמרו בשם הרבי הק' מסדיגורא זי"ע, שאמר על הפסוק: 'ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו למען אנסנו הילך בתורתי אם לא', העם הלכו לבקש בחינה של 'למען אנסנו', כדי שירימו למעלה מלשון 'ושימו אותו על נס', הילך בתורתו בין שישמרו התורה כדבעי 'אם לא' וגם אם לא ישמרו חלילה.

וסיפר זאת המשב"ק לרבי מרימנוב, ואז אמר הרבי, אם כן הוא אז הצדק עם הכפרי, ובחזרה קיבל את הקהל לעצה ולברכה, ובאותה שנה היה שפע גדול.

ברש"י: הו עמלים בתורה על מנת לשמור ולקיים. חסיד אחד התאונן לפני הרבי מקאצק זי"ע, שהוא עוסק הרבה בתורה ומתאמץ להיות למדן, והמטרה רחוקה ממנו. אמר לו הרבי: לא מצינו בכל התורה מצוה כזאת להיות למדן, ואם כתוב [ישעיה א יז] 'למדו היטב', מיד מפרש רש"י 'היטב – להטיב', שהכוונה לא לדעת היטב, אלא לדעת להיטיב, לעשות מעשים טובים.

במדרש: אמר ר' יוחנן הלומד שלא לעשות נוח לו שנהפכה שוליתו על פניו ולא יצא לאויר העולם. ומדוע נתקלל דוקא בדבר זה?

ואומר הרה"ק ה"אמרי שאול" ממוז'יץ זי"ע: עפ"י מה שמובא בגמ' [נדה ל:]: שהולד במעי אמו מלמדין אותו כל התורה כולה – וכיון שבא לאויר העולם בא מלאך וסוטר על פיו ומשכחו כל התורה כולה.

ולכאורה למה משכחין ממנו? אלא, משום שבמעי אמו היתה תורתו בלי אפשרות קיום ומעשה, ממילא זה לימוד שלא על מנת לעשות, לכן ביציאתו לאויר העולם משכחין ממנו את תורתו הקודמת, להראות שהלומד

ולא כתשלום שכר, לפי שרצונו ית' הוא למלאות את רצונו של ישראל.

הרבי ה"בית ישראל" זי"ע אמר: אצל יעקב אבינו ע"ה כתוב: 'וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלקים עמדי ושמרני וגו' ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש'. ומקשים שם על כפל הלשון לחם – לאכול, בגד – ללבוש, כי הרי זהו דרך העולם שלחם אוכלים ובגד לובשים? ומפרשים הקדמונים שבקשתו של יעאע"ה היתה, לא רק שיהיה לו לחם ובגד, אלא שיוכל לאכול את הלחם – דהיינו שיהיה בריא, וכן שיוכל ללבוש את הבגד, ועל זה ביקש יעאע"ה שהוא כן יוכל לאכול וללבוש.

ואפשר דכן הוא הפשט גם כאן בפסוק. וכפי שאיתא בספרים, 'ונתתי גשמיכם בעתם', היינו על הדברים הגשמיים, וזוהי ברכת התורה כאן: 'ונתתי גשמיכם' – שהקב"ה יתן את הדברים הגשמיים – 'בעתם', בזמן ובאופן שאכן יוכלו להינות מזה.

הסבא מסלובודקא זצ"ל אמר: כשם שעל ידי 'ונתתי גשמיכם בעתם' – ונתנה הארץ יבולה", חוק הוא שהטביע הקב"ה בסדר הבריאה, כך הוא חוק בטבע: 'אם בחקתי תלכו – ונתתי גשמיכם בעתם'.

החפץ חיים זצ"ל אמר: בזה שהבטיחה לנו התורה שכר על העמל בתורה, רואים אנו מעלת וקדושת התורה, אין דבר בעולם שיגיע לאדם תועלת ושכר על העמל בלבד. אף אם יעבוד האומן ימים אין מספר בעשיית איזה חפץ, לא יבוא על שכרו אם לא השלים המלאכה, או שלא יצר בעמלו דבר מה. לא כן בלימוד התורה, גם על היגיעה בלבד, אף אם לא נעשית המלאכה, יש שכר. וזו כוונת המאמר: אנו עמלים ומקבלים שכר – על העמל בלבד – והם עמלים ואינם מקבלים שכר על העמל, כי אם על היצירה.

הרה"ק ה"אהבת שלום" זי"ע שואל: יש להבין אומרו 'גשמיכם', הלא מפתח של גשמים הוא אחד מארבעה מפתחות שלא נתן הקב"ה ביד שום שליח, אלא הוא בידו של הקב"ה, אם כן היה צריך לומר ונתתי 'גשמי' בעתם.

וכתב לבאר הענין עפ"י מה שאמרו רז"ל: אמר הקב"ה למשה מתנה טובה יש לי בבית גנדי ושבת שמה,

שלא על מנת לעשות אין זה לימוד, רק בהיותו באויר עולם העשיה יתחיל מחדש ללמוד על מנת לשמור לעשות ולקיים.

לזה אמר ר' יוחנן: הלומד שלא לעשות נוח לו שנהפכה שוליותו על פניו ולא יצא לאויר העולם, כי אופן לימוד כזה כבר היה לו במעי אמו, ואין לו יתרון ביציאתו לאויר העולם, אם לא ללמוד ע"מ לעשות ודפח"ח.

הגר"ח מבריסק זצ"ל אמר בדרך צחות, על מאחז"ל על הפסוק 'אדם לעמל יולד' – לעמל התורה, עפ"י הגמ' הנ"ל שבמעי אמו מלמדין אותו כל התורה, ורק מה שחסר לו זה עמל התורה, שרק כשיצא לאויר העולם יכול לקיים זאת, ולכן 'אדם לעמל יולד' – היינו לעמל התורה.

בספה"ק "אמרות טהורות" מביא שפעם שבת הרה"ק רבי משה צבי מסאווראן זי"ע בצל רבו הרבי ר' ברוך ממעז'בוז זי"ע בשבת קודש פר' בחוקותי. בליל שבת אמר הרבי ר' ברוך זי"ע בהתלהבות: האור החיים הק' כתב מ"ב פירושים על הכתוב 'אם בחוקותי תלכו', והתחיל גם הוא לומר מ"ב פירושים, וכמו כן למחרת ביום השבת שוב אמר מ"ב פירושים חדשים על בחוקותי. במוצאי שבת רצו המסתופפים בצלו לרשום את כל הפ"ד פירושים, אולם הם נשכחו מזכרונם, ולא היו יכולים להיזכר אפילו במאמר אחד מכל דברי התורה האלו, וכאב להם הדבר עד מאד.

נכנס הרה"ק מסאווראן זי"ע אל הרה"ק הרבי ר' ברוך זי"ע בבכיה רבה, כי חשב ברוב ענוותנותו שבסיבת עוונותיו נשתכחו כל התורות. אמר לו הרבי ר' ברוך כי אין להם להצטער על זה כלל, כי דברים אלו היו צריכים רק להיאמר ולא להיזכר, "א פלא" !

ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו: (כו ד)

הרבי מלובלין זי"ע מבאר: לא נאמר 'והמטרי' כי אם 'ונתתי', להדגיש כי אין המטר שכר עבור המצוות ולא תשלום גמול, שהרי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, אלא בגדר של מתנה והנתינה היא בדרך של נותן בעין יפה נותן, היינו שהשי"ת מעניק לישראל מטר לפי הצורך ובריוח, והוא שנאמר להלן: 'ונתתי שלום בארץ' כלומר אף השלום המובטח הוא בתור מתנת חנם ממנו ית'

ולכאורה יש להבין מה שהקב"ה מכנה את השבת מתנה, הלא מתנה שייך כשהדבר ביד המקבל, אז יכול לקרותו מתנה כי קיבלה במתנה, אבל כאשר הוא ביד הנותן טרם הניתנה, איך יקרא מתנה, הלא עדיין לא ניתן מאומה, אמנם הענין הוא על דרך שאמרו בגמרא לענין קידושי אשה, נתנה היא ואמר הוא, היינו אם האשה נתנה איזה מטבע והאיש אמר הרי את מקודשת בטבעת זו, אינה מקודשת, אבל באדם חשוב מקודשת, כי בהיה הנאה דקא מקבל מתנה מינה גמרה ומקניא לה נפשה, כך זרע ישראל חשובים ביותר אצל הקב"ה, עד שכאשר הם מקבלים על עצמם מצות שמירת שבת, גורמים תענוג גדול להקב"ה, ונחשב אצלו כאילו כביכול 'קיבל' מהם מתנה, ולכן מכנה הקב"ה מצות שבת בשם מתנה, כי היא אצלו כמתנה שקיבל מישראל.

וכמו כן הוא בקיום כל התורה ומצוות שמעוררים ישראל על ידם כל מיני השפעות טובות מאתו ית', הנה יש לו ית' תענוג גדול מזה שמשפיע להם השפעות טובות, עד שנחשב אצלו כביכול כאילו הוא 'קיבל' מהם והם נותנים לו. ולכן אמר ונתתי 'גשמיכם' בעתם, כי הגשם והשפע שנותן לישראל הוא אצלו ית' כאילו הוא של ישראל והוא קיבל זאת מהם.

בספה"ק "תורת חיים" כותב: כי הקדמונים הקשו למה לא נאמרו בתורה רק יעודים גשמיים, ולא נזכרו היעודים הרוחניים על קיום המצוות?

וכתב לתרץ הענין, כי אם היו נכתבים בתורה יעודים רוחניים, היה בהכרח צריך לכתוב בתוכחה לעומת זה גם עונשים רוחניים ח"ו, ואם היה נכתב עונש רוחני בתורה היה מוכרח להתקיים, כי מה שנכתב בתורה נשאר ממנו רושם לנצח, ואין זה רצונו ית' להעניש את האדם ברוחניות, 'כי לא ידח ממנו נדח', אדרבה, עיקר תכלית התוכחה הוא שעי"ז יתעוררו ישראל לחזור בתשובה ולהתקרב להקב"ה, על כן נאמרו רק יעודים גשמיים, כדי שהעונש יהיה רק עונש גשמי ולא רוחני. וזה ענין נפלא מאד.

הרה"ק ה"אמרי נועם" זי"ע מבאר עפ"י מה שאמרו חז"ל בפסח נידונים על התבואה ובעצרת על פירות האילן, א"כ 'ונתנה הארץ יבולה' – רומז על חג הפסח, 'ועץ השדה יתן פרי' – רומז על חג השבועות. והענין בזה הוא לפי"מ שאחז"ל מפני מה קורין קללות

שבתורת כהנים קודם עצרת, כדי שתכלה שנה וקללותיה, כי עצרת ר"ה הוא על פירות האילן, על כן נרמז ברכת פירות האילן בפרשה זו שהיא הכנה לחג השבועות, שיתברכו בו עצי השדה לתת פירות טובים.

הגאון רבי חיים קנייבסקי זצ"ל בספרו "טעמא דקרא" מדייק: שכאן לא כתוב כמו בברכות שבפרשת כי תבוא 'ברוך אתה וכו' ברוך פרי בטנך וכו' יצו ה' אתך את הברכה באסמין' וגו', רק כתיב כאן 'ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פרי' ואכלתם לחמכם לשובע וישבתם בטח', ולא כתיב שום ברכה שתתעשרו, שהארץ תתן עשר פעמים יותר מצרכיכם, וזאת משום שכאן מיירי בתלמידי חכמים, כמו שנאמר 'אם בחקותי תלכו' - שתהיו עמלים בתורה, ולת"ח אין זה ברכה שיש לו יותר מצרכיו, כי זה מבטל מת"ת, ולהם הברכה המעולה שיהא להם כל צרכם לא פחות ולא יותר, אבל בפ' כי תבוא שמדבר לכלל ישראל להם נתן ברכה של עשירות ודו"ק.

שואל הרה"ק המוהר"ש מבעלזא זי"ע: יש לדקדק שבברכה כתיב 'ונתנה הארץ' וכן 'ועץ השדה יתן' וגו', ובקללה כתיב: 'ולא תתן ארצכם את יבולה ועץ הארץ' וגו'. ואפשר לומר, דיודע שכל מה שיש לאיש ישראל צריך לדעת שאינו מכח מעשיו, אלא 'לה' הארץ ומלואה', ואם ככה חושב, אז 'ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פרי'. אבל אם אדם חושב שהארץ היא שלו, אז יפסוק השפע חלילה, וזהו 'ולא תתן ארצכם' היינו כיון שאתם חושבים שהיא 'ארצכם', עי"ז לא תתן יבולה, וכן העץ של ארץ ההוא שאתם חושבים כשלכם – 'לא יתן פרי'.

ברש"י: בשעה שאין דרך בני אדם לצאת כגון בלילי שבתות. ה"פנינים יקרים" מביא בשם ה"ילקוט גרשוני" הסבר, על פי המסופר בגמ' אצל רבי חנינא בן דוסא שהלך בדרך וירד גשם, אמר: רבש"ע, כל העולם כולו בנחת וחנינא בצער, פסק הגשם. כשהגיע לביתו אמר: רבש"ע, כל העולם כולו בצער וחנינא בנחת, וירד גשם. אמר ר' יוסף: מה הועילה תפילתו של כהן גדול לגבי ר' חנינא בן דוסא, שהיה מתפלל: אל יכנס לפניך תפילת עוברי דרכים, לכן, כיוון שאמרו: 'אם בחקתי תלכו', ויהיו כל ישראל כולם צדיקים ויתקיים אצל כל אחד:

'ותגזר אומר ויקם לך' – אם כן מתי ירד גשם, שהרי אי אפשר שלא יזדמן בכל שעה אחד מישראל בדרך, ויתפלל שיפסקו הגשמים. לכן יתן הקב"ה הגשמים בלילי שבתות, שאז כל אחד מישראל בביתו.

אומר הרה"ק רי"מ מאוסטרובצה זי"ע: הנה איתא בחז"ל: ששאל האי מינא את רבי עקיבא איך הקב"ה מוריד גשמים בשבת, הלא הוא מוציא מרשות לרשות, ותיירץ, דכל העולם של הקב"ה וממילא הוי רשות אחת. ואיתא עוד בחז"ל [איכ"ר א ג]: שהקב"ה אומר לישראל אם אין אתם עושים רצוני ח"ו, אז אשלח לכם גט פיטורין. והקשו המפרשים, הא הגט צריך לצאת מרשות האיש לרשות האשה, וזה אי אפשר כאן משום שכל העולם שלו, ותיירצו דאפשר להקנות להם המקום כמו באשה הדין הוא דיכול הבעל להקנות מקום הגט לאשה, כמו"כ יכול הקב"ה להקנות להם הארץ. וא"כ לפי זה, אם יקנה ה' לישראל את הארץ אז לא יוכל להוריד גשמים בשבת כשאלת המין לר"ע, משום דהוי כמוציא מרשות לרשות.

וזש"כ: 'אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו' – אז לא אתן לכם גט פיטורין, ואז לא אהיה צריך להקנות לכם את המקום ותהיה רשות אחת, 'ונתתי גשמיכם בעתם' – בלילי שבתות. ודפח"ח.

סוחרי תבואה באו להרה"ק רבי יעקב מרדזמין זי"ע, שיש הצפה של סחורה משום שינוי מזג האוויר, ויצטרכו למכור מאד בזול, ועלולים להפסיד את כספם, ענה להם הרבי בחיור: הקב"ה שזן את העניים בשנים של חזון, של יוקר, הוא יפרנס את העשירים בעתים של שפע וזול...

ברש"י: ועץ השדה – הן אילני סרק. וצריך ביאור, מנין הדרש הזה? נראה – אומר ה"שארית יעקב" – לפי הגמ' בברכות [מ:]: בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא, לפי שגם האילן יצא מן האדמה. אבל להיפך לא יצא. וזו כוונת רש"י כאן. שהיה קשה לו, כיוון שנאמר 'ונתנה הארץ יבולה', למה אמר שוב: 'ועץ השדה יתן פרי', הרי פירות האילן בכלל פירות הארץ, אלא על כרחך בא לרבות אילני סרק.

והשיג לכם דיש את בציר ובציר ישיג את זרע ואכלתם לחמכם לשבע וישבתם לבטח בארצכם: (כו ה)

ב"דגל מחנה אפרים" כתב לבאר הפסוק 'והשיג לכם', על פי מה שאמרו חז"ל הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם, הרמז כי עבור לימוד התורה צריך שיהיה לאדם פרנסה בריוח, כאמרם ז"ל אם אין קמח אין תורה, שאם האדם טרוד בדאגת הפרנסה, אינו יכול לפנות דעתו ומחשבתו ללמוד תורה כראוי, לכן הכל מודים בעצרת, זמן קבלת התורה, דבעינן נמי לכם, היינו הבטחות גשמיים, פרנסה בריוח, כדי שיהיה אפשר ללמוד תורה בהרחבה כראוי.

וזוהו שאמר הכתוב 'והשיג לכם', היינו שיהיה לכם פרנסה בריוח, ועל ידי זה תוכלו ללמוד תורה כראוי מתוך הרחבה.

עוד כתב "דגל מחנה אפרים" על הפסוק 'ואכלתם לחמכם לשובע' – כי באמת יש להקשות איזו ברכה היא לעובד ה' מה שיתברך בעיני אכילה ועסקי גשמיות העולם הזה, ולמה לא נזכר בתורה שכר מצוות בעולם הבא.

וכתב בשם הבעש"ט הק' זי"ע שאמר לבאר הכתוב: 'אכלו עניים וישבעו', עפ"י מה דאיתא בגמרא: לעולם יאכל אדם פחות משליש וישתה פחות משליש כדי שאם יבא לידי כעס לא יבוא חלילה על ידי אכילתו לידי סכנה, ולפי זה הנה מי שהוא עניו, אשר בודאי אינו בא לידי כעס הוא יכול לאכול לשובע נפשו, כי אינו צריך לחוש שיבוא לידי סכנה, שהרי לא יבוא לידי כעס.

זה שאמר 'יאכלו עניים וישבעו', שמותר להם לאכול עד שישבעו, כיון שלעולם אינם באים לידי כעס.

וזוהו אומר 'ואכלתם לחמכם לשובע', היינו שהבטיח בזה 'אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם', הנה תזכו על ידי זה למדת ענוה ושפלות רוח, עד כי 'ואכלתם לחמכם לשובע', שתוכלו לאכול כדי שביעה ולא יזיק לכם, אחרי שבודאי לא תבואו לידי כעס. ומדת הענוה מביאה לידי רוח הקודש כדאיתא בברייתא דרבי פנחס בן יאיר, א"כ היא שכר רוחני, מעניני עולם הבא, וזו היא הברכה על שמירת התורה והמצוות.

ה"חתם סופר" זצ"ל כותב לפרש סמיכות הענינים ד'השיג לכם דיש' להא ד'ואכלתם לחמכם לשובע'.

יש דין שכדי להתחייב בתרומות ומעשרות צריך שתיגמר מלאכת עשיית הפירות, וכל זמן שלא נגמרה מלאכתם אפשר לאוכלם אכילת ארעי בלי תרו"מ.

ולפי זה לכאורה אם ישיג דיש את בציר לא נגמרה מלאכתו, וא"כ לא יכניס אדם את הפירות לביתו [דאז מתחייב בתרו"מ אפילו לא נגמרה מלאכתו], ונמצא שלעולם יאכלו בלא מעשר.

לזה סמך 'ואכלתם לחמכם לשובע' – וממילא לא תהיה שייכת אכילת ארעי, דכל אכילה תהיה משביעה והכל חייב במעשרות אף שלא נגמרה מלאכתו, דאין שייך בהן אכילת ארעי.

ברש"י: אוכל קמעא והוא מתברך במעיו.

שואל ה"חתם סופר" זצ"ל: לכאורה למה צורך לברכה זו הלא ימלאו כל האוצרות ויוכל לאכול כל שבעו? אלא דתוס' בכתובות [קד.] מייית מדרש עד שאדם מתפלל שיכנס תורה לתוך גופו יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו, והיינו טעמא דרבינו הק' שלא נהנה אפילו באצבע קטנה, וא"כ ברכה גדולה היא זו שבמעט אכילה יהא שבע ויוכל ע"כ להכניס תורה במעיו, ולכן מסיים הברכה 'ונתתי משכני בתוכם ולא תגעל נפשי אתכם' – דבמס' תענית [יא.] א"ר אליעזר לעולם ימוד אדם עצמו כאילו קדוש שרוי בתוך מעיו שנאמר 'בקרבר קדוש ולא אבוא בעיר'. דמשמע שאסור לאדם להתענות ולסגף עצמו יותר מדאי משום דכל קרבו קדוש, דהיינו בני מעיים נמי קדושים. ולכאורה למעלה שנאמר שבאכילה מועטת יהיה שבע הלא בלא"ה היה יכול לסגף עצמו בשביל תורה שלא לאכול הרבה, לכן מסיים 'ונתתי משכני בתוכם' – שיהיה קדוש שרוי בתוך מעיו ואסור לסגף עצמו, 'ולא תגעל נפשי' – כמו 'ולא אבוא עוד בעיר' ע"כ יהיה צריך לברכה שיהיה אוכל נתברך במעיו.

שואל הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל: איזה צורך יש בברכה זו, דהא כבר בירך בפירות מרובים יותר מן הצורך, ואם כך מאי איכפת לן אם נצטרך לאכול הרבה כיוון שממילא יתן הקב"ה הרבה.

אבל הכוונה בזה, שצריך לידע שאף שיש להשיג הנאה גדולה, צריך האדם השלם לראות שלא יתעסק הרבה בעניני גופו, שמעוט ההתעסקות הוא טוב, בין לענין הזמן שלא להתבטל בהם שכשישבע במעט לא יבוא להתעסק בתענוגים שאינם צריכים לחיי הגוף אלא להנאה לבד, מלמד שהתעסקות זו מרחיקתו מהתורה ומיראת השי"ת.

הרבי ה"בית ישראל" זי"ע אמר: שהברכה היא בזה, שיתמעטו הטרדות להשגת אוכל. ועוד, שיש טרדות הבאות עם האוכל, כמו עייפות וכיו"ב, ואף אלו יתמעטו ע"י שיאכל מעט.

הרה"ק ה"באר יעקב" מנדבורנה זי"ע מבאר את דברי רש"י, דהנה על ירידת גשמים בעתם, אין לאדם מקום לטעות ולתלות זאת בכוחו ועוצם ידו, שהרי מי פתי יאמין לו שבכוחו להוריד גשמים, וממילא גם אינו יכול לתלות בעצמו את צמיחת התבואה והפירות. אמנם כאשר 'והשיג לכם דיש את בציר ובציר ישיג את זרע', אשר זהו ריבוי התבואה והפירות יותר ממנהג העולם, בזה יכול היצר להסית את האדם ולהטעותו לחשוב כי רוב חריצותו וידיעתו בטיב האדמה הן שגרמו לזה, וממילא יבוא ח"ו להתגאות בקרבו וישכח את ה' עושהו הנותן לו ברכה בשדהו. לפיכך הוצרך השי"ת להסמך לזה את הברכה 'ואכלתם לחמכם לשובע', וכפירש"י 'אוכל קמעא ומתברך במעיו', אשר זוהי וודאי ברכת שמים ולא בידי אדם, וממילא בעל כורחו יבין האדם שגם הברכה הקודמת בריבוי התבואה והפירות, איננה מכוחו ועוצם ידו, אלא אך ורק מתנת שמים.

מדוע נאמר 'לחמכם' ולא סתם 'לחם'? מוסבר בשם הגר"ח מוואלאז'ין זצ"ל: עפ"י מאמר חז"ל המובא ברש"י: לשובע – שאוכל קמעא ומתברך במעיו. ולכן הזהירה התורה שרק 'לחמכם' תאכלו לשובע ויתברך במעיו, אבל כשאתם נותנים לעני, אל תסמכו על הברכה אלא תנו לו ממש כדי שביעה.

בשם החיד"א נאמר: אמרו חז"ל: רווחא לבסומי שכיח, כי דבר טוב אפשר לאכול אפילו כשהוא לא רעב, וזה שכתוב: 'ואכלתם לחמכם לשובע', הלחם יהיה כל כך טעים שתוכלו לאכול אותו אפילו כשתהיו שבעים.

ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד וחרב לא תעבור בארצכם: (כו ו)

ה"דגל מחנה אפרים" זי"ע מפרש בדרך רמז: ע"פ 'ופרי הארץ לגאון ולתפארת' [ישעיה ד ג], ופרש"י: "פרי הארץ, היינו בנים של צדיקים", נמצא 'הארץ' – היינו צדיקים, והוא שה' הבטיח לישראל הבטחה גדולה 'ונתתי שלום בארץ' – היינו שיהיה שלום בין הצדיקים. והבן.

ה"מלא העומר" וה"כלי חמדה" מפרשים: עפ"י דאיתא בברכות [נה] דכל שנתיו של דוהמע"ה לא ראה חלום טוב משום שתמיד עשה מלחמות, וגרמו לו חלומות מפחידים.

ולזה הבטיחה התורה 'ונתתי שלום בארץ' – שלא יהיו מלחמות, ואז 'ושכבתם ואין מחריד' – שלא יהיו לכם חלומות רעים ומפחידים.

בספר "פורחת עלה נצה" בשם הגאון מוהר"ר אברהם תאומים זצ"ל: לכאורה אחרי שאומרים 'ונתתי שלום בארץ' פשיטא שלא יעבור החרב בארץ, ולמה לן סיומא דקרא ועיין רש"י.

ונראה דהאי 'ונתתי שלום בארץ' – לא קאי על השונאים בחוץ, אלא קאי על שלום בארץ גופא בין בני ישראל הדרים שם.

והנה אי' באבות פ"ה דהחרב בא לעולם על עיניו הדין ועל עיוות הדין, אבל כשיש שלום ואין דין ומשפט בין האנשים, אז לעולם לא יארע עינוי ועיוות הדין. וממילא יינצלו מחרב, וזשה"כ ונתתי שלום ביניכם – ועי"ז מובטחים אתם ש'חרב לא תעבור בארצכם'.

ובספר "לקוטי מהר"ם" כתב ליישב: דהנה איתא במסכת שבת, דכשנתרבו הרוצחים בישראל גלו הסנהדרין ממקומם בלשכת הגזית וישבו בעיר למען לא יוכלו לדון אותם למיתה כיון שרבים היו. ועוד אמרז"ל [כתובות ל.] מיום שחרב ביהמ"ק אע"פ שביטלו סנהדרין ארבע מיתות ב"ד דין ד' מיתות לא ביטלו, אלא מי שנתחייב סקילה וכו', חיה דורסתו וכו'. וזשה"כ: 'אם בחקתי תלכו' שהכלל ישראל ישמרו את התורה כראוי, אז יוכלו הסנהדרין לשבת במקומם, כי לא יהיו רוצחים רבים דהלא ישראל ישמרו את התורה ולא יעברו על איסור רציחה, וכיון שהסנהדרין יושבין במקומם, אין צורך בחיה רעה שתדרוס את הרוצח, דהלא בזמן שיכולין לדון בעצמם ד' מיתות ב"ד למה לן חיה העומדת במקום הסנהדרין.

וזשה"כ 'והשבתי חיה רעה מן הארץ' – שאין צורך בחיה רעה, 'וחרב לא תעבור בארצכם' – ומפרש התרגום ודקטלון בחרבא, והיינו הסנהדרין הדנין ד' מיתות שלא יצטרכו לעבור בארצכם ולשבת ביניכם אלא יוכלו להישאר בהר הבית כיון שלא יתרבו רוצחים וכנ"ל.

הגריד"א שליט"א שואל: שלכאורה בברכות לא מציון ענין בריאות, שאנשים יהיו בריאים ואריכות ימים, וי"ל דזהו הכוונה 'וחרב לא תעבור בארצכם', וברש"י אפילו חרב של שלום, חרב של שלום היינו ניתוח, ואמר הכתוב דיהיו בריאים ולא תצטרכו לניתוחים.

הרבי ה"לב שמחה" אמר בדרך צחות: בברכות כתיב 'ונתתי שלום בארץ', ואמאי לא נכתבה בתוכחה קללת המחלוקת? אלא, שאפילו בתוכחה אין התורה מוכנה להזכיר את המחלוקת...

ב"נחלת יהושע" מביא בשם הרה"ק ה"אוהב ישראל" מאפטא זי"ע שאמר לפרש את דברי התרגום אונקלוס שמתרגם: ודקטלין בחרבא לא יעידון בארעכון, היינו כי כאשר הקב"ה עושה ישועה לישראל, שבאה מפלה לשונאיהם, נמשך כח הישועה לעולם ואינו פוסק, כמ"ש אצל המן 'אם מזרע היהודים וגו' אשר החילות לנפול לפניו' וגו' נפול תפול לפניו', כלומר אחרי שמרדכי פעל ישועה לישראל שתתחיל לנפול לפניו, הנה כח זה יהיה נמשך לנצח, שלעולם תיפול לפניו, וזהו פי' התרגום ודקטלין בחרבא לא יעידון בארעכון – שהשפעה זו של הכנעת שונאי ישראל שיפלו לפניו, לא תיפסק לעד אכ"ר.

הרה"ק ה"שפתי צדיק" זי"ע כותב לפרש: ע"ד שפירש הרה"ק רבי משה לייב מסאסוב זי"ע על פסוק 'שרים רדפוני חנם' וגו' כי כששולחין על אדם רדיפה הוא כדי שישים אל לבו מורא שמים, ודוד המלך ע"ה אמר שרדיפת השרים עליו חנם, כי בלי זה 'מדברך פחד לבי', כן הבטחה הנ"ל שלא נצרך למחריד להזכירנו מורא שמים כל כך וכדכתיב 'שכב כארי'.

ברש"י: אם אין שלום אין כלום. מבאר הרה"ק ה"צמח צדיק" זי"ע: וי"ל הכוונה, אם אין שלום, הוא מפני שאינו בבחינת כלום ואין. אבל אם האדם יודע שהוא בבחינת כלום ואין – אז יש שלום. וכן י"ל 'ונתתי שלום בארץ' – אימת – 'ושכבתם ואין מחריד' – פירוש שבחינת 'אין' יחריד אתכם.

ונפלו איביכם לפניכם לחרב: (כו ז)

הרה"ק ה"אוהב ישראל" זי"ע כתב: דהנה יש לדקדק

על אומרו 'לחרב', שהיה לו לומר 'בחרב', [וכן זכרה קושיה זו בספה"ק "תולדות יעקב יוסף"], ובכלל כל ענין החרב מיותר, כי איזה נפק"מ אם יפלו על ידי חרב או דבר אחר.

וכתב לבאר, כי כל נס הנעשה בעולם, הנה בפעם הראשון שנעשה, הוא דבר קשה, אך מאז והלאה נקל הדבר יותר, כי אחרי שכבר היה לעולמים נס זה, הנה נפתח על ידו פתח ושער לעת הצורך, שכאשר יהיו ישראל צריכים ישועה זו יוכלו להמשיך אותה בנקל.

ולכן מצינו בתורה שבכל פעם שנעשה נס בפעם הראשון עושה מזה התורה עסק גדול בסיפור הנס, אבל אחר כך כשנעשה שוב אותו הנס לא האריכה בזה כלל, כגון בענין פקידת עקרות מצינו שבלידת יצחק פרסמה התורה את מעשה הנס ועשתה עסק גדול מגודל הפלא, כמאמר הכתוב 'וה' פקד את שרה', ואחר כך מצינו שהיו עוד עקרות שנפקדו ולא נתפרסמו בתורה, כמו רבקה אמנו שהיתה עקרה ונפקדה, ורחל אמנו שנפקדה, ולא האריכה בהן התורה בהתפעלות גדולה כל כך כמו אצל שרה, וכן בענין קריעת ים סוף, שהתורה מאריכה בסיפור הנס, ומצינו שגם אחר כך בבקעו ימים ונהרות, כמו אצל יהושע בירדן, ולא נעשה מהם רעש ועסק גדול כל כך, הנה כל זה לפי שעיקר קושי הנס הוא רק בפעם הראשון, אבל לאחר מכן, אחרי שכבר נפתח השער יכולים גם בדורות הבאים להמשיך בנקל נסים כאלו.

וכמו כן הוא אצל כל צדיק וצדיק, כאשר ירצה להשפיע בפעם הראשונה איזו ישועה, הנה זה דבר קשה ביותר, אבל לאחר מכן יוכל לפעול זאת בנקל יותר.

וזאת היא הבטחת התורה, 'ונפלו אויביכם לפניכם לחרב', ר"ל הנפילה שיפלו אויביכם לפניכם, תהיה לכם 'לחרב', שאף לאחר מכן תוכלו להפיל את שונאיכם הרבה פעמים בכח הנפילה שפעלתם בפעם הראשון, כי אחרי שנפתח השער והפתח פעם אחת, יכולים לעורר ההשפעה שוב בנקל לעת הצורך.

ורדפו מכם חמשה מאה ומאה מכם רבבה ירדופו: (כו ח)

הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע הקשה בשם אביו ה"שפת אמת" זי"ע: למה לא כתיב מספר המאה לבד [למה לכתוב ורדפו מכם חמשה מאה], כי זה עיקר הרבותא. ונראה, כי אם מתגבר על הרע, ממילא מסייע הרע ג"כ, והפי' המאה אשר תכבשו הם עצמם רבבה ירדפו. וכן

פירש הבעש"ט הק' זי"ע: סור מרע ועשה טוב, שיעשה מרע טוב, וזה פי' 'ארדוף אויבי ואשיגם', הוא השגה כנ"ל.

אומר הרה"ק המוהר"א מבעלזא זי"ע: דאיתא בספה"ק, דבעת עשיית מצוה צריך האדם לכלול עצמו בתוך הרבים, ולכן נכפלה תיבת "מכם" להדגיש לנו, שדווקא באופן שיתכללו בתוך רבים יפלו האויבים שלא כדרך הארץ, שאלו שכוללים עצמם בתוך הרבים, כוחם גדול כי זכות הרבים גדולה, ויש בכוחה לחולל נפלאות שא"א בדרך הטבע.

ברש"י: וכי כך הוא החשבון, והלא לא היה צריך לומר אלא מאה מכם שני אלפים ירדופו? אלא אינו דומה מועטין העושין את התורה למרובין העושין את התורה. מוסיף ה"כתב סופר" זצ"ל עוד הסבר: כי בהתחלת המלחמה אין לב המנצח חזק כל כך, כי כל התחלות קשות. אך אחר כך כשרואה כי הוא המנצח ונחלש כח שונאו – אז הוא מתחזק ומתאמץ יותר ויותר, עד שאפילו אחד ממנו יכול בנקל לרדוף אחרי רבים. ולהיפך אצל המנוצח.

וזה שנאמר בהתחלת המלחמה ועשה ה' לכם נס שתנצחו אויביכם, 'ורדפו מכם חמשה מאה', ואחר כך תתחזקו יותר עד 'ומאה מכם רבבה ירדפו'.

ופניתו אליכם וגו': (כו ט)

אומר ה"חידושי הרי"ם" זי"ע: 'פניתו' – הינו לשון פנאי, והברכה בזה שיוסיף להם זמן.

והפטיר הרבי ה"בית ישראל" זי"ע: שבצעירותו הוקשה לו פירוש זה, שהרי גם בקללה נאמר אותו לשון 'ונתתי פני בכם' ? אלא יש לומר שהזמן הוא ברכה גדולה כאשר יודעים לנצל אותו, ויכול חלילה להפוך לקללה כאשר הוא לא מנוצל.

ופניתו אליכם והפיתו אתכם והרביתי אתכם והקימותי את בריתי אתכם: (כו ט)

אומר ה"חידושי הרי"ם" זי"ע: מלשון פנאי, בשביל עובד ה' כביכול – יש לו תמיד זמן.

בספר "וידבר משה" מביא בדרך צחות: ברש"י – אפנה מכל עסקי. לכאורה, איזה עסקים יש לו להקב"ה? אלא חז"ל אמרו: הקב"ה יושב ומזווג זיווגים. ולכן אם הקב"ה יתפנה מעסקיו, יתמעטו ח"ו הנישואים

מישראל ולא יתרבו ח"ו, לכך באה ההבטחה: 'והפרייתי אתכם והרבייתי אתכם'...

הרה"ק בעל ה"צמח צדק" מליובאוויטש זי"ע, אמר פעם לנכדו האדמו"ר הרש"ב זי"ע: חסד גדול עשה אלקים עם האדם שבראו בקומה זקופה, שאף כי הילוכו על הארץ – הריהו רואה גם את השמים, ואילו כל הולך על ארבע איננו רואה רק את הארץ בלבד. ודפח"ח.

ואכלתם ישן נושן וישן מפני חדש תוציאו: (כו י)

הרבי ר' העשיל מביא את דברי חז"ל: שכר מצוה בהאי עלמא ליכא. אם כן יוצא לפי זה, שהקב"ה עובר על הלאו של 'בל תלין פעולת שכיר?' – אלא, הדין הוא [חו"מ של"ט סק"ז] אם שכר פועל על ידי שליח אינו עובר בבל תלין, והתורה הרי ניתנה על ידי משה. אלא, שחז"ל אמרו: 'אנכי ולא יהיה לך' מפי הגבורה שמענו. לפי זה מובן מה שמובא במדרשים, שכל מה שישראל נהנים בעולם הזה הוא רק בשביל האמונה, כי מצוה זו נאמרה על ידי ה' בעצמו ועל זה יש שכר בעולם הזה הוא רק בשביל האמונה, כי גם כן, כדי שלא יעבור על "בל תלין". וזה שאנו פותחים בפרקי אבות במשנה: כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא – אבל בעוה"ז אין שכר. ואם תאמר, הרי עובר על "בל תלין". לזאת אומר: משה קיבל תורה מסיני, ובשליח לא שייך בל תלין. וזה שאומר בעל הטורים: 'ראה אנכי' – ראה עשרת הדברות שפתח באנכי. ולכאורה דבריו תמוהים. אך לפי דברינו הפירוש הוא, בשביל מצוה זו שפותח באנכי יש שכר בעולם הזה.

וזה הפירוש בקהלת: 'טובים השנים מן האחד אשר יש להם שכר טוב בעמלם'. 'השנים' – שתי הדברות הראשונות, שהן מן 'האחד' – מפי השי"ת, לכן יש שכר טוב בעוה"ז.

וזה הפירוש כאן: 'ואכלתם' בעוה"ז שכר 'ישן נושן' משתי המצוות הראשונות של עשרת הדברות. ולכן נקראו ישן נושן, שגם קודם מתן תורה היו מצווין עליהם, ואף שאז טרם שמענו שתי המצוות אנכי ולא יהיה לך מפי ה', מכל מקום 'וישן מפני חדש תוציאו', שנתחדשו וחזרו ונשנו בהר סיני, שמענו אותן מה' בכבודו ובעצמו, ולא על ידי שליח, לכן מתן שכר בעולם הזה.

בספה"ק "בת עין" מביא בשם הרה"ק רבי פנחס מקאריץ זי"ע רמז הפסוק: 'ואכלתם ישן נושן וישן מפני חדש תוציאו', כי האדם צריך להיות דבוק תמיד בהקב"ה, לילך בדרך הטוב והישר ולהתרחק מן היצר הרע, וזהו 'ואכלתם ישן נושן', אכילה הוא לשון דביקות, ר"ל תדבקו עצמכם בהקב"ה שהוא קדמון לכל נברא, בבחי' ישן נושן, עתיקא דעתיק, 'וישן מפני חדש תוציאו', פי' ישן הוא היצה"ר שהוא עם האדם משעה שנולד, וחדש הוא היצר טוב שבא אל האדם אחרי היצה"ר, כלומר תוציאו את היצה"ר מפני היצר טוב, לבטל את יצה"ר לגמרי.

ונתתי משכני בתוכם ולא תגעל נפשי אתכם: (כו יא)

אמר הרה"ק המוהרא"י מסדיגורא זי"ע: הכתוב מבטיח לישראל, שהנפש לא תגעל בגוף, שלא יהא בבחינת "נפשי יצאה בדברו". וזו היא גם כוונת הכתוב: 'תורת ה' תמימה משיבת נפש', כי התורה משיבה את הנפש לתוך הגוף, שלא תמאס בו ותברח ממנו.

והתהלכתי בתוכם והייתי לכם לאלקים ואתם תהיו לי לעם: (כו יב)

כתב ה"ספורנו": ענין המתהלך הוא ההולך אנה ואנה, לא אל מקום אחד בלבד. אמר אם כן, אתהלך בתוכם, כי לא אל מקום אחד בלבד ירד שפע הכבוד, כמו שהיה במשכן ובמקדש, כאמרו 'ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם'. כלומר, בזה האופן ובאותו המקום בלבד אשכון בתוכם וכו', כי אמנם בכל מקום שיהיו שם "צדיקי הדור" הוא קדוש משכני עליון, שבו תשלם כוונתו, כאמרו 'השמים כסאי והארץ הדום רגלי וגו' ואל זה אביט, אל עני ונכה רוח, וחרד על דברי'. והוא פלא.

אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים מהיות להם עבדים ואשבר מטת עלכם ואולך אתכם

קוממיות: (כו יג)

הרבי ר' ברוך ממז'בוז מפרש: 'וכל קומה לפניך תשתחוה' – לפניך בלבד יכולים להשתחוות אף בקומה זקופה. כי אפילו אם למראית עינים הקומה זקופה, אבל הבוחן לבבות רואה, שבעל הקומה בעומק לבו ונפשו הוא כורע ומשתחוה. וכל קומה – רק – לפניך תשתחוה.

וזה 'ואולך אתכם קוממיות' – רק הקב"ה יכול להוליך

בקוממיות, כי לפניו גלוי מה שבלב פנימה.

בשם הגאון רבי משה נפתלי אולמאן זצ"ל: דלכאורה קשה דבברכת המזון אנו אומרים 'הוא ישבור עולנו מעל צוארנו והוא יוליכנו קוממיות לארצנו', הן התפילה הזאת היא שיקויים בו הפסוק 'ואשבור מוטות' ומדוע אין אנו מתפללים בלישנא דקרא דהוא ישבור 'מוטות' עולינו?

ו"ל בדרך משל, שהאיכר כשהוא גומר את מלאכת החרישה לשנה הזאת, הוא משבר מוטות העול ובשנה הבאה כשיצטרך עוד פעם לחרוש יקח מוטות אחרים וישים בעול. אבל אם האיכר גמר לחרוש ואין בדעתו להיות איכר עוד – אז ישבר גם את העול.

וזוהו מה שאמר הכתוב: 'אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים ואשבר מוטות עלכם', ר"ל כי עוד יצטרך לעול בגלות אחרת הבאה, אבל אנו מתפללים שהקב"ה ישבר גם את העול ויגאלינו גאולה שלימה שלא תבוא עוד גלות אחרת אמנ!

ברש"י: 'ואולך אתכם קוממיות' – בקומה זקופה. שואל ה"חתם סופר" זצ"ל: שתמזה מדברי חז"ל במסכת קידושין: אסור לאדם שיהלך ארבע אמות בקומה זקופה?

ויש לתרץ, כי הטעם הוא משום כאילו דוחק את רגלי השכינה, ואדם צריך לילך בהכנעה לפני השכינה, שהיא למעלה ממראשותיו, וברש"י שם: והזוקף קומתו נראה כדוחק. אבל כאן כתוב: 'והתהלכתי בתוכם', ומפרש רש"י – אטייל עמכם בגן עדן, שהקב"ה יטייל ביניהם, לכן, 'ואולך אתכם קוממיות', שתהלכו בקומה זקופה, ואין כאן כאילו דוחק רגלי השכינה.

הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע שואל: איך כתוב אחרי כל הברכות הטובות, 'ואשבור מוטות עולכם', וכי איזה עול יהיה עוד? ואמר: דהנה אי' ברש"י ז"ל במסכת ר"ה [כח.] מצות לאו ליהנות ניתנו אלא לעול על צואריהם ניתנו. לכל מצוה יש יצר הרע נגדה, הסתר, ואי' לעת"ל יהיו כל המצוות בטלות, כי שרגא בטיהרא מה מהני, אז יהיה רק אור תורה, וינטל העול מעל צואריהן. והשתא א"ש.

שואל ה"חתם סופר" זצ"ל: הלא איתא בקידושין [לא] דאסור לאדם לילך ד' אמות בקומה זקופה.

ונראה דהנה הטעם שאסור לילך בקומה זקופה פירש"י שם דהוא כאילו דוחק רגלי השכינה השורה למעלה מראשו, אבל כאן כתוב 'והתהלכתי בתוכם' – ופירש רש"י אטייל עמכם בגן עדן כאחד מכם, וכיון שהקב"ה יטייל ביניהם עמהם, הלכך אין האדם דוחק רגלי השכינה שלמעלה מכיון שהשכינה אתו עמו, לכן שפיר יוליכם קוממיות בקומה זקופה.

ואם לא תשמעו לי: (כו יד)

אומרים בשם הגה"ק מקשאנוב זי"ע: שלכן קוראים התוכחה בקול נמוך, כי על פי סוד כל הקללות יהפכו לברכות, וסוד אומרים בלחש ...

ב"זרע שמשון" כתב הטעם שהקללות בפרשה הם מ"ט ובפרשת כי תבוא צ"ח, דבפרשת בחוקותי עדיין לא נכנסו ישראל לכלל ערבות אחד על חברו, ולכן יש לכל אחד את הקללה שראויה לבוא עליו מפני עוונותיו. אמנם בפרשת כי תבוא שכבר נכנסו בני"ל לכלל הערבות להתחייב אחד על חברו, יש כפל קללות, והיינו שיענש אם הוא לא קיים את המצוות – מ"ט קללות, ועוד מ"ט קללות מדין ערבות על חברו, אם חברו לא יקיים את המצוות, אשר יחדיו המה צ"ט.

הרב בעל התניא זי"ע"א היה רגיל לקרוא בתורה בציבור, אירע פעם והרב נעדר מביתו בשבת פ' בחוקותי, ואחד מהחסידים קרא בתורה במקומו. כאשר סיים מצאו את בנו – כ"ק האדמו"ר האמצעי זי"ע"א במצב של עילפון, כששבה רוחו אליו אמר: זו הפעם הראשונה ששמעתי קללות, כשאבא קורא אין שומעים שיש שם קללות...

ברש"י: 'ואם לא תשמעו לי' – להיות עמלים בתורה. מובא בחז"ל: אם רואה אדם שיסורים באים עליו יפשפש במעשיו, פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה. שואל הרבי מקאצק זי"ע: הרי פשפש לא מצא, משמע אף חטא של ביטול תורה לא מצא, והאיך יתלה בביטול תורה?

אלא, יתלה בביטול תורה, את הדבר הזה, שלא מצא שום סיבה וגורם ליסוריו, מה שלא למד תורה, מסמא את עיניו שלא יראה בעצמו שום פגם.

והפקדתי עליכם בהלה וגו': (כו טז) הרה"ק ה"קדושת לוי" כתב לרמז, שפקידה הוא מלשון חסרון, כמו 'ויפקד

מקום דוד', ר"ל אחסר מעליכם כל מיני בהלות ופחדים, שלא יהיו ולא יבואו בקרב ישראל.

ונסתם ואין רודף אתכם: (כו ז)

בשם הרה"ק ר' ישראל מרוז'ין זי"ע: דהקשה, שלכאורה מה איכפת שאין רודף? רק כשיש רודף אז "האלקים יבקש את הנרדף", מה שאין כן אם אין רודף.

ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד ותם לריק

כחכם ולא תתן ארצכם את יבולה: (כו כ)

אומר הרה"ק ה"אמרי שאול" ממודז'ין זי"ע: נאמר בתהלים: 'אני שלום וכי אדבר המה למלחמה'. מה 'וכי אדבר', דיו לומר: אני שלום והמה למלחמה. אלא, השלום האמיתי הוא, כשאין מקום וצורך להסביר את הנטייה והרצון לשלום, שזה דבר מובן מאליו עד שאין צורך לדבר עליו כלל. אבל כשצריכים להתעסק בשלום ולטפל בו הרבה, כשמכנסים ועדות למען השלום, מייסדים ליגות למענו... והשלום עולה תמיד על הפה, סימן הוא שפניהם של אלו ומזימותיהם למלחמה, והשלום בסכנה. וזה 'אני שלום' – רגש השלום הוא בי, במהותי, אבל 'וכי אדבר', כשהאוויר מלא דיבורים על שלום, אות הוא ש'המה למלחמה'.

הרבי ה"לב שמחה" זי"ע מביא בשם ה"אור החיים" הק' שהכוונה על עם בני ישראל עצמם שלא יהיה להם פרוד הלבבות שיטע ה' ביניהם שלום ורעות. והטעם שבברכות מזכיר ברכת השלום בין איש לרעהו ובקללות לא מצינו קללת המחלוקת, כי כל הקללות באות מקללה זו וקללתה כוללת כל הקללות שהיא קשה מכולם.

הרב אב"ד דקוטנא זצ"ל אומר: כששורר שלום בין שונוי ישראל, אז כל מעיינם ומחשבותיהם בישראל, להרע ולהציק לנו. [כמו שאומרים בפירוש התפילה: והיא שעמדה לאבותינו ולנו שלא אחד בלבד וכו' – דהיינו שהם עסוקים בינם לבין עצמם ואין שמים לב לנו וד"ל], ורק כשריב ומדון ביניהם, חרב איש ברעהו, נותנים לנו מנוח. אבל לעתיד, כשחיה רעה תשבות מן הארץ, אז יתכן שיהיה שלום בארץ, ואף על פי כן – 'ושכבתם ואין מחריד'.

בשעה שהיה מחלוקת גדולה בין שתי חסידויות גדולות

בגליציה, כל צד הביא הוכחות וראיות מגדולי הדורות שעברו ששיטתו ודרכו נכונה. אמר על זה הגאון רבי יוסף שאול נתנזון זצ"ל: שזו כוונת הכתוב – "ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד" – כשיש שלום בין הצדיקים, הגדולים שנפטרו יש להם מנוחה בקבר, אבל כשיש מחלוקת אין להם מנוחה בקברם, כי כל צד טורח להטותם לצידו ...

בהגהות מוהרי"ד על תורת כהנים [מרבי יעקב דוד בידרמן זצ"ל – סבו של הגרי"ע"מ בידרמן חתנו של מן השפ"א זי"ע] הביא, שבחודש אייר שנת תרי"ד נגלה לו בחלום, הסיבה מדוע נקרא רבינו יעקב ז"ל בשם "רבינו תם", כי הוא ביטל את הקללה של 'ותם לריק כחכם'.

דהנה בתו"כ דרשו על פסוק זה: זה שהוא משיא את בתו ונותן לה ממון הרבה, ולא הספיקו שבעת ימי המשתה לצאת עד שמתה בתו, נמצא קובר את בתו ומאבד את ממנו. אכן רבינו תם ז"ל תיקן דכל הנושא אשה ומתה אשתו בתוך י"ב חודש בלא זרע של קיימא עד עבור שנת הנישואין, צריך הבעל להחזיר את כל הנדוניא, והובאה תקנה זו בספר הישר לרבינו תם ז"ל ובתוס' כתובות [מז].

וכתב בספר הישר: שלאחר שכתב וחתם על תקנה זו, נזכר מדרשת חז"ל בתו"כ הנ"ל, ועל כן נתן הודאה להשי"ת שזכינו לצאת מגזירת "ותם לריק כחכם" וכשם שיצאנו מגזירה זו כן נצא מכל גזירות הרעות. ובספר "שלשלת הקבלה" כתב שרבינו יעקב מכונה 'רבינו תם' ע"ש הפסוק: "ועקב איש תם יושב אהלים".

ואם תלכו עמי קרי ולא תאבו לשמע לי ויספתי עליכם

מכה שבע כחטאתיכם: (כו כא)

ברש"י: רבותינו אמרו עראי במקרה. אומר הרה"ק ה"אבני נזר" זי"ע: מכאן שהעיקר הוא ההכנה למצוה, כי כל התוכחה היא על שהלכו בדרך עראי, אמנם עשו את המצוות, אבל שלא בהכנה.

והשלחתי בכם את חית השדה ושכלה אתכם

והכריתה את בהמתכם והמעטה אתכם ונשמו

דרכיכם: (כו כב)

כ"ק האדמו"ר מראחמסטריווקא נ"י. זי"ע אמר ששמע מהרה"צ רבי משה יהושע מבענדער זצ"ל שהתגורר

בבני ברק, שהיה לו בקבלה איש מפי איש עד הרה"ק מטשערנוביל זי"ע, שאמר על הכתוב שכל זה הוא לטובה: 'והשלחתי בכם את חיות השדה' – ר"ל שאשלח בכם 'חיות' מחקל תפוחין קדישין, - 'ושכלה אתכם' – כלומר אתן לכם שכל צח לעבודת השי"ת, 'והכריתה בהמתכם' – ר"ל זה יכרית מכם את הבהמיות, 'והמעיתה אתכם' – שיכניע אתכם, להיות בהכנעה בלי שום גדלות, 'ונשמו דרכיכם' – שכל דרכיכם יהיו 'נשמה' דיג', עכ"ד הקד'. אחר כך מצאתי דיבור זה ממש גם ב"מבשר צדק".

ואם באלה לא תוסרו לי והלכתם עמי קרי: (כו כג)

והלכתי אף אני עמכם בקרי והכיתי אתכם גם אני שבע על חטאתיכם: (כו כד)

בבית מדרשו של הרבי ר' בונם מפשיסחא זי"ע, קיבל איש אחד עליה בפרשת התוכחה, והיתה לו עגמת נפש גדולה על כך, ובא האיש הזה לפני הרה"ק מפשיסחא, והתלונן בפניו שהוא דואג מאד מזה שקראו אותו לעליה בפרשת התוכחה.

השיב לו הרה"ק: אל תדאג ואל תקח ללבך שקבלת עליה בפרשה זו, תאמין לי שגם אני עברתי על הפרשה, ועל פסוקי התוכחה, ומאד נהייתי והיתה לי קורת רוח, כי אחרי כל התוכחות השי"ת מבטיח לנו, ואם לא 'תוסרו' לי, היינו שאפילו אם לא תוסרו ולא תתעוררו לתשובה, מ"מ תהיו שייכים לי, ובזה הקב"ה אומר דברי נחמה לעם ישראל הרי אתם שלי לעולם, ואם כן מה לך להתלונן.

מסביר הרה"ק הכהן מלובלין זי"ע: יסוד ושורש העבירה ומקור כל החטאים – כי אומרים שאין השגחת הבורא, והכל הוא רק מקרה, בלי חשבון ובלי תכלית.

הרה"ק ה"דגל מחנה אפרים" זי"ע אומר על הפסוק: 'כי אמר מקרה הוא בלתי טהור הוא', אם מי שהוא אומר על איזה מאורע שזה רק מקרה – 'בלתי טהור הוא', שורשו בטומאה. עיקר ראשון באמונה הוא, להאמין באמונה שלימה שאין כל מקריות, "והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים", וכל פרט קטן וגדול – ממנו יתברך.

וזה, 'והלכתם עמי קרי', אם תאמרו שהכל במקרה – 'והלכתי אף אני עמכם בקרי' – הסתר אסתיר פני

מכם, לא תראוני כמסבב הסיבות, ולא יהיה לכם למי לפנות בעת צרה.

והבאתי עליכם חרב נקמת נקם ברית ונאספתם אל עריכם ושלחתי דבר בתוכם ונתתם ביד אויב: (כו כה)
בשברי לכם מטה לחם ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד והשיבו לחמכם במשקל ואכלתם ולא תשבועו: (כו כו)

ה"דברי שאול" מבאר: דהכתוב אומר שתהיינה שתי סיבות לקללת הלחם, האחד כי אפו עשר נשים לחמם בתנור אחד, ואז תסתכל האחת במה שאופה חברתה ותטיל בו עין רעה, וזה "פגם הברכה".

ועוד, כי השיבו לחמם במשקל, ואמרו חז"ל [תענית ח]. דאין הברכה מצויה בדבר המדוד והשקול אלא בדבר הסמוי מן העין.

הרה"ק ה"שפע חיים" מצאנו זי"ע פירש את הפסוקים דרכו בקודש – לטובה.

'והבאתי עליכם' – עליכם היינו בגללכם, וזה הכוונה בגללכם – אשלח על הגוים 'חרב נוקמת נקם ברית', שאנקום מהם על שהפריעו לכם ללמוד תורה הנקראת "ברית" כדכתיב 'אם לא בריתי יומם ולילה' כדאיתא בגמרא: כיון דגלו ישראל הם בטלים מן התורה.

וממשיך: 'ונאספתם אל עריכם' – שיהיה כבר קיבוץ גלויות וקיבוץ נדחי ישראל וכולם יחזרו לארץ ישראל.

'ושלחתי דבר בתוכם ונתתם ביד אויב' – היינו שהדבר שרציתי לשלם בכם אתן ביד אויביכם, כמ"ש בזה"ק שישראל מעבירים העונש מעליהם על הגויים.

'בשברי לכם מטה לחם' – פי' שאשפיע לכם הרבה לחם, מלשון 'ויוסף הוא המשביר'. 'ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד' – פי' שיהא ברכת ה' שיהא מועט המחזיק את המרובה, ולא יצטרכו לעשר תנורים. 'והשיבו לחמכם במשקל' – פי' שתאפו לחם כל כך טוב שיהיה יקר כמו זהב ששוקלים במשקל מרוב חשיבותו. 'ואכלתם ולא תשבועו' – שיהיה ברכת ה' שאפילו שלא יאכלו ממש כלום, אפ"ה יהיו שבעים מלימוד התורה ומעבודת השי"ת, שלא יצטרכו אפילו לאכול שיהא כולו רוחני ותמיד יהיו שבעים. וז"ש "ואכלתם" בין שתאכלו "ולא" בין שלא תאכלו תמיד "תשבועו".

עוד אפשר לומר: 'ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד' – דייקא הנשים יאפו, כי הגברים ילמדו כל היום תורה

ולא יהיה להם זמן לאפות, ורק נשי דלאו בני תורה נינהו הם יאפו להם מעט מאד, כי לא יצטרכו לאכול כי אם מעט, משום שיהיה אוכל קמעא ומתברך במעיו. 'והשיבו לחמכם במשקל' – פירוש, האנשים שכבר יאכלו לחם הם יאכלו במשקל, היינו מעט מאד כמו שמצינו פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה. והנה כתב בספר הישר לר"ת: שעיקר שבירת התאוות היא במאכל ומשתה, לכן לא יאכל אדם אף פעם לשובע ממש, שתמיד ישאר משהו ע"ש. וזהו שממשיך 'ואכלתם ולא תשבעו' – שלא תרצו אף פעם לאכול כדי שביעה – ותשברו את התאוות וכנ"ל.

ויסרתי אתכם אף אני שבע על חטאתיכם: (כו כח)

ומפרש הרה"ק ה"א"הב ישראל" זי"ע: בהקדם מאמר חז"ל, תפילה עושה מחצה [ויק"ר י ה], כגון, אם יש לאדם ארבעים חטאים, ובבוקר מתפלל בכוונה תפילת שחרית – הרי מוחלין לו חצי ונשאר עשרים חטאים. בתפילת מנחה בכוונה מוחלין לו שוב מחצה – ונשאר לו עשרה חטאים. בתפילת ערבית בכוונה מוחלין לו שוב מחצה ונשאר לו חמשה, שהיא חלק שמינית ממה שהיה לו בבוקר. מה שאין כן כשמתפלל בלא כוונה לא נמחלו לו השבעת חלקים, ולכן אמר "שבע על חטאתיכם" זה המתפלל שלא בכוונה. ודפח"ח.

ואכלתם בשר בניכם ובנותיכם: (כו כט)

ב"אורח לחיים" כתב בשם המגיד הגדול זי"ע: דאכילה לשון תענוג, כלומר יהיה לכם תענוג, מבשר בניכם ובנותיכם, היינו מבשרות טובות שתקבלו מבניכם ובנותיכם. אכ"ר.

הרה"ק ה"שפתי צדיק" זי"ע מבאר הכתוב: שאם היה מקדים לכתוב הבנות קודם הייתי טועה מפני שיש רשות לאב למכור את בתו לאמה ויאכל דמי עבודתה שזאת נקרא בשר בנות שנתמעט כוחה, לכך מקדים לכתוב את הבנים שנדע כי בשר גוף ממש יאכלו.

והשימתי את מקדשיכם ולא אריח בריח ניחוחכם וגו': (כו לא)

בספה"ק "עטרת ישועה" [פר' אחריו] כתב: שמעתי בשם המגיד הקדוש מקאזניץ זצ"ל שאמר בשעת קריאת התוכחה בפסוק 'והשימתי את מקדשיכם' – בזה הלשון: יתן השם ויחיינו ונזכה שיהיה בקרב

ויתקיים והשימותי את מקדשיכם, והוא פלא, וכבר אמרתי בזה לפרש דבריו הקדושים עפ"י אמרם ז"ל [חגיגה יב. מנחות קי.] אשר מיכאל כהן גדול עומד ומקריב נשמות ישראל והם עולים לריח ניחוח לפניו ית"ש כמו הקרבנות. ונודע אשר גם ע"י אלו שנהרגו על קידוש השם עולה תענוג ריח ניחוח למעלה, וזה זה היתה בקשת המגיד הקדוש ז"ל ורמז זאת בתוכחה אשר הוא מלא ברכות כמבואר בספרים, 'והשימותי את מקדשיכם' - היינו שלא יהיה עוד הריגת הקדושים מישראל, וזה 'לא אריח בריח ניחוחכם', שלא יהיה עוד נחת רוח כזה, ולזאת שפיר ביקש המגיד זי"ע שנזכה לזה בזמן קרוב. ואמרתי פירוש זה לפני מרן אבינו הגה"ק [בעל אמרי נועם] זצ"ל וקלסיה. עכ"ל.

ואתכם אזרה בגוים והריקותי אחריכם חרב והיתה ארצכם שממה וגו': (כו לג)

כתב האברבנאל בספרו "ישועות משיחו" לבאר פשר הדבר, מדוע ישנם מדינות במזרח אסיה ועוד מקומות שכמעט ולא דרכה שם רגל יהודי, ולעומת זאת בהרבה מקומות ניצפו בני ישראל בגלותם לרוב.

וכתב, כי מחסד ה' על עמו הקדים רפואה למכה, וכיון שראה שלא יוכלו להתקיים בגלות בין גויים מאומות שפלים ופראיים, לכן זמן קצר קודם החורבן הופיע אותו האיש ימ"ש, וייסד את כת הנוצרים שנתפשטה במהירות בקרב מליוני גוים בארצות אירופה, ועל ידי זה הם מאמינים במעט בבריאת העולם ע"י השי"ת ועניני שבר ועונש, ויש להם דברים האסורים להם, וכן חגאות שונים, בכדי שכאשר יבואו בני ישראל בגלות במדינות אלו יוכלו הגוים להבינם מעט שלא יהיו לגמרי כזרים בעיניהם, ועי"כ יוכלו בני ישראל להתקיים ביניהם. וכן אצל מדינות הישמעאלים שהופיע מי שייסד להם את דתם, שאף היא נתפשטה והמה מאמינים מעט בעניני השארת הנפש וכדומה. וזה כדי שיוכלו בני"י להתקיים במדינותיהם בגלות.

אז תרצה הארץ את שבתתיה כל ימי השמה ואתם בארץ איביכם אז תשבת הארץ והרצת את שבתתיה: (כו לד)

בגמרא: תניא בעוון השמיטה גלות באה לעולם ומגלין אותן ובאין אחרים ויושבין במקומם. שואל הרבי ר' העניך זי"ע בספר "חשבה לטובה": ולמה בעוון השמיטה דווקא נתחייבו גלות? – ההסבר

הוא: שכל ענין השמיטה הוא להראות שהארץ אינה שלנו, אלא כמו עבדים אנחנו עליה – שש שנים יעבוד, וכשמתנהגים כשורה ניתנת הארץ לשש שנים נוספות וכו' וכו', אבל כשבטלו שמיטה והראו כאילו הארץ שלהם, גלו ממנה – מידה כנגד מידה.

בספה"ק "תפארת שלמה" כתב דבר פלא גדול: כי הנה בזמן שאין בית המקדש קיים, חסרים לנו כמה עבודות שהיו בזמן שביהמ"ק היה קיים, עבודת הקרבנות וכו"ב, אמנם איתא בכתבי האר"י ז"ל אשר בזמן הגלות השבתות משלימים את כל החסר, כל העבודות והיחודים, כולן נעשים מאליהם ביום השבת. וכתב – אשר השבתות בימי הגלות גבוהים יותר מהשבתות בזמן שבית המקדש היה קיים, כי מאחר שבכל ימי השבוע חסרים כל העבודות שהיו בזמן שביהמ"ק היה קיים, הנה בהגיע יום השבת שנעשה הכל מאליו, הוא במדרגה גבוהה יותר, ובאהבה וחיבה יתירה.

וזהו פירוש הכתוב, 'אז', כאשר נהיה פזורים בגלות, 'תרצה הארץ' היינו הארץ העליונה, 'את שבתותיה', היינו השבתות, 'כל ימי השמה', היינו כל זמן הגלות, 'תשבות את אשר לא שבתה בשבתותיכם בשבתכם עליה', כלומר יהיו להם שבתים טובים שלא היו להם בזמן שביהמ"ק היה קיים, כי השבתות האלו יהיו גבוהים יותר מהשבתות ששבתו בהם אז.

והתודו את עונם ואת עון אבתם במעלם אשר מעלו בי ואף אשר הלכו עמי בקרי: (כו מ)

שואל ה"בינה לעתים": לכאורה אחרי שהתוודו היה ראוי למחול להם? ונראה, דעיקר התשובה הוא שיתחרט על חטאיו ויקבל על עצמו לבל יעשה עוד, ואל יאמר שום תירוץ מפני מה ועבור מה עשה זאת ויתלה עוד בעוון אבותיו שלא חינכוהו כהוגן, כי אם יאמר תירוצים א"כ הצדק עמו וזו אינה תשובה, עד שיתלה החטאים בעצמו.

וזהו הכוונה 'והתודו את עונם' – איך – 'ואת עון אבותם' – שהם הגורמים, אז 'אף אני אלך עמם בקרי' – עד ש'ואז ירצו את עונם' – מבלי בקש להם שום התנצלות רק יתלו בעצמם החטא. וזהו ג"כ ההמשך 'וזכרתי את וגו' ואף את בריתי אברהם אזכור' – שהוא בנו של תרח ואעפ"כ היה צדיק, א"כ רואים אנו שההתנצלות היא שוא והבל.

שואל ה"חפץ חיים" זצ"ל" לכאורה קשה מאד, הלא הכתוב אומר: 'והתודו את עונם', וא"כ, מכיון שהתוודו, הלא על הקב"ה למחול, וא"כ למה ילך עמם בקרי? אלא – אומר החפץ חיים – כאן מלמדנו הכתוב, כי ויודי בלא תשובה וחרטה וקבלה על להבא אינו כלום, מכיון שהמה רק מתודים על המעל שמעלו בה', אבל אינם מקבילים על עצמם על להבא, שלא ילכו עמם עוד בקרי – לפיכך לא הועילה תשובתם.

ה"אור החיים" הק' כותב: הראשונים לא האירו עיניהם בכתובים הללו, כי כולן רחוקים משמוע וכו' למה חייבם הכתוב להתוודות עון אבותם, הלא בהתוודות עונם אין אני קורא עליהם או חזין מעשה אבותיהם בידיהם עכ"ל.

ובספה"ק "ברית אברם" כתב לפרש עפ"י מה שפי' הזה"ק על מה שאמרו חז"ל צדיק בן צדיק – פירוש שהיה צדיק בגלגול שלפניו ועתה בגלגול זה הוא גם כן צדיק, זה נקרא צדיק בן צדיק, ולהיפך וכו', נמצא לפי"ז שהגלגול הזה נקרא 'בן', ממילא הגלגול שלפניו נקרא 'אב', וז"ש הכתוב: 'והתודו את עונם' – היינו מה שעשו בגלגול הזה, 'ואת עון אבותם' – פירוש מה שחטאו בגלגול שלפניו, ובאמת הכל קאי על עצמם.

מו' רה"י אמר לפרש: עפ"י מה שהיה מרגלא בפומיה דכ"ק אאז"ל בשם ה"תפארת שלמה" [ליקוטי נ"ך] לפרש מה דכתיב אצל אדוניהו [מא א ו]: 'ולא עצבו אביו מימיו לאמור' – שלא הגיע לו שום עצבות לדאוג על דבר זה מה שאביו הוא צדיק והוא לא השיג מעלה זו, ולא הלך בדרכיו. ולכן כשבאים לעשות תשובה, מלבד מה שצריך להתוודות 'את עונם' על עצם החטא, עוד צריך להתוודות 'על עון אבותם' – על החטא שלא הכיר ולא ידע מי הם אבותיו, ולא התעורר מזה לטוב, וזה עצמו נחשב לחטא. וכדאיתא מהשלה"ק על מש"כ בתוכחה 'וזכרתי את בריתי יעקוב' וגו', שזה חלק מהתוכחה, הרי היה לכם כאלה אבות, ואיך אתם נראים.

או אז יכנע לבבם הערל ואז ירצו את עונם: (כו מא)
הרה"ק המהר"ש מבעלזא זי"ע אמר: אז יכנע לבבם הערל ו אז – ר"ת אליה"ו. לרמז, שעל ידי תשובתם יבוא אליהו לבשר את הגאולה, ואז יתרצה עמהם הבורא ית'. וזהו: 'ואז ירצו את עונם'.

הרה"ק המוהרי"ד מבעלזא זי"ע מסביר את שייכות ב' הפסוקים: דלכאורה קשה, וכי מאחר שהתודו את עונם במעל אשר מעלו למה ילך עמם ה' בקרי?

וי"ל שנרמז כאן שלושה ענינים שהחוטא צריך להתודות עליהם בעת וידויו: האחד, עצם הדבר שמרד ועשה כנגד רצונו ית', השני, על שבמעשיו החטאים פגם בעולמות העליונים, והשלישי, על שגרם להפוך מדת רחמים למדת הדין, שהרי תכלית הבריאה ורצון השי"ת הוא להטיב לבריותיו, ועל ידי עונו גרם שהקב"ה יענישהו. ולפי זה כל הכתוב מוסב על 'והתודו את עונם' וכך הוא שיעור הכתוב:

'והתודו את עונם ואת עון אבותם במעלם אשר מעלו בי' – שמרדו ועשו נגד רצונו ית"ש, 'ואף' – על כך צריכים להתודות 'אשר הלכו עמי בקרי' – וגרמו פגם בעולמות העליונים ו'אף' על זה צריכים להתודות שגרמו ש'אני אלך עמם בקרי' – שזהו נגד מדותי ורצוני, 'ואז' – לאחר שיתודו על כל אלה 'ירצו את עונם'. ודפח"ח.

הרה"ק ה"מאור ושמש" זי"ע מפרש הפסוק על פי דברי הבעש"ט הק' זי"ע שפירש את הפסוק בישעיה [כט ג]: 'בעת ההוא וגו' יבקש את עוון ישראל ואיננו וגו' כי אסלח לאשר אשאי'ר. לכאורה אחרי שנסלחו להם העוונות לאיזה צורך יבקש אותם? – אלא חז"ל אמרו: תשובה מאהבה דזונות נעשות לו כזכויות, לכן יבקשו את עונות ישראל כדי להרבות זכויותיהן.

וזהו: 'או אז יכנע לבבם הערל' – שיעשו תשובה, 'ואז ירצו את עונם' – יבקשו את עונם כדי להפכם לזכויות.

וזכרתי את בריתי יעקוב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכר וגו': (כו מב)

בתורת כהנים: "את" לרבות את האמהות – ושאל רבינו ה"בית ישראל" זי"ע: הרי רק ג' "את" כתיבי והיו הרי ד' אמהות?

ותירץ בשם אז"ל ה"אמרי אמת": שאצל רחל כבר כתוב זכירה "ויזכור אלקים את רחל" [בראשית ל כב], וא"כ כבר היה שם זכירה.

והוסיף שאפשר להגיד יותר עמוק: שאת רחל לא צריך להזכיר, משום דכתיב "קול ברמה נשמע וגו' רחל מבכה על בניה וגו'", שאחרי החורבן היא בוכה ומתחננת עבור בני ישראל, ולכן אצלה לא צריך לכתוב זכירה, כי היא הרי תמיד צועקת ומזכירה את עצמה.

וכמו דאיתא אצל יצחק אע"ה: אפרו צבור לפניו, שלא ניתן לשכחה – ואכן מביטחים לה שהבנים ישובו, וכדכתי' "מנעי קולך מבכי וגו' ושובו בנים לגבולם" עד הגאולה שלימה אמן.

המגיד מדובנא זצ"ל שואל: למה התחיל מיעקב, לא עוד אלא שלא כללם יחד אלא עשאם טפל ליעקב [ו"אף"]? – ההסבר הוא על דרך משל: נער אחד קנה אגוזים בחנות, והוסיף לו המוכר איזה אגוזים במתנה. נער אחר בראותו זאת ביקש גם הוא מבעל החנות שיתן לו מספר אגוזים במתנה. לעג לו המוכר ואמר לו: הוספתי לנער הזה מספר אגוזים כי קנה אצלי סחורה,

אבל איך אוסיף לך אחרי שלא קנית אצלי כלום? הנמשל הוא: לו היו מתחילים בזכותם של אברהם ויצחק, אז היו באים גם ישמעאל ועשו בבקשה לזכור להם זכותם של האבות, שהם מיוצאי חלציהם. לכן עשה הקב"ה עיקר מבריתו של יעקב, שהיתה מטתו שלמה, ואחר כך הוסיף בריתו של יצחק ואברהם. ומעתה אין לעשו ולישמעאל לבוא ולבקש הוספה, היינו זכותם של אברהם ויצחק, כי בהיות שאין להם זכות יעקב, העיקר, אין להם שייכות וזכות להוספה.

בשם הרבי ר' שמעלקא מניקלשבורג זי"ע אומרים לתרץ: שבכונה נמנה יעקב שהוא עמוד התורה תחילה, כשם שבשלושת העמודים שעליהם העולם עומד: תורה, עבודה, וגמילות חסדים, הרי התורה היא זו שמנו אותה לראשונה.

ברש"י: למה נמנו אחרנית, כלומר כדאי הוא יעקב הקטן לכך, ואם אינו כדאי הרי יצחק עמו, ואם אינו כדאי הרי אברהם עמו שהוא כדאי.

שואל הגאון ה"חוות דעת" זצ"ל: ותמוה, יעקב שהוא בחיר שבאבות, איך אפשר לומר עליו "אינו כדאי"? אלא יש להבין, כי הכוונה היא בדרך שפירש רש"י במקום אחר את הכתוב: 'זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך' – אם לשריפה הם, זכור לאברהם שמסר עצמו להשרף עליך באור כשדים, ואם להריגה, זכור ליצחק שפשט צווארו לעקידה, ואם לגלות זכור ליעקב שגלה לחרן. וזה ששואל רש"י כאן, "למה נמנו אחרנית", כלומר, למה מתחיל ביעקב ולא באברהם? ומסביר, שהכתוב מתחיל מן העונש הקל, גלות, שבו נענש יעקב, ואם "אינו כדאי" – אם לא תספיק זכותו

של יעקב להגן על ישראל, כי ענשו וסבלו היה קל, תצטרף זכותם של יצחק ושל אברהם, שנתנסו בענשים קשים יותר.

הרבי ה"לב שמחה" זי"ע מביא את קושית השל"ה הק' איך הפסיק בפסוק של נחמה בתוך הקללות, ופי' כי אף זה הפסוק הוא מתוכחת מוסר כי אינו דומה רשע בן רשע החוטא לרשע בן צדיק שעונשו מרובה שראה את אביו מתנהג בחסידות והוא אין מנהג אבותיו בידו, וכן אין דומה מי שהוא גר במקום מכוער למי שהוא דר במקום תורה, על זה אמר אני אזכור לך אלו הדברים לכף חובה שאתה מזרע אבות הק' אברהם יצחק ויעקב וגם הארץ אזכור כי נתתי לך א"י שאוירא דא"י מחכים ועל כל זאת לא הלכת בדרך ישר.

ונזכרו האבות אחרנית 'וזכרתי את בריתי יעקב וגו' יצחק וגו' אברהם', וברש"י מחז"ל כלומר כדאי הוא יעקב הקטן לכך, ואם אינו כדאי הרי יצחק עמו וכו', ולפי השל"ה הנ"ל שגם זה מענין התוכחה צ"ל שכך היא דרכה של תוכחה למנות לאדם אחרונות ולומר לו ראה איזה אב היה לך ומי הוא זקנך ומי הוא אבי זקנך ואיך אתה בעצמך נראה.

ברש"י: בחמשה מקומות נכתב מלא, ואליהו חסר בחמשה מקומות, יעקב נטל אות משמו של אליהו ערבון שיבא ויבשר גאולת בניו.

הטעם מדוע לקח אות וא"ו דווקא, כתב בספר "אבודרהם" ז"ל: יעקב אבינו תפש לאליהו ה' משמו בתורת משכון עד שיבוא עם משיח בן דוד המוכתר בששה מדות שנאמר במשיח: 'ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה''. ואז יחזיר לו הוא"ו ויהיה שמו שלם, והטעם של אליהו כי דיו לעבד להיות כרבו.

ואף גם זאת בהיותם בארץ איביהם לא מאסתיים ולא געלתיים לכלתם להפר בריתי אתם כי אני ה' אלקיהם: (כו מד)

יבואר עפ"י מה דכתבו התוס' במסכת שבת [נה]. במה דאמרו חז"ל "תמה זכות אבות" הרי אנו מזכירים עדיין זכות אבות בתפילה?

זה שאמר הכתוב ואף גם **זא"ת** ראשי תיבות: זכות אבות תמה, בכל זאת לא מאסתיים להפר "בריתי" דייקא, דברית אבות לא תמה.

בשם הבעש"ט הק' זי"ע: היינו, 'ואף גם זאת' – אפילו כשעושים את כל הדברים הרעים האלה, בכל זאת כשהקב"ה רואה אותם 'בארץ אויביהם', מפוזרים בין הגוים השונאים אותם והקב"ה רואה את רשעת הגוים, אז אומר הקב"ה – 'לא מאסתיים' – לעומת הגוים בני ישראל הם טובים וישרים ואין לכלותם.

הרה"ק ה"אמרי שאול" ממודז'יץ זי"ע מביא את דברי הכתוב: 'כמעט אויביהם אכניע ועל צריהם אשיב ידי, משנאי ה' יכחשו לו ויהי עתם לעולם', שתיבת 'כמעט' נראה מיותר, ואומרו 'ויהי עתם לעולם' משולל הבנה. אלא כך דרכו של עם ישראל והנהגת ה' עמהם, במצרים כמעט אשר נשתקעו במ"ט שערי טומאה, וכן בגשמיות היו כלים ואובדים, וברגע האחרון הושיעם ה'. וכן בקרי"ס כמעט אויביהם פגעו בהם ובאה ישועת ה' כהרף עין, וכן הוא לעולם, 'וכימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות', וגם עכשיו בחבלי משיח אלה אשר לא היו כמותם [=הדברים נכתבו במהלך מלחמת העולם השניה] גם כן תבוא הישועה ברגע האחרון.

ז"ש 'כמעט' – פירוש כאשר כלו כל הקצין ו'כמעט' שאבדו חלילה, אזי תבוא ישועתה למו פתע פתאום 'אויביהם אכניע ועל צריהם אשיב ידי', ואם כי 'משנאי ה' יכחשו לו' – ויבקשו לאבד תוחלת אמונים, באמרם כי כן תמשך גלות החל 'ויהי עתם לעולם', אבל באמת לא כן הוא, וכמעט ברגע האחרון יעננו ה' מהר קדשו, וכמו שייסד הפייטן "עוד מעט והייתי לי ואני לך".

בספר "ליקוטי יהושע" מביא שראה בספר ישן "נפש יהודה" הסבר על פסוק זה, לפי חז"ל: האומר לאו לאו תרי זימני, הרי זו שבועה, שנאמר 'ולא יכרת כל בשר עוד מפני מי המבול ולא יהיה עוד מבול' – פעמיים לא – ונאמר 'כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי'. אם כן, זה ששנה כאן פעמיים, 'לא מאסתיים ולא געלתיים', הרי זו שבועה, שח"ו לא ימאס בנו ה'. וזו כוונת הפסוק "אני ה' לא שניתי" – חזרתי פעמיים על "לא", ולכך – "ואתם בני יעקב לא כליתם".

וזכרתי להם ברית ראשנים אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים לעיני הגוים להיות להם לאלקים אני ה': (כו מה)

אומר הרה"ק ה"קדושת לוי" זי"ע: ענין הזכירה, שגם במצרים לא היו יותר טובים מאשר עתה. וזו כוונת

הכתוב: 'זכור עדתך קנית קדם גאלת שבט נחלתך'. כשאחד משתדך בשידוך של ממון, ואחר כך נודע לו שהמחותן עני ואביון, זכאי הוא להיות ברוגז ובתרעומה. אבל כשידע מקודם שהוא עני והסכים לשידוך, אין לו הזכות להתרגז. וזה"פ 'זכור עדתך קנית קדם', תזכור באיזה מצב הוצאתנו מארץ מצרים והתארסת אתנו, שהיינו דלים וריקים בלי מצוות ומעשים טובים, ואף על פי כן – 'גאלת שבט נחלתך', והסכמת על השידוך. איזו טענות יש לך עלינו אם אנחנו נמצאים עתה באותו מעמד?

בערך נפשות לה: (כז ב)

למה נסמכה פרשת ערכין לפרשת התוכחה: ללמדנו, שאם אחרי כל הקללות והתוכחות שניתנו על ראשינו, אחרי כל היסורים והעינויים שספגנו, עדיין אנו מחזיקים מעמד ונשארנו יהודים נאמנים – אנו כדאים להערכה, יש לנו ערך גדול.

הרבי ה"לב שמחה" זי"ע מביא בשם אביו ה"אמרי אמת" זי"ע: למה נסמכה פר' ערכין לפ' התוכחה, הטעם דאחר ששמעו בני ישראל התוכחה נתמעט ערכם בעיניהם לכך ניתנה להם פר' ערכין לומר שאף אחרי הכל שום נפש אינה נאבדת ויש לכל נפש יהודי שווי וערך, שכל נפש מישראל יהיה לה קיום, זה הוא הערך.

בשם הרה"ק מבלוז'ב זי"ע: למה נסמכה פרשת ערכין לפרשת התוכחה, ללמדך שרק אחרי שנבחן האדם בכל יסורי התוכחה ניתן להכיר ולאמוד את ערכו האמיתי.

ואם מבן ששים שנה וגו' והיה ערכך חמשה עשר שקל וגו': (כז ז)

ופירש"י כשמגיע לימי הזקנה האשה הקרובה להחשב כאיש וכו' "דאמרי אינשי סבא בביתא פחא בביתא סבתא בביתא סימא בביתא וסימנא טבא בביתא" עב"ל.

והטעם פי' ב"ישמח ישראל": כי האשה אף שנתקללה "בעצב תלדי בנים", אבל משהזקינה לא שייך עליה עוד קללה זו, ולכן היא ברכה בבית. אבל האיש שנתקלל "בזעת אפך תאכל לחם", שייך עליו הקללה כל ימי חייו אף כשהזקין.

בשם ה"חידושי הרי"ם" זי"ע: הנה ערך מששים שנה ומעלה הוא פחות מערך של שלשים שנה, ולמה, לא מפני שהוא לא עושה בשוה עם בן שלושים, אך אפילו אם עושה בשוה עם זה הוא גם כן שוה פחות ממנו. והטעם הוא מפני שאינו עושה עם התלהבות כנער, נער הוא לשון התחדשות כל יום היא חדשות בעיניו, וכמו שאי' הלומד זקן למה הוא דומה.

והביא שם: כי הרה"ק רבי שמואל משינאווא בעל ה"רמתיים צופים" זי"ע בא פעם לשולחן אצל רבנו, ולא היה מקום לישיב, ונדחק בין המסובין הצעירים ממנו. ואז אמר לו רבינו הנ"ל לרמז כי הזקן העושה כמעשה הצעירים הוא משובח יותר.

על פי אשר תשיג יד הנדר יעריכנו הכהן: (כז ח)

תמה הרה"ק רבי מאיר מפרמישלאן זי"ע: הרי הכהן עוסק תמיד בתורה ועבודת ה', ומהיכן יודע הוא להעריך את השווי של הדבר המוקדש לפני ה' ? והרי טוב היה להעמיד לשם כך סוחר מנוסה הבקי בענייני ממון ? והשיב: אלא מכאן ראינו לדברי רבי מאיר במסכת אבות, שהלומד תורה לשמה זוכה לדברים הרבה, והכהן זוכה אפוא בזכות התורה לכל החכמות.

כל אשר יתן ממנו: (כז ט)

ברש"י: האומר רגלה של זו עולה דבריו קיימין. אומר הרבי ה"אמרי חיים" מוויז'ניץ זי"ע: פי' האומר להעלות הרגלים, היינו לתקן מידת יסוד צדיק, דבריו קיימין, צריך לתקן ברית הלשון שמכווין זה כנגד זה.

ואם כל בהמה טמאה וגו' והעמיד את הבהמה לפני הכהן: (כז יא)

שואל הרה"ק ה"דברי יחזקאל" משינאווא זי"ע: דהלא איתא בספרים קדמונים דראיית דבר טמא פוגם את הנפש, ואם כן למה היה צריך להביא את הבהמה הטמאה אל הכהן להעריך את שווייה, הלא טוב יותר היה לצוות להביא את הבהמה הטמאה לאיש פשוט בעל ערכין, או סוחר של בהמות טמאות, או לכל הפחות שכהן יהיה עומד על גביו כדי שיהא אימת כהן עליו, ולא שכהן יסתכל על בהמות טמאות? אלא מאי, נשמע מזה, שאם צריך לפעמים להסתכל על בהמה טמאה בעבור ציווי ה', אז מותר אף לכהן להסתכל עליו

...

ואיש כי יקדיש את ביתו קודש לה' והעריכו הכהן בין טוב ובין רע כאשר יעריך אותו הכהן כן יקום: (כז יד)

איתא הרמז ב"נועם מגדים" כי הנה אמרו חז"ל: צדיקים הקב"ה מדקדק עמהם כחוט השערה, שנאמר וסביביו נשערה מאד. ולכאורה יפלא, וכי מפני שהם צדיקים יפסידו והחוטא נשכר ח"ו?

אמנם הענין הוא, כמו במלכותא דארעא, שאותם השרים רואי פני המלך היושבים ראשונה במלכות, צריכים לעמוד לפניו תמיד ביראה ובכבוד ראש, בלי שום שחוק ושינה, לא כן שאר בני אדם הנמצאים רחוק מן המלך יכולים לעשות כל אחד כפי רצונו, כך במלכותא דרקיעא, הצדיקים הם קרובים אל השכינה לכן צריכים להיזהר ביותר להיות נקיים מכל נדנוד חטא, לא כן פשוטי העם אין מדקדקין עמהם כל כך. וזהו אומרו – וסביביו נשערה מאד, כלומר מפני שהם נמצאים סביב הקב"ה, על כן הוא מדקדק עמהם כחוט השערה, מצד גודל מדרגתם וקרבתם אליו ית'.

וזהו רמז הכתוב: 'ואיש כי יקדיש את ביתו', היינו בצדיק שקידש גופו ומחשבתו ועל ידי כן נעשה קרוב להקב"ה, 'והעריכו הכהן', כלומר הקב"ה שנקרא כהן, יעריך אותו במשפט, 'בין טוב ובין רע', אף על הדברים הטובים שעשה בתורה ובמצוות, שאצל אחרים נחשב לטוב, ידקדק עמו כחוט השערה אם היתה מחשבתו רצויה, אולם הכתוב מסיים 'כאשר יעריך אותו כן יקום', ר"ל שלא יחשוב ויתמה וכי בשביל שהוא צדיק יאבד בצדקו ח"ו, כי לא כן הוא אלא 'כאשר יעריך אותו', כמו שמדקדקים עמו כחוט השערה, 'כן יקום', כך יהיה לו תקומה גדולה, בהיותו קרוב להשי"ת וסביב לו.

הרבי ה"בית ישראל" זי"ע אמר בשם הרבי מקאצק זי"ע: אדם צריך לראות להכניס את הקדושה לביתו, ואיתא ברש"י ואם תאמר מי מעיד עליו, קורות ביתו של אדם הן מעידין עליו, ומידה טובה מרובה, דאם גבי חטא איתא כן, גבי קדושה בוודאי שאם מכניסים קדושה בבית, בוודאי שהיא מורגשת גם בקורות ביתו והן מעידין עליו.

והרה"ק ה"תפארת שלמה" זי"ע האריך לפרש, כי הנה ידוע גודל מעלת דיבוק חכמים וצדיקים, שהם מסייעים לכל הבא ליטתר לבוא לתיקונו הראוי, ועיי"ש שהאריך בזה, וכתב שם בלשונו הק': כי אחרי שזכינו לאור

שבעת הימים קדושת הבעל שם טוב, הנה לאורו נסע ונלך להתחבר עמהם.

וזהו שאמר דוד המלך ע"ה 'חנן ורחום וצדיק', כלומר אף שהקב"ה הוא רחום וחנון, עם כל זה עדיין צריך גם את הצדיק, כי הצדיק מורה את הדרך הישר והראוי בעבודת השי"ת.

וזהו פירוש הכתוב: 'ואיש כי יקדיש את ביתו קודש', היינו כאשר אדם חפץ לקדש עצמו קודש לה', לא יוכל לידע בעצמו הדרך הישר בעבודת השי"ת, מה טוב ומה רע, אלא 'והעריכו הכהן בין טוב ובין רע', הכהן הוא הצדיק העובד את השי"ת באמת, הוא ילמדנו דעת ותבונה להבדיל בין טוב ובין רע לדעת לאן לפנות, 'וכאשר יעריך אותו הכהן כן יקום', כלומר על ידי זה יהיה לו תקומה, שיזכה לתיקון נפשו כראוי.

ואם משדה אחוזתו יקדיש איש לה' והיה ערכך לפי זרעו: (כז טז)

הגאון רבי עקיבא סופר ה"דעת סופר" זצ"ל אמר: מבקש אתה למוד ערכו של פלוני שהקדיש אחוזתו לה', לדעת אם תמים הוא ביראתו ולבו כליל לשמים בהקדש זה? "והיה ערכך לפי זרעו", שים לב לילדיו וראה, אם הוא מחנכם על ברכי תורה ויראה, כי החינוך שהאדם מעניק לצאצאיו הוא אבן בוחן ליראתו את ה' לכל יהדותו. אין ערכו של אב נמדד, כי אם לפי טוב החינוך שלו את בניו אחריו.

וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבור תחת השבט העשירי יהיה קדש לה': (כז לב)

לא יבקר בין טוב לרע ולא ימירנו ואם המר ימירנו והיה הוא ותמורתו יהיה קדש: (כז לג)

אומר הרה"ק מבלענדוב זי"ע בספרו "אמת ליעקב": מצוה ליתן צדקה ומעשר מכל מה שחננו השי"ת, ובל יתחכם האדם לומר שכשיזמן לו עניים בני טובים, או כאשר ארויח הרבה אז אתן צדקה ומעשר, רק כפי אשר יזמין לו השי"ת.

וזהו 'לא יבקר בין טוב לרע' – לא יבקר על שום אדם מישראל אם טוב אם רע ח"ו, כי אין בודקים למזונות אם הוא ראוי אם לא, וגם 'לא ימירנו' – וממילא כאשר הוא לא ידקדק גם מן השמים לא ידקדקו עליו ג"כ, אבל 'ואם המר ימירנו' – שידקדק כנ"ל, 'והיה הוא ותמורתו' – פי' כמו שהוא מימר ומדקדק כך 'והיה קדש' – פירוש

גם מן השמים ידקדקו עליו.

ברש"י: והעשירי מכה בשבט צבועה בסקרא וכו'.
שואל הרה"ק הרי"מ מאוסטרובצה זי"ע: מדוע לא היה מסמך את תשעת הנותרים, ולמה דוקא העשירי היה לוקה? אלא שזה גורלו של הקודש, שתמיד הוא זה שסופג מכות...

***

הרה"ק רבי מרדכי שלמה מבאיאן זי"ע סיפר:

פעם היה אדמוה"ז מסאדיגורה זי"ע בווינה, ואמר: "כשרואים כמה העולם גדול, יש טעם גדול יותר לומר את ברכת 'מלך העולם', מכיוון שכעת מבינים כמה גדול המלך.

***

פעם באו לשבות במחיצתו של הרה"ק השרף רבי חיים מאיר יחיאל ממאגלניצא זי"ע הרבה אברכים. בליל ש"ק אחר עריכת ה'שלח' סיפר להם מעשה:

היום נראה אלי זקני המגיד מקאזניץ זי"ע ושאלני: מאיר'ל, מה עם האדמוה"ר שלך? עניתיו: הן ידעת זקני שהנני קפדן ואינני סובל אנשים רעים וכל החסידים יראים מפני, ועל כך הם מוכרחים להיות טובים. והוסיף לספר: תוך כדי דיבורי נתיישבתי בדעתי איך יכולתי לשקר. הלא את החסידים האברכים הנני סובל, והתחיל לפרט את העבירות שהם עוברים, ולמרות זאת הוא סובל אותם. בתוך כך קם אחד האברכים מהנוכחים והתחיל בוכה, מכיוון שעבר הרבה עבירות מאלו שפירט הרבי, על כן ביקש ממנו להטיל עליו תשובה למרק עונותיו, הרים הרבי ממאגלניצא עיניו למעלה ואמר: ראה בורא העולם, מאיר'ל ח"ו לא ביזה שום יהודי, איש לא הכריח את האברך הזה שיוודה על חטאיו ולהתוודות, אלא הוא בעצמו הודה, לכן אתה בורא עולם מוכרח למחול לו. והוסיף עוד ואמר: מי שהוא רבי מקפח את זכותו לעוה"ב, כי בכל פעם הוא מבייש יהודי אחר, וידוע מחז"ל 'המלבין פני חבירו בריבים אין לו חלק לעוה"ב', אבל השי"ת יודע שאני מפקיר את עצמי בשביל יהודי.

***

הרבי ה"אמרי חיים" מויז'ניץ זי"ע מבאר הפסוק עפ"י דברי הרה"ק הרבי ר' זושא זי"ע שאמר "שלא יענשו את זושא על שאינו כמו הרבי ר' בער זי"ע, אלא מפני שאינו כמו שזושא היה יכול להיות". וזה י"ל כאן 'המר ימירנו' – שימיר ויחליף את מעשיו הרעים ושישוב עליהם בתשובה, ואל יחשוב שהוא מחוייב דוקא לעלות למדרגות רמות, אלא 'והיה הוא' – כמו שהוא בבחי' שלו.

אלה המצוות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני: (כז לד)

אומר הרבי ה"אמרי חיים" זי"ע: 'הר סיני' – מרמז על ענוה כמאמר חז"ל, 'צוה' – לשון התחברות, 'אלה המצוות' – היינו התורה"ק 'אשר צוה ה' וגו' אל בני ישראל' – לחבר קוב"ה ואורייתא וישראל, הכל ע"י 'הר סיני' – ע"י ענוה.

אמרות טהורות מצדיקים זי"ע בענינים שונים:

סיפר הרה"ק ה"עטרת ישראל" מסאדיגורה זי"ע:

שמעתי מאחד ששמע מאבי הרה"ק ה"עקבי אבירים" זי"ע, שדו"ז הרה"ק רבי ישראל מהוסיאטין זי"ע הלך פעם ברחוב העיר ת"א ועישן סיגאר, ואמר להמלוים אותו כי הסימן לסיגאר טוב הוא שהאפר שלו אינו נופל אלא נשאר על הסיגאר. אחד השומעים [רבי יששכר קופר ז"ל] היה אחר כך אצל הגאון מטשעבין זצ"ל, ושאלו לפרש דברי הרה"ק מהוסיאטין זי"ע, נענה הגאון זצ"ל ואמר: שיכול לפרש את הדברים אבל מתיירא שלא יהיה מגלה פנים בתורה שלא כהלכה, אין אז מ'טרעפט נישט צו איז מען א מועל בקדשים. אמנם אבי אדמו"ר זי"ע הוסיף על זה: "אבל אני הרי מבני משפחתו של הרה"ק מהוסיאטין זי"ע, לכן אני

פעם דיבר בקדשו הרה"ק רבי דוד מטאלנא זי"ע אודות מופתים מצדיקים, ואמר הרה"ק מטאלנא בדרך צחות: אני יודע לספר שני מעשיות, אחד ששמעתי, ואחד שראיתי בעיני.

ומעשה שהיה כך היה: בצעירותי היתה תקופה שלא היתה לי פרנסה, והזכרתי את עצמי לפני אחי הגדול הרה"ק רבי אהרן מטשערנאביל זי"ע – כי הוא היה נוסע לאחיו הרה"ק מטשערנאביל בתור חסיד – וסיפר לי אחי מעשה שאירע עם הרה"ק ה"אוהב ישראל" מאפטא זי"ע:

האוהב ישראל היה אז עני ואביון בלי מזון ומחיה, גונן בחשובה אשה וגם בבנים המבקשים טרף לפיהם. אך הוא ישב בביהמ"ד ועסק בתורה כל הימים ולא שם לב לכל אשר נעשה, כשכלו כל הקיצין שלחה הרבנית את בניה לאביהם בבית המדרש שיבקשו ממנו לחם לאכול. באו אליו ובכו לפניו באמרם: "אבא, הננו רעבים, תן לנו לאכול". אך הרה"ק לא פנה אליהם אלא המשיך ללמוד כאילו הדברים אינם נוגעים אליו כלל.

באותה העת נזדמן הרה"ק רבי אלימלך מליזענסק זי"ע בעיר הסמוכה למקום מגוריו של האוהב ישראל. ונסע בעל האוהב ישראל לקבל את פניו ולהסתופף בצלו הקדוש, אך גם הרבנית מצידה נסעה להרבי ר' אלימלך והתלוננה על בעלה שאינו משגיח ולא שת לבו לצעקת בניו הקטנים המבקשים לחם לאכול.

קרא לו הרבי ר' אלימלך, ושאלו על פשר התנהגותו שצער בניו הקטנים אינו נוגע אל לבו. השיב לו האוהב ישראל: "בודאי יש לי צער גדול מזה, אך מה עלי לעשות כשאין הפרטה מצויה ואין לי פרוטה לפרטה". שמע הרבי ר' אלימלך, ובירכו שמהיום והלאה יהיה לו פרנסה בריוח, ואכן ברכת צדיק נתקיימה במלואה ומאז היתה הרווחה בבית האוהב ישראל.

וסיים הרה"ק מטאלנא:

זהו המופת הראשון ששמעתי מפי אחי. ואת המופת השני ראיתי במו עיני, שמאותו יום שאחי סיפר לי את המעשה הנ"ל, נפתחו לי שערי השפעות טובות וגם לי

ה"נודע ביהודה" זצ"ל הגיע פעם לביתו של אחד הגבירים בערב שבת בעודו עוסק בסעודה גדולה. העיר לו הנוב"י שאסור לסעוד ביום ו' אחר חצות, השיב לו הגביר שאם היה הרב בא בליל שבת, היה נוכח לראות שהוא אוכל בתיאבון ואין סיבה שלא יוכל לאכול גם ביום ו'. השיבו הנוב"י: כי בדבריו נתיישב לו המדרש שאמר אדם הראשון 'אכלתי ואוכל עוד', כי אדה"ר נצטווה שלא לאכול מעץ הדעת כדי שיכנס לשבת כשהוא תאב, וכמאמרם ז"ל אילו היה ממתין אדה"ר עד הלילה לא היה אוכל באיסור והיה אוכל בשבת בהיתר, והשיב אדה"ר להקב"ה אכלתי ואוכל עוד – לתיאבון בשבת ג"כ, ואמנם החטא היה בזה שאין להגיד טעמים ושכליות נגד מצוות ה' לעבור על מצוותיו, וכך באכילת ערב שבת.

***

סיפר כ"ק האדמו"ר מבעלזא שליט"א:

מסופר על צדיק אחד שנפל למשכב באמצע השבוע, ונחלש מאד, אולם, בהגיע ליל ש"ק יצא אל הקהל וערך את שולחנו הטהור בכל כוחו והתלהבותו, והיה הדבר לפלא באוזני החסידים.

בליל שבת פתח ואמר:

כתיב בפרשת בחוקותי: 'ונתתי גשמיכם בעתם', פירש רש"י 'בלילי שבתות'. והכוונה בזה היא: 'ונתתי גשמיכם' – הקב"ה נותן לצדיק כוחות גשמיים חדשים, 'בעתם' – 'בלילי שבתות', כדי שיוכל לערוך את השולחן כראוי.

וסיים כ"ק האדמו"ר שליט"א:

ענין זה ראינו בחוש אצל דודי הרה"ק המהר"א מבעלזא זי"ע, שעל אף חולשתו ותשישותו, בהגיע ש"ק נוסכו בו כוחות חדשים והיה עורך את שולחנו הטהור משך זמן ארוך. [א"ה: וגם בשבת האחרונה לחייו פרשת עקב תשי"ז, עוד ערך את שוה"ט בליל ש"ק ואח"כ נחלש עד שנסתלק בסערה לב"ע].

***

היתה הרווחה, כי על ידי סיפור המעשה פעל אחי למעני את הישועה.

***

אמר הרה"ק רבי יחזקאל מקוז'מיר זי"ע: הפירוש בפסוק [בראשית מה כד]: 'אל תרגזו בדרך' – ר"ל בדרכי החסידות, היינו, כשאתה עובד להבורא ית' עפ"י איזה דרך, וכשאתה רואה שחבירך אינו עובד על דרך זה שאתה הולך, אל תרגזו עליו, כי הרבה דרכים יש בעבודת הבורא.

ומבאר נכדו ה"דברי ישראל" ממוז'ז'יץ זי"ע: והענין מה שראה על ככה, להזהיר אותם על זה, י"ל, כי מחלוקת השבטים עם יוסף עד שמכרוהו, בוודאי לא היתה מחלוקת בדברים גשמיים, רק בדרכי החסידות כמובן, לפיכך הזהיר אותם עכשיו שאל ירגזו עוד בדרכי החסידות שלהם, רק יבינו שיש הרבה דרכים בעבודת הבורא, והכל עולה בקנה אחד.

***

"נעימים אמריה" – מידידי הגה"ח רבי מיכאל אריה ראנד שליט"א:

עובדא שמעתי מעד ראיה, שכאשר בא פעם חו"ז אדמו"ר הגה"ק ה"פני מנחם" זי"ע לת"ת דחסידי בעלזא – בתל אביב, לרגל 'חאלאקה' לנכדו, למד באותה שעה בביהמ"ד שם החסיד הישיש רבי שמחה'לה מונד ז"ל – מחסידי בעלזא, אשר בערוב ימיו כבר נחלשה ראייתו, וכאשר נאמר לו שזקני הקדוש זי"ע נכנס כעת לביהמ"ד, ביקש שיעמידוהו לפניו כי חפץ לשאלו מידי.

וכשעבר לידו חו"ז אדמו"ר זי"ע, פתח רבי שמחה'לה ז"ל ושאל: קושיא גדולה מנקרת במוחי שנים רבות, איך אמר רבא 'דילידא אימיה – כרבי שמעון תיליד, ואי לא – לא תיליד' [מכות יז.], עד כדי כך? לא תיליד? ונעצר אדמו"ר זי"ע והשיב לו במתק לשונו: "רבי שמחה'לי, השאיפה צריכה להיות כך! מצד שאיפת האדם צריך לרצות את נשמת רשב"י, עד כדי 'ואי לא – לא'!"

***

רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל הזכיר פעם את דברי הגמרא בשבת: אמר רבי ינאי, לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה, ויאמר שעושים לו נס. כי אולי אין עושין לו נס, ואפילו אם עושים לו נס – מנכים לו מזכיותיו. ואמר: מדברי חז"ל אלו אנו למדים, כי אדם שעובר בכביש, ולפניו רמזור אדום אך הוא מתעלם ממנו ועובר בכביש, הרי שהוא נוטל על עצמו בכך סיכון כפול. ראשית, שמא אין עושין לו נס, ולפתע פתאום עלולה לבוא מכונית ולהזיקו. וגם אם הצליח לעבור בשלום, עליו לדעת כי המעבר הזה מנוכה לו מזכיותיו לעולם הבא. שכן מי שאינו מקפיד על חוקי התעבורה ואינו מצוית לתמרורי האזהרה, הוא סומך על הנס, ובשמים מנכין לו מזכיותיו.

וסיים באנחה: "ואם כן, האם לא שווה להמתין עוד רגע קצר, מאשר לאבד את הזכיות בשמים".

***

סיפר כ"ק האדמו"ר מלעלוב – ב"ש שליט"א לכ"ק האדמו"ר מראחמסטריווקא שליט"א:

זה עתה בלימודי ראיתי דבר חידוש ב"בני יששכר" שכותב [בספה"ק "דרך פקודיך" מצוה ל"ח] שאם רואה אדם אצל השני חפץ נאה וחומדו בלבו והולך ורוכש חפץ כזה לעצמו בחנות, אפילו בכהאי גוונא יש להחמיר מחמת שנכנס בגדר "לא תחמוד".

והוא חידוש גדול, שאדם עובר על "לא תחמוד" גם כשקונה את הדבר, ומשלם עליו מעות מכיסו, ולא נטל מהשני מאומה, עכ"ז עצם מה שחמד לעצמו דבר של חבירו הריהו כבר ב"לא תחמוד".

ומביא עוד ה"בני יששכר" [שם] שכאשר יהודי רואה את השני לומד ומתקנא בו ומהרהר בדעתו גם אני רוצה ללמוד כמוהו. ובכהאי גוונא לא שייך "לא תחמוד" דלא בכדי הזכירה התורה "ק דוגמאות גשמיות בעניין "לא תחמוד", ביתו ועבדו ואמתו ושורו וגו', ללמדנו שענין "לא תחמוד" שייך רק בגשמיות.

ובענין זה, זוכרני בהיותי ילד כבן שבע או שמונה, יום

היה להם שום שייכות עמו, והוא היה מדבר חריף מאד נגד יהודים חרדים, והיה קורא אותם די שווארצע [השחורים], וכך נמשך המצב הנורא הזה הרבה שנים.

בערך בשנת תשכ"ב, נסע יהודי אחד מפאריז לארץ הקודש, והיהודי הזה היה יהודי חרדי, אבל גם כן נחלש מהיהדות שלו ממה שהיה לפני המלחמה [אבל כלל וכלל לא כיהודי הגביר, והיה שומר תורה ומצוות בהידור אבל הדרגא שלו באידישקייט לא היה באותו דרגא כמו לפני המלחמה], והיהודי הזה היה לו גם כן קשר עם "בית ישראל" זי"ע מלפני המלחמה, ולכך כשהיה בארץ הקודש נכנס לה"בית ישראל", ובתוך הדברים שדיבר עמו הרבי הב"י, שאל אותו הב"י אם הוא מכיר את פלוני אלמוני [היינו אותו גביר שירד מהדרך רח"ל], והיהודי ענה ואמר להב"י שודאי הוא מכיר אותו, כי כולם מכירים אותו שהוא הפריץ של העיר פאריז... ושאל אותו הב"י: "שמעתי שיש לו בן, מה המצב של הבן", וענה היהודי מפאריז שהוא מכיר את הבן שלו, והיות שאביו ואמו מתנהגים כגויים גמורים רח"ל כך נראה הילד שלהם. ואז שאל אותו הרבי הב"י מתי אתה חוזר לפאריז? וענה היהודי שחוזר בעוד כשבועיים. וביקש ממנו הב"י שלפני שחוזר לפאריז שיכנס אליו עוד פעם.

וכך הוה, שלפני שחזר היהודי לפאריז נכנס להב"י זי"ע, והב"י אמר לו שהוא רוצה לעשות אותו שליח שיביא מתנה להגביר הפריץ, והב"י נתן לו חבילה ואמר לו שימסור החבילה להגביר הפריץ, ויאמר לו שהב"י שלח לו זאת, ויש בפנים מתנה עבורו ומתנה עבור בנו. ואמר היהודי הזה להב"י וכי אין לרבי שליח אחר לשלוח עמו המתנה הזו, [כי היה ירא לילך להגביר הפריץ ולומר לו שיש לו מתנה עבורו מהרבי הב"י], והב"י אמר לו בתוקף גדול שהוא מצוה אותו שיקח החבילה וימסור אותו להפריץ הגביר.

באמצע הדרך לפאריז היה היהודי השליח סקרן לידע מה יש בהחבילה, ופתח אותה, [לא היה לו לעשות כן – אבל כך עשה], וראה שיש שם ב' זוגות תפילין חדשים ומהודרים אחד בשביל הגביר הפריץ, ואחד בשביל בנו, [בנו היה אז בן י"ב שנה, קרוב להבר מצוה], והיהודי השליח נבהל מאד כי לא ידע מה יהיה עם שליחות כזו להפריץ הגביר העבריין, אבל לא היה לו ברירה, וידע

אחד בשובי מהחיידר ביקשתי מכ"ק אאמו"ר זי"ע אם יוכל ליתן לי עשר פיאסטר, שאלני אאמו"ר למה אני זקוק לזה ואמרתי לו שילד אחד אמר לי שאם אביא לו עשר פיאסטר אז ימכור לי איזה שרשרת צעצוע שראיתי אצלו ורציתי לקנות ממנו.

אאמו"ר בחכמתו לא אמר כלום, וניגש אל ה'חאלעטל' שלו והוציא מכיסו עשר פיאסטר ונתן לי ואמר 'הא לך הכסף שביקשתי, אבל את הצעצוע הזה לא תקנה מחברך בגלל שיש בו איסור של "לא תחמוד"... היה לו חשוב להראות לי שהוא נותן לי את הסכום שביקשתי, שלא אחשוב שאינו רוצה לתת הכסף וכדו', אבל שלא אקנה בו את החפץ הזה, ועשה כן כדי להשריש בי ענין זה של "לא תחמוד".

סיפורי השבוע

סיפור הרה"צ צבי מאיר זילברברג שליט"א: [קיבלתי מידידי מחשובי אנ"ש הרה"ח ר' גרשון פרידמן הי"ו מב"ב]

היה יהודי אחד מפולין שעבר את כל המלחמה [מלחה"ע השניה] במצבים נוראים מאד, והיה במחנות נוראים, ובשנה האחרונה של המלחמה היה באושוויץ. ואף שלפני המלחמה היה אברך חשוב מאד מאד, מכל מקום מחמת הצרות הנוראות שעברו עליו ירד לגמרי מהדרך ונעשה חילוני גמור רח"ל. ואף שלפני המלחמה היה לו קשר חזק מאד מאד עם הרבי ה"בית ישראל" מגור זי"ע והיה חסיד גדול של הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע – מכל מקום לאחר המלחמה ניתק את כל הקשרים.

ואחר המלחמה עבר לגור בעיר פאריז שבצרפת, ונעשה גביר עצום, ואמרו שהיה הגביר הגדול ביותר בעיר פאריז באותה תקופה, ונעשה בעל עבירה גדול והיה מאכיל נבילות וטריפות ליהודים רח"ל, ונשא אשה שהיתה כמו הדרגא שלו באידישקייט ונולד להם בן שלא ידע כלל וכלל מהאידישקייט רח"ל.

שם בפאריז גרו עוד יהודים שהיו חרדים לדבר ה'. וגם היו שם יהודים שהכירו אותו מלפני המלחמה אבל לא

שהוא צריך למלא שליחותו [ולכך הב"י זי"ע אמר לו בתוקף גדול כדי שימלא שליחותו אף אם הוא ירא מאד מזה].

כשהגיע לפאריז, הלך לביתו של הגביר הפריץ, והיה שם ארמון גדול מאד מאד, וכשדפק על הדלת והגביר הפריץ פתח לו, שאל אותו בזלזול גדול מה אתה עושה כאן, צדקה איני נותן, ומה אתה מחפש כאן? ואמר לו השליח, אני הגעתי עכשיו מארץ הקודש, והייתי אצל הרבי, והפריץ הגביר הפסיקו בעזות, ושאל אותו – בשפת האידיש כמו מלפני המלחמה – האסט מיך פארמאסערט צום רעבין [סיפרת להרבי המצב שלי], ענה השליח אני לא אמרתי לו כלום אלא הרבי שאל עליך, ושאל אותו הגביר – ומה אמרת להרבי שאני גוי גמור? אמר לו כן, והמשיך השליח ואמר, הרבי ביקש ממני למסור לך מתנה עבורך ומתנה עבור הבן שלך, והגביר הפריץ פתח את החבילה, וכשראה ההייליגע הייליגע תפילין, אמר הגביר הפריץ שאינו רוצה להניח תפילין רח"ל וגם הבן שלו לא יניח תפילין רח"ל, והוסיף הגביר הפריץ העברייני לומר שבעצם היה זורק התפילין לאשפה רח"ל רק משום כבודו של הרבי ימצא איזה יהודי שרוצה להניח תפילין ואין לו ויתן לו התפילין. והוסיף הגביר הפריץ העברייני לומר: אני מכיר את הרבי מווארשא [הב"י היה גר בעיר ווארשא לפני המלחמה] ואני יודע שהוא רוצה להחזיר את בני בתשובה ושבני יהיה כמו הבחורים שהיו לפני המלחמה, ועל זה אמר הפריץ הגביר העברייני שהוא אינו מסכים בשום אופן שבעולם שבנו יהיה כמו הבחורים של פעם והוא לא יתן לו את התפילין. והגביר אמר להשליח שיכול לחזור לרבי ולומר שעשה השליחות שלו, אבל למעשה אינו מקבל המתנה לא עבורו ולא עבור בנו, והוא לא יבזה את התפילין, אלא יתן אותם למי שצריך אותם.

השליח סיפר שהוא אמר להגביר עם עזות דקדושה, ממילא אתה, אם אין אתה רוצה לקבל התפילין אף על פי שזה פגיעה בהרבי איני יכול לומר לך כלום, אבל התפילין שהרבי שלח בשביל הבן שלך, למה אתה מדבר בעבורו, תשאל את הבן שלך אולי הוא כן ירצה, הלא הרבי שלח את התפילין האלו לבן שלך ולא לך, ואם הבן לא ירצה, אז איני אומר לו כלום אבל אולי הוא כן ירצה. וכאשר הגביר הפריץ העברייני שמע דיבורים אלו נעשה בכעס גדול ואמר לו באידיש עסיסית "ווער

האט דיר געפרעגט, אפילו דער רבי האט נישט געזאגט דאס צו זאגן, און ווער ביסטו מיר זאגן וואס צו טאהן", [מי שואל אותך, אפילו הרבי לא אמר לך לומר לי דיבורים אלו ומי אתה לומר לי מה לעשות], והגביר גירש אותו מביתו.

וסיפר השליח: שכאשר יצא מביתו של הגביר חשב לעצמו, לכאורה הרבי ביזה את עצמו ואת התפילין ולא יצא מזה מאומה, למה היה להרבי לעשות את זה, וכדומה מחשבות כאלו, והשליח חשב שבזה נגמר הסיפור.

אבל למעשה אחרי כמה שבועות, כשהשליח יושב באיזה בית מדרש בפאריז, נכנס גוי ואמר לו שהגביר מחכה לו בחוץ, וכשיצא, ראה את הגביר הפריץ יושב באוטו היפה והגדול שלו, והגביר הפריץ אמר להשליח טאנץ אריין [תקפוץ לרכב], ונכנס, והתחיל הגביר הפריץ לנסוע, והתחיל לומר להיהודי השליח, שהשליחות של הרבי אינו מניח לו לישון בלילות, והתחיל הגביר לבכות בכיות נוראות, והשליח סיפר שהיה לו פחד שיעשה תאונה מרוב הבכיות הנוראות שבכה בעת הנסיעה, והוסיף הגביר לומר להשליח, שאינו יודע מה לעשות, כי הוא בעצמו כבר פארפאלן [אבוד לגמרי], אבל אולי הבן שלו יכול לחזור, ואולי כן יתן לו התפילין, והגביר שאל להשליח מתי הוא חושב לנסוע עוד פעם לארה"ק, וענה השליח שמוכן לנסוע עכשיו אבל אין לו הכסף הנדרש, ואמר לו הגביר שהוא יתן לו הכסף בשביל הנסיעה, והגביר ביקש מהשליח שישאל את הרבי בשמו, אם הרבי זוכר הפורים האחרון לפני המלחמה שהגביר היה בביתו של הרבי בעיר ווארשא, ובזה נגמר השיחה, ורצונו שהשליח יסע לארה"ק וימסור דברי הגביר להב"י.

כשהגיע השליח להב"י זי"ע, שאל אותו הב"י למה הגיע, והשליח אמר להב"י שהגביר שילם לו הנסיעה, וסיפר להב"י כל הסיפור מתחילה ועד סוף, ואחר כך שאל להב"י השאלה של הגביר "צו דער רבי געדענקט די לעצטע פורים וואס ער איז געווען ביים רעב'ן אין ווארשא פארן קריג" [אם הרבי זוכר את הפורים האחרון שהגביר היה אצל הרבי בעיר ווארשא לפני המלחמה], והב"י עצם עיניו, ואחר כך אמר הב"י להשליח, שיסע בחזרה ויאמר להגביר "איך געדענק,

שהתלמיד חכם הזה ידע מה קאמר, וכנראה שהתלמיד חכם הזה ידע שהקדושה העצומה של היום הקדוש של פורים מסייע שהקבלה שמקבלים אז [אף במצב של שיכרות] יש לו כח עצום ומיוחד מאד מאד והקבלה וההבטחה הזה יעזור לאברכים לעמוד בכל הנסיונות הנוראים של המלחמה, ולמעשה, הבית ישראל הסכים לדברי התלמיד חכם החשוב הזה שכולם יקבלו על עצמם ויבטיחו לא לזוז מהתורה והיהדות ולא לעשות שום פשרות שבעולם בכל מצב שיהיה, והתלמיד חכם החשוב הזה קיבל מכל אחד מבני החבורה קבלה והבטחה.

וכשהתלמיד חכם הזה ניגש להגביר הפריץ וביקש ממנו לקבל ולהבטיח, ענה הגביר הפריץ להת"ח החשוב, מי אתה שתאמר לי מה לעשות אתה לא הרבי שלי ואני לא מבטיח מאומה, וכששמע זאת הבית ישראל זי"ע אמר להגביר [שהיה אז אברך] באופן של דרוש: כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה חוץ מצא, איך בין דא דער בעל הבית, און איך זאג דיר זאלסט צו זאגן אז דו וועסט בלייבן א איד בכל מצב שהוא. [אני כאן הבעל הבית, ושאיני אומר לך שתבטיח שתישאר יהודי בכל מצב שהוא], ועל ידי זה 'חוץ מצא' שתזכה שלא תצא מהיהדות. והוסיף הב"י לומר לו "דו הערסט נישט וואס איך זאג"? [אתה לא שומע מה שהנני אומר], ואז שאל הגביר הפריץ להב"י "האם אבטיח שאשאר יהודי"? והב"י ענה לו, כן. ואז קיבל על עצמו שישאר ביהדותו בכל מצב שיהיה והבטיח. עד כאן העובדא של מה שהיה בפורים תרצ"ט. ועל זה הקבלה וההבטחה היה כל הדין ודברים בין הגביר הפריץ והב"י. ונראה מכל העובדא, שהגביר אף כשהחל להרהר בתשובה מכל מקום חשב שהוא כבר אבוד לגמרי אחרי שנפל כל כך, אבל כיון שהיה לו הבטחה של הבית ישראל באותו פורים שאם יקבל על עצמו ויבטיח יזכה ל'חוץ מצא' – קיבל איזה תקוה שאולי על ידי הקבלה וההבטחה שלו באותו פורים יהיה לו כח עצום לחזור בתשובה, ועל זה אמר לו הב"י "איך שטיי אונטער מיינע ווערטער", שהב"י אמר לו שאם יקבל ויבטיח יזכה ל'חוץ מצא', עכ"פ זה העובדא הנוראה של אותו פורים בשנת תרצ"ט בעיר ווארשא, ועכשיו נחזור לעיר פאריז שהגביר הפריץ סיפר עובדא זו בשנת תשכ"ב [בערך] להשליח.

און איך שטיי אונטער מיינעט ווערטער, און ער דארף אליין וויסן וואס ער דארף יעצט טאהן" [הנני זוכר, ואני עומד מאחורי הדיבורים שאמרתי לו אז, והוא צריך לדעת בעצמו מה הוא צריך לעשות עכשיו], ואף שהשליח היה מאד סקרן לידע מה היה שם בפורים, מ"מ הבין שאין מתאים שישאל להרבי, ואז הרבי נתן לשליח שקדים ובקבוק יין ישן שימסור זה להגביר, והב"י אמר להשליח שהיין הזה מבוגר יותר ממך וממני, והב"י אמר להשליח שימסור ב' דברים אלו להגביר.

חזר השליח לפאריז ומסר ב' הדברים להגביר, והשליח אמר להגביר שהרבי אמר "איך געדענק, און איך שטיי אונטער מיינע ווערטער, און עהר דארף אליין וויסן וואס עהר דארף טאהן". וכאשר שמע הגביר דיבורים אלו התחיל לבכות מאד מאד, ואמר להשליח אספר לך מה היה באותו פורים האחרון שלפני המלחמה, וכך היה העובדא הנוראה:

בפורים תרצ"ט שהיה הפורים האחרון לפני המלחמה, נתאספו החבורה של הבית ישראל זי"ע בביתו שבעיר ווארשא, וידוע, שהחבורה של הבית ישראל היו אברכים חשובים מאד מאד, ובאותו פורים הם היו שיכורים, וגם הגביר הפריץ של פאריז שבאותו שעה היה אברך חשוב מאד היה שם בביתו של הבית ישראל והוא גם היה שיכור, והיה להב"י שכן בעיר ווארשא שהיה תלמיד חכם חשוב מאד – ואף שלא היה מבני החבורה מכל מקום היה לפעמים נכנס לביתו של הב"י עם החבורה, כיוון שהיה שכן, וגם באותו פורים היה שם.

וכיון שהיו אז כבר זמנים קשים מאד מאד לכלל ישראל, שהרשע מגרמניה ימ"ו דיבר כבר דיבורים נוראים מה שרוצה לעשות לכלל ישראל, אמר התלמיד חכם החשוב לבני החבורה של הבית ישראל זי"ע שביום הקדוש הזה הוא מבקש מהם שהם יקבלו על עצמם באופן חזק מאד ויבטיחו שבכל המצבים ובכל הזמנים אפילו אם יהיה להם מצבים של נסיונות נוראים מאד מאד יעמדו בנסיון וישארו עם התורה והיהדות בלי שום פשרות כלל וכלל, ואף שאיני יודע מי היה התלמיד חכם הזה, ומה בדיוק אמר לבני החבורה, ומה בדיוק יעזור קבלה והבטחה של מצב של שיכרות לעמוד בנסיונות נוראים, אבל מהמשך העובדא רואים

כל הזמן שהגביר הפריץ סיפר עובדא זו של פורים תרצ"ט בכה בדמעות שלישי, אני כבר חשבתי שאני כבר פארפאלן [שאני כבר אבוד] ועכשיו אני רואה שאולי יש לי עוד תיקון, והוסיף הגביר הפריץ לומר שהוא יסע עכשיו בעצמו לארץ הקודש ויכנס אל הרבי וישאל אותו מה לעשות. וכך הוה, הגביר הפריץ נסע מפאריז לארץ הקודש, ואף שהיה נראה כגוי גמור רח"ל נכנס להבית ישראל בבכיות, וכשנכנס להב"י היה אז באמצע שהב"י קיבל קהל, והב"י הכירו מיד, ושמח שהגיע, ואמר לו שימתין בחוץ עד אחר שיכנס כל ה'עולם', ויאמר תהלים, וכשיסיים 'העולם' להיכנס אז יכנס שוב, וכך הוה, והגביר הפריץ אמר שם תהלים בבכיות נוראות, ואחר כך נכנס להבית ישראל והיה שם יותר משעה, [שאצל הב"י זה היה באופן כללי מילתא דלא שכיחא כלל שהכל היה באופן כללי בקיצור נמרץ], ולעת עתה אין ידוע מה אמר לו הרבי, [וכבר כתבתי לעיל שעשיתי השתדלות למצוא בנו שאולי יהיה נודע פרטים מזה אבל לעת עתה לא הצלחתי].

למעשה, הגביר הפריץ נסע לפאריז, ונעשה בעל תשובה גמור, ומכר כל נכסיו בפאריז, ונסע לגור במדינה אחרת [לעת עתה איני כותב את שם המדינה], ושם אף אחד לא ידע העבר שלו, ונעשה שם מגיד שיעור, וכולם העריצו אותו, וכשנפטר ונקבר שם כתבו על המצבה שלו דברים חשובים, והבן שלו למד בישיבה חשובה בארץ הקודש והעמיד בית יהודי אמיתי.

***

הרה"ק רבי חיים מקאסוב זי"ע בעל ה"תורת חיים" ביקש לבנות בעירו בימ"ד חדש, גדול ומפואר, לצורך כך היה צריך תחילה להשיג שטח גדול עליו יבנה בית ה', לאחר חיפושים נרחבים מצאו החסידים שטח גדול ורחב ידיים, שהיה יפה למטרה זו. השטח הלז היה שייך לנכרי עני, וכיוון שהלה הוצרך למעות לכלכל את עצמו, הצליחו החסידים לקנות ממנו את השטח במחיר טוב, וגמרו את המקח למזל טוב.

תיכף ומיד לאחר הקניה התחילו במלאכה הקדושה, פועלים מומחים הובאו למקום והתחילו לחפור את היסודות לבניין, והנה באמצע חפירת היסודות נתגלה במעמקי הקרקע אוצר בלום של כסף וזהב ששווי הגיע לסכום כסף עצום ורב. החסידים הנרעשים אצו רצו לחדרו של ה"תורת חיים", כל אחד רצה להיות זה

שיבשר את הבשורה הטובה להרה"ק, הנה משמים שלחו את כל הכסף הנדרש לבנין הבית הגדול, ועוד יישאר עודף להחזיק את החצר למשך שנים רבות.

נכנסו החסידים לחדרו של התו"ח ובישרו לו בהתרגשות את הבשורה הטובה, אולם למרבה הפלא סירב התו"ח להשתתף בשמחה, 'הכסף אינו שלי!' אמר התו"ח במילים שקולות, "אני קניתי מן הנכרי קרקע בלבד, ורק זה שייך לנו. את האוצר יש להעביר בשלימותו אל הנכרי המוכר! החסידים נשתוממו למשמע התשובה, אחדים מהם ניסו לטעון בפני התו"ח שמצד הדין שייך הכסף להם, הם הביאו ראיות שונות ומשונות, טעות עב"ם מותר וכו' וכו', אולם התו"ח לא אבה לשמוע מאומה, "שום דבר לא יעזור לכם" אמר התו"ח בתקיפות, "אחת דיברתי ולא אשנה, הכסף שייך לנכרי, ורק הוא יהנה מזה!" ועתה הביאו אותו לפני מהרה, ברצוני לבשר לו שנהיה עשיר!"

בלית ברירה נאלצו החסידים לקיים את הציווי, הם הביאו את הגוי לפני התו"ח, והלה שלא הבין תחילה את פשר ההזמנה, נשתומם לשמוע שהתו"ח רוצה למסור לו אוצר שמצא בקרקע שמכר לו, רוחו כמעט פרחה מקרבו מרוב שמחה, אולם הוא היה גוי משכיל וגם הוא הבין שלא בטוח שהאוצר שייך לו מצד הדין, הוא ניסה לשאול את התו"ח: "שמא באמת האוצר שייך לכם מאחר שקניתם את הקרקע?", אולם התו"ח ענה לו בנחרצות: "אני קניתי רק קרקע ולא אוצר, איני רוצה ליהנות ממנו מאומה, קח לך את הכסף, אני מוסר לך אותו בלב שלם". בשמחה רבה נטל הגוי את האוצר, ובב"א נהפך לאחד מגדולי העשירים במדינה.

לכבוד מעמדו החדש ערך הגוי סעודה גדולה לכל מכריו בטרקלין החדש של ביתו החדש, הוא הזמין את כל שכניו וידידיו, וכיון שנתהפך עליו הגלגל היו רבים כאלו... הוא כבדם בסעודה רחבה כיד המלך, בשר ודגים וברבורים אבוסים, יין נשפך שם כמים והנאספים אכלו וסבאו מכל הבא ליד, באמצע החגיגה כטוב לבם ביין, נעמד הנכרי באמצע האולם והסה את הקהל, הוא סיפר לפנייהם את כל השתלשלות הענינים, כיצד מסר לו ה'ראבינער' הצדיק את האוצר שמצא בחצירו אע"פ שהיה יכול להשאירו בשופי אצלו, ואפילו בבית משפט היו פוסקים לטובתו, ואילו הוא עשה לפניו משורת הדין ובכך הוציאו מחיי עוני לעשירות מופלגת, ואז החל הנכרי לרקוד ריקוד נאה בעודו שר נעימה קצרה בהאי לישנא: "לאמיר אלע דאנקן די גאט פון די אידן וואס

ערבית כהרגלם, סיפר להם ה"חידושי הרי"ם" עובדא כדלהלן: בימי נעוריו הסתופף בצל הרה"ק הרבי ר' בונם מפרשיסחא זי"ע, וישב בביהמ"ד במחיצתם של החברייא קדישא, והיו מתבודדים במחשבתם, ופתאום פתח הרבי את הדלת, ומיד נחפזנו לקבל פניו, ולא נתן לנו שלום, והציע שאלה אחת, היות ובק"ק פרשיסחא היה שוטה מפורסם, זקן פנוי שלא היה נשוי מעולם, והיה שואב מים לכל העיר, ונקרא משה'לע, שואל הרה"ק: אם שיבוא פקודה משר בממשלה שיהרוג את משה'לע הנ"ל, ואם לא, יהרוג את הרבי, מה יעשה!? ואותי אחז הרבי במלבושי, ונענע אותי בזה"ל: "ואתה יצחק מאיר, תברר לי הענין על פי הלכה!" ותיכף ומיד הלך לפני ולפנים והדלת סגר בעדו. והשכלנו לדעת כי הרבי הרגיש שמחשבותינו הוא בבחינת התנשאות, ולזה השכיל בשאלה לו לרמז, דמצד התורה הקדושה אין חילוק בין הרה"ק לבין משה'לע השוטה בנוגע לפיקוח נפש, וכפי שהחליטו חז"ל במסכת פסחים [כה:] מאי חזית דדמא דידך סומק טפי, וא"כ שוב אין מקום לגאווה.

ובאשר סיים החידושי הרי"ם את סיפורו, פנה לתלמידו ר' לייב קאלישער הנ"ל, ושאלו: ואיך תחליט לומר דבפקו"נ ת"ח קודם לעם הארץ?

זכותם יגן עלינו

ידידי חביבי

**מתקרבים אנו ביראה לסיום ימי הספירה
אשר הם ביסודם הכנה לקבלת התורה
בפרט ספירת 'יסוד' שהיא התחזקות בעניני
טהרה
ונזכה ל'מלכות' שתקום בירושלים הבנויה
השי"ת יעזור שנזכה במהרה לגאולה שלימה
וחזק חזק ונתחזק יתקיים במהרה**

ידידכם אוהבכם

ערה האט באשאפען אזא שיינעם פאלק ווי די אידן! וכך חזר ושורר את התנועה שוב ושוב תוך כדי ריקוד עשרות ומאות פעמים, כשהציבור המבושם מצטרף ומזמר עמו מלוא גרונם.

כמה יהודים שעברו בסביבה וראו את המחזה הנפלא מיהרו והודיעו להתו"ח על המתרחש, והוא בשמעו קם ואמר: "ברצוני לראות בעצמי את המראה הנורא הזה", ואכן התו"ח הלך לבית הנכרי כשעמו מצטרפים קבוצה מחסידי, ובהגיעו שם עמד והאזין בדביקות לקולות השירה משך זמן רב, כשחזרו משם פנה התו"ח לחסידים ואמר להם: "ניגון כזה שעל ידו התקדש שם שמים בעולם באופן נעלה כזה – מוכרח לשיר אצלינו בזמן מיוחד, נראה לי שהזמן היפה לזה ביותר הוא בשעת ספירת העומר..."

ואכן מני אז הונהג בקאסוב לשיר נעימה קצרה זו לפני הספירה ולאחריו, כאשר בזה מעורר הזכות של קדוש השם הנשגב שהתרחש אז ע"י רבים מגויי הארץ בזכות מעשהו של הרה"ק מקאסוב זי"ע.

***

ב"ליקוטי יהודה" מביא מספר "מראה כהן":

ה"חידושי הרי"ם" זי"ע כאשר התגורר בווארשה, פעם אחת ישב ולמד עם תלמידיו בפרק איזהו נשך, בהלכה של שתיים שהיו מהלכין בדרך, והיה ביד אחד קיתון של מים, ואם ישתו שניהם ימותו שניהם, מוטב שימותו שניהם, עד שבא רבי עקיבא ולימד 'וחי אחיך עמך', חיך קודמים לחיי חבירך.

ובעת לימודו עלה ספק בדעתו, מה הדין בשלושה אנשים שהולכים יחד, והיה ביד אחד קיתון של מים, אבל זה שבידו הקיתון מים אין צריך להם, ואם כן בכהאי גוונא לא שייך טעמא דרבי עקיבא חיך קודמים, אבל השנים האחרים צריכים להמים, ומעתה למי יקדים ליתן את המים אשר בידו?! ונזרקה מפי אחד מתלמידיו ושמו ר' לייב קאלישער, שצריך להקדים להיותו תלמיד חכם!

כאשר ה"חידושי הרי"ם" שמע את חוות הדעת של התלמיד הנ"ל, רגז עליו מאד, באומרו: "וכי אתה סבור דבכח לימודך נתעלית על כל אדם!? בשמים אינם רוצים כי אם באנחת אמת!" ומיד הפסיק הלימוד מגודל עגמת נפש מתשובת תלמידו הנ"ל, ונשאר הספק בצ"ע, בשעת לילה, כשבאו תלמידיו ומקורביו לתפילת